

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL KULLANIMDA KAMUSAL MEKAN
PRATİKLERİ: KARŞIYAKA'DA (İZMİR)
TOPLUM MERKEZLERİ

Nilay ÖZCAN USLU

Mart, 2018
İZMİR

**KENTSEL KULLANIMDA KAMUSAL MEKAN
PRATİKLERİ: KARŞIYAKA'DA (İZMİR)
TOPLUM MERKEZLERİ**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Programı

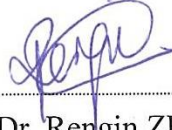
Nilay ÖZCAN USLU

Mart, 2018

İZMİR

DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

NİLAY ÖZCAN USLU, tarafından DOÇ.DR. RENGİN ZENGEL yönetiminde hazırlanan “KENTSEL KULLANIMDA KAMUSAL MEKAN PRATİKLERİ: KARŞIYAKA’DA (İZMİR) TOPLUM MERKEZLERİ” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Rengin ZENGEL

Yönetici

Prof.Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN

Tez İzleme Komitesi Üyesi

Doç.Dr. İlknur TÜRKSEVEN
DOĞRUSOY

Tez İzleme Komitesi Üyesi

Doç.Dr. Arzuhan Burcu GÜLTEKİN

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Mine TÜRAN

Jüri Üyesi

Prof.Dr. Kadriye ERTEKİN

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Tüm çalışmalarım ve araştırmalarım süresince bir akademisyen olarak bilgisi ve tecrübesiyle beni desteklemesi dışında, bu meşakkatli süreçte üslubu ve yaklaşımıyla da farklılığını sergileyerek her zaman yanımda olan danışmanım Doç.Dr. Rengin ZENGEL'e teşekkürlerimi öncelikli olarak sunmak isterim. Ayrıca araştırmalarımın ufuk açıcı fikirleriyle katkı sağlayan tez izleme komitem Prof.Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN, Doç.Dr. İlkin KAYA ve Doç.Dr. İlknur TÜRKSEVEN DOĞRUSOY'a teşekkür ederim.

İdari işlemlerle ilgili tüm süreçlerde desteğini esirgemeyen Filiz GÜRSAN'a ve Şener DEMİREL'e, cesaretlendirici tavrıyla her daim yanımda olan değerli arkadaşım Sevinç ALKAN KORKMAZ'a,

Çalışmam boyunca yorulup duraksadığım, karamsarlığa kapıldığım her anda destekleriyle beni motive eden annem Sevilay ÖZCAN ve babam Muzaffer Şahin ÖZCAN ile kardeşlerim Eda ve Ela'ya, tüm teknik destekleri için Noyan YILMAZ'a, ikinci ailem olarak hep yanımda olan USLU ailesine ve özel olarak bu süreçteki tüm destekleri için Gülseren USLU'ya,

Ve tabi ki uzun soluklu bu süreçte sabırla yanımda olan, tüm gücüyle destek veren ve beni her yorgunlukta enerjisiyle yeniden canlandıran sevgili eşim Mert USLU'ya ve yine bu süreçte hayatımıza en sevimli haliyle eklemlenen kızım Kar'a sonsuz teşekkürler...

Nilay ÖZCAN USLU

KENTSEL KULLANIMDA KAMUSAL MEKAN PRATİKLERİ: KARŞIYAKA'DA (İZMİR) TOPLUM MERKEZLERİ

ÖZ

Tarihsel süreklilikte yaşanan çevresel, bilimsel ve sosyo-ekonomik dönüşümler etkilerini öncelikli olarak gündelik hayat ve bunun bir sonucu olarak da birey ve toplum üzerinde gösterir. Karmaşık ilişkiler ağı ile donatılmış olan gündelik hayattaki tüm karşılaşmalar, toplumsal olanın sahnesi *kamusal alan* ve bireye ait olan *özel alan* içerisinde şekillenir. Bireye ve topluma ilişkin parametreleri barındıran özel ve kamusal alan ve bunlar arası ilişkiler, tarih boyunca pek çok düşünürün bu kavramları irdelemesine ve onlara yönelik yaklaşımlar geliştirmesine neden olmuştur. *Panoptikon* metaforu ile ilişkilendirerek *biyoiktidar* ve *biyopolitika* kavramları üzerinden kamusal alan çözümlemeleri yapan Michel Foucault, kamusal alan, beden, iktidar ve gözetim arasındaki ilişkileri açıklayarak kamusal alan okumalarına farklı bir boyut kazandırır. Bu tür bir okuma yaklaşımı ile ele alındığında; tüketimin gölgesindeki günümüz kamusal alanının giderek toplumsallığını yitirdiği anlaşılr. Nitekim gündelik hayatın yoğun ve hızlı akışı altındaki bireyler, kentsel mekan içerisine sıkışıp kalırken aynı zamanda kişisel potansiyellerini keşfetmelerini engelleyen fiziksel ve zihinsel yorgunluklar yaşayabilmektedirler. Sorunun önlenebilmesi maksadıyla, ulusal ve uluslararası alanlarda idarelerce birçok uygulama gerçekleştirilmektedir. Tarihsel art alanı ve ilk örnekleri başta Avrupa, sonrasında ise Amerika'da görülen *toplum merkezleri* bu araştırmanın mekansal odağını oluşturmaktadır. Söz konusu merkezler, kişisel yetenek ve becerileri arttırarak günümüz toplumsal yapısını rehabilite edecek uygulamalar olarak dikkat çekmektedir.

Toplumsal yapıdaki bütünleştirici rolü güçlü olan bu merkezlerin, kentsel alandaki konumları, mekansal karşılıkları ve yeterlilikleri ile işleyiş mekanizmaları irdelenmeli ve tartışılmalıdır. Bu sebeple kavramın tarihsel bağlamına ilişkin sorgulamalarla birlikte, dünyadaki ve Türkiye'deki yeri üzerinden kentsel mekanda nasıl temsil edildiğinin ortaya konması araştırmanın temel gayesidir. Nitekim bu tez

alışması, toplum merkezlerinin tarihsel art alanını ulusal ve uluslararası alanda aralayarak, mekana ve işleyişe yönelik nitelikli ve özgün dünya örneklerini irdeler. Bu bağlamda araştırmayı dünya ölçeğinden yurtiçi ölçeğine kaydırarak örneklem alanı olan İzmir Karşıyaka'daki sekiz adet mahalle merkezine odaklanır. Merkezlerle ilişkin çözümlemelerin sonunda idarelere altlık olabilecek bir öneri *rehber ihtiyaç programı* oluşturur. Elde edilen veriler doğrultusunda Karşıyaka İlçesi üzerinden saptamalarda bulunur.

Anahtar kelimeler: Kamusal alan, kamusal mekan, panoptikon, biyoiktidar ve biyopolitika, toplum merkezleri, rehber ihtiyaç programı

PUBLIC SPACE PRACTICES ON URBAN USAGE: COMMUNITY CENTERS IN KARŞIYAKA (İZMİR)

ABSTRACT

All environmental, scientific and socioeconomic transformations happening under historical continuity, show their implications primarily on daily life and as a natural result of this on the individual and society. All the daily encounters embellished with a network of complex relations are shaped in the *public sphere* and the individual's *private sphere* which are the platforms of social sphere. In this context, public and private spheres that contain parameters regarding the individual and the society, as well as their interrelations, have moved myriad of scholars throughout history to scrutinise these two concepts and develop various approaches. In this regard, Michel Foucault who makes public sphere analyses through the concepts of *biopower* and *biopolitics* in connection to *panopticon* metaphor, add a new dimension to the public sphere studies by providing explanations for the relations between public sphere, body, power and surveillance. When treated with this kind of an analysis method; it becomes clear that, under the shadow of consumption, public sphere is losing its public aspect. Hence; individuals, while being stuck in the urban space, may concurrently experience physical and mental exhaustions under the intense and fast flow of daily life which hinders individuals to discover their potential. For alleviating or even preventing the problem, many practices are being put into action by national and international administrations. In this context, *community centres* with a historical background and with their first examples primarily in Europe and later in the United States of America, constitute the spatial focal point of this study. Centres at hand, through developing personal talent and skills, attract attention as practices that offer rehabilitation and enhancement to today's societal structures.

Within this scope, with their positions in urban spaces, their spatial equivalents and competencies along with their *modus operandi*, the centres at hand that have strong integrative roles on social structure must be examined and discussed. In this regard, alongside with the inquiries directed at the historical context of the concept at

hand, revealing its representation both in the world and Turkey at the urban space is the main purpose of this study. Thus, the thesis, via unveiling the historical background of community centres in both national and international areas, examines qualified and authentic world samples regarding space and function. In accordance to this, by shifting the study into domestic scale from the global scale it focuses on 8 neighbourhood centres in İzmir's Karşıyaka district, which is the sample space, and after the analysis regarding the relevant centres it generates a proposed *guide requirement program* which may serve as a base for the administrations. In line with the acquired data, it provides assessments over the Karşıyaka district.

Keywords: Public sphere, public space, panopticon, biopower and biopolitics, community centres, guide requirement program

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
 BÖLÜM BİR - GİRİŞ.....	 1
1.1 Problemin Tanımlanması ve Araştırmanın Amacı.....	2
1.2 Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	4
 BÖLÜM İKİ - FOUCAULT'NUN PANOPTİKON METAFORU ÜZERİNDEN KAMUSAL ALAN KAVRAMI.....	 8
2.1 Kamusal Alanın Gücü	8
2.2 Biyoiktidar ve Biyopolitika: Michel Foucault'un Panoptikon Metaforu	15
2.3 Islah ve Denetim Aracı Olarak Mimarlık.....	23
2.4 Tüketime Gölgesinde Kamusal Paylaşım: Boş Zaman Etkinliği.....	26
2.5 Kentsel Yaşam Kalitesinin Arttırılması: Katılım Odaklı Kamusal Alan	30
 BÖLÜM ÜÇ - DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE TOPLUM MERKEZLERİ.....	 34
3.1 Ortaya Çıkış Sebepleri ve Tarihsel Gelişimi	34
3.2 Toplum Merkezlerinin Türkiye'ye Transferi	38
3.2.1 Cumhuriyet'in Modernleşme Projesinde Kent Planlaması ve Mimarlık.	39
3.2.2 Toplum Merkezi Öncülleri: Halkevleri, Köy Enstitüleri ve Halk Eğitim Merkezleri.....	44
3.2.2.1 Halkevleri (1932-1951).....	46

3.2.2.2 Köy Enstitüleri (1940-1954).....	48
3.2.2.3 Halk Eğitim Merkezleri (1953'ten günümüze).....	50
3.3 Merkezi ve Yerel İdarelerde Toplum Merkezi Kavramı: Yasal Zorunluluklar	51
3.4 Toplum Merkezleri Yerine Toplum Dayanışma Merkezleri.....	56
3.5 Dünya'da Toplum Merkezi Örnekleri	56
3.5.1 Sephardic Community Center (Brooklyn, NewYork – ABD).....	60
3.5.2 Boeddeker Park Community Center (San Francisco – ABD)	63
3.5.3 Gemeindeschafthaus Gropiusstadt (Berlin-Almanya).....	66
3.5.4 Gemeindezentrum Grobziethen (Grobziethen, Berlin-Almanya).....	69
3.5.5 Roundhouse Community Center (Vancouver-Kanada).....	72
3.5.6 Creekside Community Recreation Center (Vancouver-Kanada)	75
3.5.7 Wesbrook Community Center (The University of British Columbia Vancouver-Kanada).....	78
3.5.8 The Victor Gelez Community Center (Paris– Fransa)	81
3.5.9 Patronage Laique Community Center and Social Housing (Paris– Fransa)	84
3.5.10 Surry Hills Library and Community Center (Sidney-Avustralya)	87
3.5.11 Glasshouse Community and Function Center (Melbourne-Avustralya).....	90
3.5.12 Karakida Community Center (Tokyo-Japonya)	93
3.5.13 Shibaura House (Tokyo-Japonya)	96
3.5.14 “Big Family” Community Center (Pekin-Çin).....	99
3.5.15 Shanghai Community Cubes (Şanghay-Çin).....	102
3.6 Bölüm Değerlendirmeleri.....	105

BÖLÜM DÖRT - ALAN ÇALIŞMASI: İZMİR KARŞIYAKA ÖZELİNDE MAHALLE MERKEZLERİ 107

4.1 İzmir'in Kentsel Gelişim Tarihi İçerisinde Karşıyaka	107
4.2 Karşıyaka Mahalle Merkezleri	109
4.2.1 Alaybey Mahalle Merkezi	109
4.2.2 Bahçelievler Mahalle Merkezi.....	110
4.2.3 Nergiz Mahalle Merkezi	111
4.2.4 Bostanlı Mahalle Merkezi.....	112
4.2.5 İmbatlı Mahalle Merkezi	113
4.2.6 Yalı Mahalle Merkezi	114
4.2.7 Mustafa Kemal Mahalle Merkezi	115
4.2.8 İnönü Mahalle Merkezi	116
4.2.9 Karşıyaka Mahalle Merkezleri Üzerine Çıkarımlar	116
4.3 Toplum Dayanışma Merkezleri.....	119
4.3.1 Mekansal Nitelikler ve Öneri Rehber İhtiyaç Programı	119
4.3.1.1 Yerleşim Kararları	122
4.3.1.2 Planlama ve Tasarım Kararları	125
4.3.1.3 Program ve Aktiviteler.....	128
4.3.1.4 Zaman Limiti	129
4.3.2 Kurgulanan Sistem Mekanizması Doğrultusunda Öneri Rehber İhtiyaç Programı	133
4.4 Karşıyaka İlçesi Üzerinden Saptamalar	135
4.4.1 I. Bölge (Tersane, Alaybey, Tuna, Donanmacı, Aksoy, Bostanlı, Bahariye, Bahriye Üçok, Nergiz, Goncalar ve Bahçelievler Mahallelerini Kapsayan Alan)	139
4.4.2 II. Bölge (Atakent ve Yalı Mahallelerini Kapsayan Alan)	143
4.4.3 III. Bölge (Mavişehir Mahallesini Kapsayan Alan)	148
4.4.4 IV. Bölge (Şemikler, Demirköprü, Dedebaşı, Fikri Altay, İmbatlı, Cumhuriyet, Örnekköy, İnönü, Latife Hanım, Zübeyde Hanım Mahallelerini Kapsayan Alan)	151

4.4.5 V. Bölge (Mustafa Kemal Mahallesi’ni Kapsayan Alan).....	156
4.5 Bölüm Değerlendirmeleri.....	159
BÖLÜM BEŞ - SONUÇLAR	161
5.1 Genel Değerlendirmeler	161
5.2 Araştırmadan Çıkan Sonuçlar	166
KAYNAKLAR	171

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 Problemin tanımlanmasında düşünsel altyapıyı oluşturan kavramların şematik ilişkisellikleri	3
Şekil 2.1 Kamusal alan ve kamusal mekanın grafiksel tanımlamaları.....	14
Şekil 2.2 1757 yılında Fransa Kralı XV. Louis'ye yaptığı başarısız suikast sonucu Greve meydanında cezalandırılan Robert-François Damiens.....	15
Şekil 2.3 Bentham'ın panoptikon modeli.....	19
Şekil 2.4 Foucault'nun beden üzerinden geliştirdiği iki kavram: Anatomo-politika ve Biyo-politika	22
Şekil 2.5 Biyoiktidar içinde gelişen mimarlık ve beden ilişkisi	24
Şekil 2.6 Bireyi normal ve anormal olarak kategorize eden iktidarın beden üzerinden kurguladığı üretim ve tüketim döngüsü	24
Şekil 3.1 Toynbee Hall 1900'ler	37
Şekil 3.2 Hull House	38
Şekil 3.3 İzmit Halkevi (1943), Mimar Seyfi Arkan.	47
Şekil 3.4 Öğrenciler tarafından enstitü binasının yapımı ve enstrüman çalan kız öğrenciler.....	50
Şekil 3.5 IOM 2015 Dünya Göç Raporu'nda yer alan "Migrants and cities: At a glance" haritası.....	58
Şekil 3.6 Sephardic Community Center, Brooklyn-NewYork, ABD	61
Şekil 3.7 Sephardic Community Center mekânsal irdeleme.....	62
Şekil 3.8 Boeddeker Park Community Center, San Francisco, ABD	64
Şekil 3.9 Boeddeker Park Community Center mekânsal irdeleme	65
Şekil 3.10 Gemeindeschafthaus Gropiusstadt, Berlin, Almanya	67
Şekil 3.11 Gemeindeschafthaus Gropiusstadt mekansal irdeleme.....	68
Şekil 3.12 Gemeindezentrum Grobziethen, Grobziethen, Berlin, Almanya.....	70
Şekil 3.13 Gemeindezentrum Grobziethen mekânsal irdeleme	71
Şekil 3.14 Roundhouse Community Center, Vancouver, Kanada	73
Şekil 3.15 Roundhouse Community Center mekânsal irdeleme.....	74
Şekil 3.16 Creekside Community Center, Vancouver, Kanada	76

Şekil 3.17 Creekside Community Center mekânsal irdeleme.....	77
Şekil 3.18 Wesbrook Community Center, Vancouver, Kanada.....	79
Şekil 3.19 Wesbrook Community Center mekânsal irdeleme	80
Şekil 3.20 The Victor Gelez Community Center, Paris, Fransa	82
Şekil 3.21 The Victor Gelez Community Center mekânsal irdeleme.....	83
Şekil 3.22 Patronage Laique Community Center and Social Housing, Paris, Fransa	85
Şekil 3.23 Patronage Laique Community Center and Social Housing mekansal irdeleme.....	86
Şekil 3.24 Surry Hills Library and Community Center, Sidney, Avustralya.....	88
Şekil 3.25 Surry Hills Library and Community Center mekânsal irdeleme	89
Şekil 3.26 Glasshouse Community and Function Center, Melbourne, Avustralya ...	91
Şekil 3.27 Glasshouse Community and Function Center mekânsal irdeleme	92
Şekil 3.28 Karakida Community Center, Tokyo, Japonya.....	94
Şekil 3.29 Karakida Community Center mekansal irdeleme	95
Şekil 3.30 Shibaura House, Tokyo, Japonya.....	97
Şekil 3.31 Shibaura House mekânsal irdeleme	98
Şekil 3.32 “Big Family” Community Center, Pekin, Çin	100
Şekil 3.33 “Big Family” Community Center mekânsal irdeleme	101
Şekil 3.34 Shanghai Community Cubes, Şanghay, Çin	103
Şekil 3.35 Shanghai Community Cubes mekânsal irdeleme	104
Şekil 4.1 Karşıyaka’daki 8 adet mahalle merkezinin konumlanması	109
Şekil 4.2 Alaybey mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri	110
Şekil 4.3 Bahçelievler mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri.....	111
Şekil 4.4 Nergiz mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri	112
Şekil 4.5 Bostanlı mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri.....	113
Şekil 4.6 İmbatlı mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri	114
Şekil 4.7 Yalı mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri	115
Şekil 4.8 Mustafa Kemal mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri	115
Şekil 4.9 İnönü mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri.....	116
Şekil 4.10 Toplum dayanışma merkezlerine ait tasarım ölçekleri	122
Şekil 4.11 Karşıyaka yerleşim planlarında mevcut durum	123

Şekil 4.12 Toplum dayanışma merkezlerine ilişkin kentsel ölçekte alınabilecek uygulama kararları	124
Şekil 4.13 Düşey kesitte kiosk, parsel ve ada ölçeği.....	124
Şekil 4.14 Toplum dayanışma merkezini oluşturan yapısal faktörler.....	126
Şekil 4.15 İç içe geçmiş süreç organizasyonuna ilişkin akış diyagramı	127
Şekil 4.16 Program ve aktivitelerin bileşenleri	128
Şekil 4.17 Günlük zamansal akışta aktivitelerin kullanım diyagramı	131
Şekil 4.18 Günlük zamansal akışta aktivitelerin kullanım diyagramı	132
Şekil 4.19 Karşıyaka'da mevcut sınırlara göre mahalle yerleşimleri diyagramı	135
Şekil 4.20 Mevcut sınırlar üzerinden yapılan bölgelemeler.....	136
Şekil 4.21 Karşıyaka'ya ilişkin öngörülen 5 bölgenin Google Earth üzerinde gösterimi (Yamanlar ve Sancaklı Mahalleleri bölgeleme dışı bırakılmıştır)	138
Şekil 4.22 Karşıyaka İlçesi bölgeleme haritası - I.Bölge: 1. Bostanlı Mh., 2. Aksoy Mh., 3. Donanmacı Mh., 4.Tuna Mh., 5.Alaybey Mh., 6. Tersane Mh., 7.Bahçelievler Mh., 8. Bahariye Mh., 9. Bahriye Üçok Mh., 10. Nergiz Mh., 11. Goncalar Mh.	139
Şekil 4.23 a) Tersane Mahallesi 1665 sokaktan görünüm, b) ve c) Tersane Mahallesi 1668 sokaktan görünüm, d) Tersane Mahallesi 1665 sokakta başlayan parsel ölçeğinde kentsel dönüşüm uygulamaları (kırmızı taranan alanlar)	140
Şekil 4.24 I. Bölgeye ve o bölgede gerçekleştirilmesi öngörülebilecek toplum dayanışma merkezlerine ilişkin analizler	142
Şekil 4.25 Karşıyaka İlçesi bölgeleme haritası - II. Bölge Yalı ve Atakent Mahalleleri	143
Şekil 4.26 Karşıyaka'da üç farklı konut sunumu: Yalı Mahallesi gecekondur alanı ve yap-sat uygulamaları ile Mavişehir Mahallesi çok katlı kapalı siteleri...	144
Şekil 4.27 Yalı Mahallesi'nde 2005 yılında gelişime açılan yaklaşık gecekondur alanı	145
Şekil 4.28 a) Yalı Mahallesi gecekondur alanından görünüm-2005, b) Alanda lokal yıkım uygulamaları-2007 c) Alanın bütünüyle temizlenmesi-2008, d) Yalı Mahallesi gecekondur konut tipolojisi, e) Yerinden edilen gecekondur	

sahiplerinin yeni yerleşim alanı: Karşıyaka Toki Evleri (808 konut), f)	
Gecekondudan temizlenen alana ilişkin bir uygulama: Park Yaşam	
Mavişehir Evleri.....	146
Şekil 4.29 II. Bölgeye ve o bölgede gerçekleştirilmesi öngörülebi­lecek toplum	
dayanışma merkezlerine ilişkin analizler	147
Şekil 4.30 Karşıyaka İlçesi bölgeleme haritası - III. Bölge Mavişehir Mahallesi ...	148
Şekil 4.31 III. Bölge Mavişehir Mahallesi, Pamukkale Sitesi	149
Şekil 4.32 III. Bölgeye ve o bölgede gerçekleştirilmesi öngörülebi­lecek toplum	
dayanışma merkezlerine ilişkin analizler	150
Şekil 4.33 Karşıyaka İlçesi bölgeleme haritası - IV. Bölge 1. Şemikler Mh., 2.	
Demirköprü Mh., 3. Dedebaşı Mh., 4. Fikri Altay Mh., 5. İmbatlı Mh., 6.	
Cumhuriyet Mh., 7. Örnekköy Mh., 8. İnönü Mh., 9. Latife Hanım Mh.,	
10. Zübeyde Hanım Mh.	151
Şekil 4.34 a) İmbatlı Mahallesi, 6085 sokaktan görünüm, b, c, d ve e görselleri	
sırasıyla Şemikler Mahallesi, 6265/1 sokak, 6221/7 sokak, 6191 sokak,	
6192 sokaklardan görünüm. Sıkışık kent dokusunda eski ve yeni	
birlikteliği.....	152
Şekil 4.35 a) Örnekköy Mahallesi kentsel dönüşüm ve gelişim alanı (kırmızı sınırla	
belirlenen), b) Alanın mevcut durumu, c) İzmir Büyükşehir Belediyesince	
uygulanması hedeflenen proje.....	153
Şekil 4.36 Cumhuriyet Mahallesi sınırları içerisinde yer alan riskli alan, (Sınırlar	
İzmir üç boyutlu kent rehberi üzerine işlenmiştir.) 2) Heyelan bölgesi olan	
riskli alandan görünüm.....	154
Şekil 4.37 IV. Bölgeye ve o bölgede gerçekleştirilmesi öngörülebi­lecek toplum	
dayanışma merkezlerine ilişkin analizler	155
Şekil 4.38 Karşıyaka İlçesi bölgeleme haritası - V. Bölge Mustafa Kemal Mahallesi	
.....	156
Şekil 4. 39 Mustafa Kemal Mahallesi Oyak Yamaçevler ve Körfezköy Siteleri.....	156
Şekil 4.40 V. Bölgeye ve o bölgede gerçekleştirilmesi öngörülebi­lecek toplum	
dayanışma merkezlerine ilişkin analizler	158
Şekil 5.1 Kamu, kamusal mekan ve kamusal alan kavramlarına yönelik ayrım şeması	
.....	162

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 3.1 Merkezi ve Yerel İdareler ile Sivil Toplum Kuruluşlarına İlişkin Şematik Gösterim.....	53
Tablo 3.2 IOM “Global Migration Flows” uygulaması doğrultusunda örneklem alanı olarak belirlenen ülkeler ve kentler ile bu kentlerde seçilen toplum merkezleri.....	59
Tablo 3.3 Dünya örneklerine ilişkin analiz tablosu	106
Tablo 4.1 Karşıyaka Mahalle Merkezleri Swot Analizi tablosu.....	118
Tablo 4.2 Öneri rehber ihtiyaç programı kapsamı	121
Tablo 4.3 Öneri rehber ihtiyaç programı.....	134
Tablo 4.4 Karşıyaka İlçesi mahallelere göre 2015 yılı nüfus dağılımı tablosu (TÜİK merkezi dağıtım sistemi).....	137

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

Kent olgusu, kendi içinde dinamiklere sahip ve toplumsal olanla doğrudan ilişkili bir yapıda olması sebebiyle; yapılı çevresi, ulaşım ağları, sokakları, meydanları, üzerinde var olan kullanıcıları vb. gibi faktörleri bir arada tutan ve birbirine bağlayan bir ilişkiler bütünü kapsar. Bu sebeple kent canlıdır. Üzerinde daima bir değiş-tokuş ve hareket mevcuttur. Zamanla dönüşür, değişir ve yenilenir. Bu zamansal akışta toplumsal olandan beslenerek şekillenen kent, o toplumsal yapının çözümlenmesine de altlık oluşturur. David Harvey'e göre (2010, s.85) "bir kentin neye benzediğine, mekanlarının nasıl örgütlendiğine bağlı olarak kent bize bir dizi mümkün duyguya ve toplumsal pratiğe ilişkin düşünmek, değerlendirme yapmak ve bunlara erişmek açısından maddi bir zemin sağlar." Dolayısıyla kenti salt bir yapılaşmadan ibaret görmemek, içerisindeki mekânsal ilişkiler ağını deşifre etmek ve onu kullanıcısıyla birlikte çözümlemek kenti bütünsel olarak okunur kılar.

Kent, canlı bir organizma gibi devinen ve dönüşen yapısıyla kendi zamansal ve mekânsal düzleminde kullanıcılarına her seferinde farklı deneyimsel ortamlar sunar ve bireylere hem içerisinde bulundukları kentsel doku ile, hem de o dokuda birbirleriyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki kurma fırsatı tanır. Bu ilişki, çoğunlukla tesadüfi karşılaşmalar içerisinde göstergeler aracılığıyla temas kurarak, süregiden bir değiş-tokuş biçiminde gerçekleşir. Her karşılaşma bir etkileşime, her etkileşim de kentsel mekanda üst üste binerek çoğalan bireysel bellek yazımına neden olur. Bu doğrultuda gelişen bireysel bellek yazımı, içinde bulunulan mekana ilişkin aidiyet, kimlik ve yer gibi kodların oluşmasını tetikleyerek bireysel olanın toplumsal olana evrilmesini sağlar ve böylece kentsel mekanda bireysel bellek yazımından toplumsal bellek yazımına doğru üst üste binen bir katmanlaşma oluşur. Her katman birbirinden beslenerek geçmiş, şimdi ve gelecek ekseninde birey, toplum ve kente ait olanları bir sonrakine aktarır. Bu noktada kentin mekânsal düzlemde somut bir değişkenliğinin olduğu gibi, kodlar üzerine kurulu birbirinden beslenerek ilerleyen soyut bir değişkenliğinin de olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Soyut ve somut değişkenlikler içerisinde bireysel, toplumsal ve mekansal olanı bir araya getiren ve bunlar arasında ilişkiler ağı kuran kent, bu ilişkiler ağını kamusal alanlar üzerinden düzenlemektedir. Bu sebeple kamusal alanın bütünleştirici gücünün kentsel mekandaki dönüştürücü etkileri, sonuçları toplumsal yapıyı etkileyen bir konu olarak, hem sosyal bilimler alanında hem de mimarlık söylem ve uygulama ortamında kendisine geniş bir yer bulmaktadır. Nitekim, taşıdığı toplumsal boyutlar ve potansiyeller sebebiyle bu araştırmaya konu olan ve araştırmanın düşünsel art alanındaki sorgulamalara ilişkin ilk kıvılcımların oluşmasını sağlayan kamusal alan kavramı, tarihsel srekliликte birey, toplum ve kent mekanı eksenlerinde irdelenerek özellikle son yıllarda beliren toplumsal yapıdaki kırılmalara alternatif çözümler üretebilecek mekânsal uygulamalar kapsamında ele alınmaktadır.

1.1 Problemin Tanımlanması ve Araştırmanın Amacı

Birey, toplum ve kent arasındaki ilişkisel yapı, gelişen teknoloji ve sanal iletişim araçlarına koşut olarak, günümüz gündelik hayatının içerisinde farklı anlamlar yüklenmektedir. Kentsel mekanda rastlantısal karşılaşmalar, çarpışmalar, konuşmalar ve paylaşımlar bireyler arası bir etkileşimi tetiklemenin yanı sıra o mekanda yařanıłana dair izler bırakır. Yaşantıya ilişkin söz konusu bu izlerin çoğunlukla kentin kamusal alanlarında oluştuğu ve bu alanlarda birikerek toplumsal bellek yaratımını desteklediği görülür. Ancak 21. yüzyıl gündelik hayatı içerisinde yer alan özellikle iletişime ilişkin teknolojiler, kentsel mekanda *toplumsal bellek yaratımı* zerinde negatif etkiler bırakabilmektedir. Söz konusu bu durumu tetikleyen bir diğer negatif yönlü etki ise; *tüketim* kavramının gündelik hayatı neredeyse tamamıyla içine alacak şekilde kapsama biçimine geçmiş olmasıdır. Bu bağlamda, toplumsal olan yerine kitlesel olanın ön plana çıktığı ve kitlesel olanın çoğunlukla sanal ortamda zamana yayılamayan anlık paylaşımlara ve karşılaşmalara izin verdiği dşnldğnde, günümüz gündelik hayatında beliren *kitlesel bireysellik* sorunsalı daha net kavranacaktır.

Bir sorun olarak kent mekanında beliren kitlesel bireysellik, toplumsal yapıda çoğu zaman derin izler bırakan kalıcı hasarlara neden olabilmektedir. Ait olduğu yer

ve toplum ile bağları zayıflayan birey, *görünür olmanın* popülerleşmesiyle *mutlak bir gözetlenme* halini alan gündelik hayatın, kendisine sunduğu kalabalıklar içindeki yalnızlığıyla baş başa kalarak zihinsel ve fiziksel çöküntüler yaşayabilmektedir. Etrafındakilerle mekânsal ve dolayısıyla fiziksel etkileşimin zayıfladığı bu ortamda bireyler, var olan kişisel yetenek ve becerilerini maksimum oranda sergileyememekte ya da geliştirememektedirler. Etkileşim, katılım ve paylaşımın odağı olan kamusal alanın günümüzde ortaya çıkan toplumsal kırılmalara yapıcı ve onarıcı çözümler getirebileceği savı, belki de bu noktada önem kazanmaktadır. Kamusal alan kavramının kentsel mekanla ilişkisi bağlamında mimarlık disiplininin bağımsız düşünülmemeyeceği açıktır. Bu sebeple, tarih boyunca iktidar mekanizmaları tarafından denetlenmesi ve kontrol altında tutulması gereken bir unsur olarak kavramın, mimarlık söylem ve uygulama pratiklerinden nasıl beslendiğinin deşifre edilmesi gerekliliği, bu tezin teorik alt yapısının temelini oluşturur. Araştırmanın bu temel üzerine oturtulan teorik alt yapısı Şekil 1.1’de şematik olarak ifade edilmiştir.

Şekil 1.1 Problemin tanımlanmasında düşünsel altyapıyı oluşturan kavramların şematik ilişkiselikleri

Bu şematik kurgunun ekseni etrafında cevapları aranan araştırma soruları ise şöyle tanımlanmıştır:

- Toplumsal yapıdaki kırılmaları azaltmayı ve belki de tamamen önlemeyi hedefleyen merkezi ve yerel idareler, mimarlık disiplini ile kamusal alan arasında nasıl bir bağ kurmaktadır?
- Birey, toplum ve kent ilişkisini rehabilite edecek ve kuvvetlendirecek ulusal ve uluslararası alanlarda mekânsal anlamda ne tür çalışmalar yapılmaktadır?

- Yapılan çalışmaların mekansal nitelikleri nelerdir ve toplumsal gereksinimlere ne kadar cevap verebilmektedirler?

Sorgulaması yapılan bu konular araştırmayı *kamusal alan-mimarlık* ilişkisinde toplum merkezleri kavramına ylendirmiş ve bu ynlenme baz alınarak, kavramın ulusal sınırlar içerisinde İzmir kenti, Karşıyaka İlçesi özelinde mekansal karşılıklarının aranması ile bunların yapısal ve toplumsal açıdan irdelenmesi gerekliliği araştırmanın problem tanımına ynelik kapsamını belirlemiştir.

Bu doğrultuda araştırmanın teorik zemini, kamusal alanın tarihsel art alanı aralanmak suretiyle kamusal alan, iktidar mekanizmaları, beden ve mekan ilişkisine *Panoptikon* metaforuyla dikkat çeken Michel Foucault'nun sylemlerine dayandırılmıştır. İktidar mekanizmalarının kamusal alanı beden ve gözetim odaklı kullanma biçimlerinde mimarlık söylem ve uygulama pratiğinin üstlendiği rol tartışılmıştır. Ayrıca gözetim odaklı bir yapıda bireysel ve toplumsal kalkınmanın sağlayıcısı olan aynı iktidar mekanizmalarının, toplumsal yapıdaki kırılmaları önlemeye ynelik geliştirdiği söylem ve uygulamaların tarihsel srekliликte irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç ile birlikte yasal ve mekansal düzenlemelere odaklanılmış ve alan çalışması içerisindeki mevcut mekansal yapılanmalar irdelenerek yeterlilikleri tartışılmıştır. Bu tartışmalar sonucunda merkezi ve yerel idarelerin kamusal alan ve mekan bağlamında toplumsal yapıya ilişkin geliştireceği uygulamalara altlık olabilecek bir öneri **rehber ihtiyaç programının** oluşturulması hedeflenmiştir.

1.2 Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu tezin tartıştığı kamusal alan, kamusal mekan, beden, birey, toplum, tüketim ve iktidar gibi kavramlar sosyal bilimler, mimarlık, şehir ve bölge planlama gibi disiplinlerce, toplumla ilişkili doğaları gereği güncelliğini korumaları sebebiyle, daimi olarak ele alınan ve sorgulamaları yapılan konulardır. Dolayısıyla bu kavramlar ekseninde gelişen yazınsal alana ilişkin literatürde çok sayıda araştırmaya rastlamak mümkündür. Bu güncel kavramlar çerçevesinde desteklenerek

sorgulamaları yapılan ve araştırmanın merkezinde yer alan *toplum merkezlerine* ilişkin sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalara rastlamak mümkünken, konunun mekansal düzeyde ele alındığı araştırmaların sınırlı sayıda olduğu görülür. Toplumsal yapıyı kuvvetlendirme hedefli merkezlere ilişkin sınırlı sayıda olan bu çalışmalar mimarlık, şehir ve bölge planlama ve sosyoloji disiplinleri çatısı altında yapılmıştır (Sesli Özsoy, 2002; Dalgakıran, 1999; Kaya, 2015). Kaya'nın (2015) *Sosyal yaşam merkezlerinin sosyalleşmeye etkisi (Karabük Belediyesi örneği)* başlıklı yüksek lisans tezi, sosyal yaşam merkezlerini içerisindeki etkinlikler ve bireyler arası sosyalleşmeye etkisi bağlamında ele almıştır. Sesli Özsoy'a (2002) ait *Yeni konut alanlarında gelişebilecek sosyokültürel aktiviteler için gerekli merkezlerin mimari analizi* başlıklı doktora tezinde ve Dalgakıran'ın (1999) *Topluluk merkezleri için tasarım kriterlerinin geliştirilmesi ve Manisa örneği* başlıklı yüksek lisans tezinde toplum merkezi kavramının tarihsel bağlamı açıklanarak konuya ilişkin uluslararası örnekler (her iki çalışmada da toplam 5 örnek) irdelenmiştir. Sesli Özsoy (2002) Örnekköy ve Mavişehir mahallelerine ilişkin sosyo-kültürel ve mekansal saptamalarda bulunmuş, Dalgakıran (1999) ise; Manisa Toplum Merkezi üzerinden mekansal değerlendirmeler yapmıştır. Bu araştırma, biri mimarlık (2002) bir diğeri şehir ve bölge planlama (1999) alanlarında yapılan her iki çalışmadan; yapılış tarihleri gereği yurt içi ve dışındaki fiziksel, sosyal ve ekonomik göstergelerin günümüz itibariyle değişmiş olması nedeniyle farklılaşmaktadır. Ayrıca kamusal alana ilişkin teorik alt yapısını Michel Foucault'nun söylemlerine dayandırması, odaklanılan uluslararası örnekler ve seçim kriterleri, Karşıyaka özelinde yapılan alan çalışması ve önerdiği rehber ihtiyaç programı ile özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın alandaki boşluğu doldurması hedeflenmektedir.

Araştırma, problem tanımı, amaç, kapsam ve yöntem çerçevesini aktaran 1. bölümün ardından, kuramsal zemin (2. bölüm), ulusal ve uluslararası alanda toplum merkezleri art alanı ve güncel dünya örnekleri (3. bölüm), Karşıyaka mahalle merkezleri özelinde alan çalışması ve öneri rehber ihtiyaç programı (4. bölüm) ile değerlendirmeler ve çıkarımlar (5. bölüm) olacak şekilde kurgulanmıştır. Bu kapsamda giriş bölümünde (1. bölüm) problem tanımı, amaç, kapsam ve yöntemi tanımlanan araştırmanın, ikinci bölümünde literatür okumalarına dayalı kuramsal

zemini oluşturulmuştur. *Panoptikon* metaforu üzerinden kamusal alan, birey, toplum ve iktidar kavramlarını ele alışıyla araştırmayı kuramsal bağlamda özgünleştiren ikinci bölümde, bir denetim aracı olarak mimarlığın kamusal alan üzerindeki rolü, sınırsız tüketim anlayışının gündelik hayat ve dolayısıyla kamusal alandaki yansımaları ve kentsel yaşam kalitesi tartışılmıştır.

Araştırmanın odak noktası olan toplum merkezlerinin yurt içi ve dışındaki tarihsel art alanının ve öncüllerinin irdelendiği üçüncü bölümde, toplum merkezlerinin merkezi ve yerel idarelerdeki yasal durumu değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, seçim kriterleri Uluslararası Göç Organizasyonu'nun (IOM - International Organization for Migration) verilerine dayandırılarak belirlenen dünya örnekleri kentsel, mekansal ve toplumsal açılardan irdelenmiştir.

Ulusal ve uluslararası alanlardaki tarihsel art alanı sorgulanan ve dünya örnekleri irdelenen toplum merkezi kavramı, araştırmanın dördüncü bölümünde İzmir İli, Karşıyaka İlçesi özelinde ele alınmış olup, bu bölgede yer alan sekiz adet mahalle merkezinin mekansal ve toplumsal boyutları yerinde yapılan gözleme dayalı incelemelere bağlı olarak tartışılmıştır. Mahalle merkezleri ve bulundukları bölgelere ilişkin yapılan sosyal, ekonomik ve fiziksel değerlendirmeler ışığında merkezi ve yerel yönetimlerin toplumsal yapıyı güçlendirme amacıyla gerçekleştirmeyi planladıkları uygulamalarda, tüm sürece altlık olarak katkı sağlaması hedeflenen öneri rehber ihtiyaç programının kapsamı ve niteliği belirlenmiştir. Bu doğrultuda çalışma alanı (Karşıyaka) toplumsal ve mekansal parametrelere (kentsel dokudaki konumu, yapılaşma biçimi, gelir düzeyi, nüfus yoğunluğu vb. gibi) bağlı olarak bölgelendirilmiş ve söz konusu bu bölgelere özel diyagramlar üzerinden her bir bölgenin ihtiyacı olabilecek merkez kurgusu diyagrama dayalı olarak sistemleştirilmiştir. Ayrıca bu bölümün sonuna tüm bölümün analizini amaçlayan bölüm değerlendirmeleri kısmı eklenmiştir.

Araştırmanın beşinci ve son bölümü olan sonuç bölümünde ise; diğer bölümlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda araştırmadan çıkarılan sonuçlar ortaya konmaktadır. Kamusal alanın toplumsal yapı üzerindeki dönüştürücü etkisinin

mekansal karşılığı olan *toplum merkezlerinin*, günü kurtarmayı amaçlayan yüzeysel uygulamalarla değil kentsel, mekansal ve toplumsal analizleri detaylandırılmış ve mimari niteliği yüksek uygulamalarla gerçekleştirildiğinde, günümüz toplumlarına ve bireylerine olumlu yönde katkı sağlayacağı açıktır. Bu tür uygulamalar içerisinde yer alacak program ve aktiviteler gibi donatıların kişisel yetenek ve becerileri arttıracığı ve herkese açık katılım odaklı yapılarıyla toplumsal ayrışma yerine kaynaşmayı ön plana çıkaracağı sonuçlarına varılmıştır.

BÖLÜM İKİ

FOUCAULT'NUN PANOPTİKON METAFORU ÜZERİNDEN KAMUSAL ALAN KAVRAMI

2.1 Kamusal Alanın Gücü

Tarihsel süreçte birçok düşünür tarafından toplumsal yapıları çözümlemek üzere sorgulanan bir kavram olarak kamusal alan, insan odaklı yapısı gereği çok çeşitli potansiyelleri bir arada bulundurur. Daha çok sosyal bilimlere yakın bir kavram gibi görünse de günümüzde artık disiplinler arası çalışmalarda yer bulması ve özellikle mimarlık bağlamında ele alındığında; kent ve kullanıcı ilişkileri üzerine yapılan çözümlemelerde toplumsal yapıya ait ipuçları vermesi bakımından son derece önemlidir. Kavramın disiplinler arası kullanımı, tanımlamalarında çoğunlukla bir muğlaklık yaşanmasına da neden olur. Bu durumu Eric Dacheux (2012, s.15), “...mademki bir disiplinden diğerine sözcüğün anlamı hafif biçimde yer değiştiriyor ve bir tarihçinin, bir mimarın, bir filozofun sözünü ettiği kamusal alan tam olarak aynı şeyi çağrıştırmıyor, o halde aynı zamanda sayısız anlayışsızlıktan türemiştir.” ifadesiyle açıklar. Belki de bu sayısız anlayışsızlık, ona farklı bakış açıları kazandıran temel esastır. Kaldı ki çok sayıda düşünürün irdelediği kamusal alanın, her düşünürün söylemlerinde farklı farklı tanımlandığı da açıktır. Bu düşünürlerden biri olan ve kamusal alanın tarihsel art alanını Antik Yunan ve Roma’ya dayandıran Hannah Arendt (2013) Antikite’deki *özel ve kamusal alan* ayrımından bahseder ve bunu kent devletinin doğuşuyla ilişkilendirir. Arendt’e göre (2013, s.60), “kent devletinin doğuşu, insanın ‘özel yaşamının yanında ikinci bir yaşam tarzını, kendi *bios politikos*’unu’ elde ettiği anlamına geliyordu.” Dolayısıyla özel alan, hane alanını yani aile reisinin hükmettiği alanı, kamusal alan ise siyasi alanı yani kentin (polisin) işlerinin yürütüldüğü alanı temsil ediyordu. Siyasi alanda var olabilmek belirli şartları gerektirdiğinden -ki bunlardan en önemlisi hane reisi olmak- her bireyin siyasi alana dahil olma hakkı bulunmuyordu. Buna ek olarak bireyin varlıklı olma ve hayatını idame ettirme gayesi taşımaması da siyasal alana girebilme şartlarındandı. Bu bağlamda siyasal alanda var olabilmek ve kentin işleriyle ilgili konularda söz sahibi olabilmek özgürlük ibaresi sayılmaktaydı. Bu durumda siyasi

alanın özgürlükler alanı olduğu, hane alanının ise aile reisinin hükmettiği kadın, çocuk ve kölelerden oluşan, özgürlüklerin olmadığı bir alanı temsil ettiği söylenebilir. Arendt (2013), özel ve kamusal ayrımını yaparken toplumsal olanın her iki fenomenden bağımsız olarak modern çağda ortaya çıktığını ve *ulus-devlet* kavramı ile ilişkili olduğunu savunur. Bu durum Arendt'in şu sözlerinde açıkça okunur:

Yaşamın özel ve kamusal alanları arasındaki ayrım, en azından Antik kent devletinin ortaya çıkışından beridir birbirinden farklılaşmış ve ayrı olan [iki] zatihete, hane alanı ve siyasal alana karşılık gelmektedir: ama ne özel ne de kamusal nitelikte olan toplumsal alanın tezahürü, tam söylersek, kökeni modern çağın doğuşuna dayanan ve siyasi biçimini ulus devlette bulan görece yeni bir fenomendir (Arendt, 2013, s.65).

Arendt, her ne kadar toplumsal olanı özel ve kamusal olandan ayrı tutmuş olsa da toplumsallığın bir takım kuralları beraberinde getirdiği düşünöldüğünde, kamusal alanda ortak çıkarların söz konusu olması durumu bile kamusal ve toplumsalın kaçınılmaz ilişkisini ortaya koyar. Temelde yaşanan ve belki de kamusal alan konusunda en büyük sorunsallardan biri olan kavrama dair ortak bir uzlaşmaya varılamaması hali, kamusal alanın çok boyutlu ve çok katmanlı yapısıyla açıklanabilir. Buna ek olarak her çözümlemenin kendi dönemi içinde yapıldığını da unutmamak gerekir. Dolayısıyla günümüzde kamusal alanın toplumsal olan ile bağı daha farklı okunmalıdır. Ancak yine de ortak bir yargıya varmak gerekirse, birçok düşünürün kamusal olanı *herkese açık olan* biçiminde tanımladığı görüşünde birleşilebilir. Nitekim bir siyaset bilimci olan ve kamusal alan üzerine söylemleriyle bilinen Jurgen Habermas (2013, s.58) da, herkese açık olanı *kamusal* olarak tanımlamakta ancak devletin kamu erk'ini temsil etmesi nedeniyle “kamusal binalar denildiğinde bunların herkese açık olmasalar bile devletle ilişkili yapıları gereği kamusal olmalarından” bahseder. Bu noktada Habermas'ın, Arendt'ten farklı olarak kamusallığı, 18. ve 19. yüzyıldaki ‘burjuva kamusallığı’ üzerinden çözümlediğini de belirtmek gerekir.

Arendt'in (2013, s.92-95) kamu üzerine yaptığı iki net ayrım vardır; bunlardan ilki kamuda yaşanan her şeyin herkes tarafından "görülebilir ve duyulabilir olduğu" dur ikincisi ise; kamunun özel alana ait olandan farklı olarak herkes için "müşterek olan bir dünyayı" temsil etmesidir. Habermas ise (2013, s.57-133); kamuyu tanımlarken "*temsili kamu, edebi kamu ve siyasi kamu*" ayrımlarından faydalanır. Antikitedeki kamusalıktan farklı olarak feodalite ile dönüşen kamusalılık, hükmedilene gösterilen statünün bir temsili halini alır. "Bu *temsili kamu* kendini toplumsal bir alan, bir kamu alanı olarak ortaya koymaz; daha çok, deyim yerindeyse bir statü belirtisidir (Habermas, 2013, s.64-65)." Şatolarda ve saraylarda yapılan kutlamalar, davetler ve şenlikler, egemenlik vasfının halk önünde görselleştirilmesi ve pekiştirilmesi durumudur. Egemenlik, dış görünüş ve davranışlarda kendini gösteren imgeler¹ aracılığıyla bir tür "soylu davranış kodu" üzerinden halka benimsetilir (Habermas, 2013, s.66). "Soylu ailelerin yaşadığı şatolar ve malikâneler, yeni kamusal yaşamın merkezleri olarak agoraların yerini alır (Kalaycı, 2013, s.4)."

Ortaçağ'ın feodalitesine 13. yüzyıldan itibaren eklemlenen erken dönem kapitalizmi ile toplumsal düzen de dönüşmeye başlar. Ticaret ve finans döngüsü bu dönemdeki toplumsal düzen unsurlarını etkileyen temel faktörler olarak belirir. Malın üretimi ve dolaşımı durumu, artık küçük pazar anlayışından sıyrılarak yerini kentlerde oluşan büyük çaplı pazarlara bırakır. Dolaşım sadece ticari ürünü kapsamaz aynı zamanda ticari olanla ilgili haberin dolaşımı da önem kazanır. Habermas'a göre (2013, s.76); "haberlin sürekliliği, en az mal ve kıymetli evrak dolaşımının sürekliliği kadar vazgeçilmezdi. Borsaların oluşmasıyla postanın ve basınının, sürekli temasın ve sürekli haberleşmenin kurumlaşması aynı zamanlara rastlar." Bu süreçte kentlerde düzenlenen fuarlar ile pekiştirilen pazarlar giderek gündelik hayatın içine yerleşmeye başlar. Burjuva toplumunun oluşması ve ekonominin gündelik hayatın ortasına yerleşmesi ile özel alan ve mahremiyet ilişkisi de değişime uğrar. Esasında bu durumun belki de bireyler arası tüm ilişkileri dönüştürdüğü söylenebilir. Burjuva toplumu, ekonomik dolaşım ile kamu erki arasında bir aracı işlevi görmeye başlar. Nitekim ekonomik faaliyetlerin kusursuz döngüsü için saray bir anlamda kontrol altında tutulmalıdır. Salt güç giderek yerini temsili bir güce bırakır ve gelişen

¹Habermas bu imgeleri; "işaretler (armalar, silahlar), kılık-kıyafet (giyim, saç şekli) jestler (selamlama tarzı, edalar) ve retorik (hitap tarzı, genel olarak konuşmanın resmiliği)" olarak tanımlar (2013, s.66).

ekonomik faaliyetlere koşut olarak *devlet* bir üst kavram olarak oluşur. Kamu erki tarafından atılan adımlar veya alınan kararlar basın yoluyla halk önünde aleniyet kazanmaya başlar. Bu noktada artık gündelik hayatın içine sızmaya başlayan edebi bir kamudan söz edilebilir. Basın yoluyla başlayan bu sürece edebiyat, tiyatro, müzik vb. eklemelenir ve böylece *siyasal kamu* kendini önce *edebi kamu* ile ortaya koyar.

Mal dolaşımının ve bunun sonucu olarak ekonomik sürdürülebilirliğin refahı üzerine ortaya çıkan devlet kavramı, kamu erkini kapsamaya başlar. “Artık kamu devlete ait bir alandır. Büyüyen pazar ilişkileri, bu alanda kamusal düzenleme ve denetlemeyi zorunlu kılmıştır. (Kalaycı, 2013, s.5).” Başlangıçta mal sahibi ve eğitim görmüş zümrelerin kamu erkine yönelttiğı eleştiriler üzerinden şekil alan *edebi kamu* - *siyasal kamu* ilişkisi, mal dolaşımının güvence altına alınmasının giderek artan gerekliliğı ve önemi üzerine daha da derinleşir. Belki de kamu kavramına ilişkin geçmişten gelen yönetimle ilgili olana dair taşıdığı kodlar, günümüzde de sözcüğün hala ilk akla gelen çağrışımının devletle ilişkili olanı (yönetimsel olan) temsil etmesiyle açıklanabilir. Gürallar (2009, s.52-55), *kamu* ve *kamusal* kavramlarının ayrımını şu tanımlama üzerinden yapar; “ismi sıfata dönüştüren basit bir ek bu anlamı bulanıklaştırır. ‘kamu yapıları’ yerine ‘kamusal yapılar’ dediğimizde söz konusu yapıların devlete ait olup olmadığı belirsizleşir.”

13. yüzyıldan başlayarak ticaretin küçük çaplı pazar anlayışından sıyrılıp erken dönem kapitalizmiyle yöneldiğı daha geniş pazar anlayışı, çeşitli kamu biçimlerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Özellikle 17. yüzyılda burjuva sınıfının temellerinin oturması ile ticaret ve dolayısıyla siyasi yapılanmalar üzerinde söz konusu sınıfın etkili olan gücü, kamusal alanı da dönüştürmeye başlar. Kamusal alan bir taraftan erkin gücünün sergilendiğı bir sahneye dönüşürken, diğerk taraftan da aleniyet ilkesine dayandırılarak erke karşı kullanılan bir araca dönüşür. Kamusal alanı “... sadece simgesel bir alan değıl, aynı zamanda bir siyasal değış-tokuşlar ve somut karşılaşmalar alanı” olarak tanımlayan Dacheux’nün (2012, s.25) de ifade ettiğı gibi kamusal alan, toplumsal etkileşimleri ortaya çıkaran bir fenomen haline gelir. Etkileşim bir anlamda kamusal alanda dönüşümleri yaratır. Kamusal alanda yaşanan dönüşümlerin belirtilerini “Ancien Regime’in çökmesi ve yeni bir kapitalist, seküler,

kentli kültürün oluşmasıyla başlayan bir değişimin sonuçları” na dayandıran Richard Sennett (2013, s.32), *kamu*’nun tanımının da dönüşmeye başladığını şu sözlerle ifade eder:

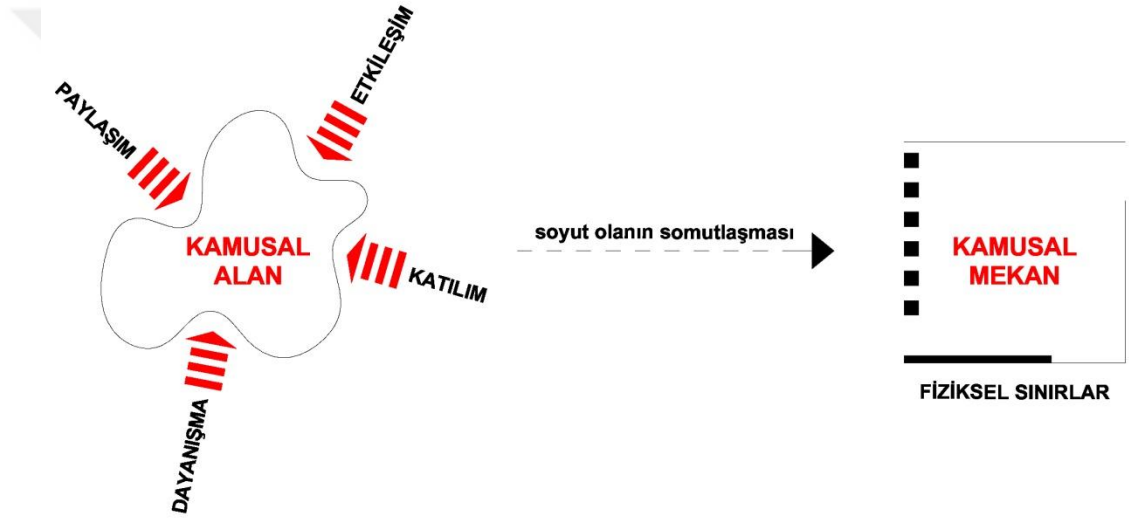
Kamusal olanın kimleri içerdiği ve ‘kamuya’ çıkıldığında çıkılan yerin neresi olduğu konusu 18. yüzyıl başlarında hem Londra’da hem de Paris’te öne çıkmaya başladı. Burjuvalar artık toplumsal kökenlerini örtbas etme kaygılarından sıyrılıyordu; onlardan her yerde vardı. Yaşadıkları şehirler toplumdaki çok çeşitli grupların ilişkiye geçtikleri bir dünya haline geliyordu. Bu arada ‘kamu’ sözcüğü modern anlamını kazanmış ve dolayısıyla artık yalnızca aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı konumu olan bir toplumsal yaşam bölgesi değil, görece çok çeşitli insanları içine alan, tanıdıklar ve yabancıların oluşturduğu kamusal alan anlamına geliyordu (Sennett, 2013, s.33).

Böylece büyüyen kentler söz konusu çeşitli grupların birbirleriyle bir araya geldiği ve karşılaşmalara sahne olan odak noktaları halini aldılar. Kentlerin büyümesi iktidarın doğrudan denetimine olanak vermeyen bir toplumsal ilişkiler ağının da oluşmasına zemin hazırladı. 18. ve 19. yüzyılın sonuçları günümüzü de etkileyen keşiflere sahne olması ve endüstrileşme ile yeni bir üretim sürecine girilmesi kentlerin büyümesinde başat rol oynar. Sanayileşme etkisi altında gelişen kentler, burjuva sınıfının belki de tam karşısında yer alacak olan yeni bir sınıfın doğuşuna tanıklık ederler. Bu sınıf, kırsal alandaki yaşamlarını geride bırakıp yeni bir yaşam vaadiyle kentlere akın eden *işçi sınıfının* ta kendisidir. Marshall Berman (2010, s.130) bu süreci; “muazzam sayılarda köklerinden koparılmış yoksul insan büyülü – ve sarsıntılı- bir şekilde ortaya çıkıveren şehirlere akın eder.” ifadesiyle tanımlar. Ancak bu sınıfın istihdamına göre organize edilmemiş olan kentlerdeki giderek artan sağlıksız yaşam alanları ve suç oranları daha sonra büyük bir toplumsal sorun olarak bu sürece eklenecek ve söz konusu sorunsala ilişkin çözüm arayışları baş gösterecektir. Köklerinden koparak kentlere akın eden yoksul insan kitleleri yine Berman’ın (2010, s.130) deyiimiyle “... adım adım bir tür sınıf bilinci geliştirmeye başlar; yaşadıkları derin sefalet ve müzmin baskıya karşı harekete geçerler.” Böylece kentler, bir tür karşılıklı gerilimlerin yaşandığı mekanlar olmaya başlar ve bu süreç

kent merkezlerinin ıslah edilmesi gerekliliğine dayandırılarak sanayi kentlerinde (Londra ve Paris başta olmak üzere) yeni kentsel düzenlemelerin oluşturulmasına zemin hazırlar. Bu durumun en etkili örneklerinden biri, 19. yüzyıl ortalarında Georges-Eugene Haussmann'ın Paris'e ilişkin geliştirdiği kentsel düzenlemelerdir. Sağlıksız işçi konutlarının ve bunları bir arada tutan dar ve çıkmaz sokakların yerini yeni konut blokları, geniş cadde, bulvar ve meydanlar alır. Caddeler üzerinde yer alan göz alıcı vitrinler ve kafeler kentin yeni ışıklı ve parıldayan yüzünü göz önüne çıkarır. Bu sayede modernleşme etkisi altına giren gündelik hayat, yeni kamusal alanlarını yaratır. Ancak tüm bu düzenlemeler kentlerde homojen bir yalıtımı sağlayamaz. Nitekim böyle bir yalıtımın sağlanmaya çalışılması ütöpik bir kurgudan öteye gidemeyecektir. Daha önce o alanlarda var olan işçi sınıfının istihdamına ilişkin herhangi bir çalışma içermeyen bu düzenlemeler, doğal olarak kent sahnesinde farklı kutuplarda yer alan insanları birbirleriyle karşılaşmaya itecektir. Bu karşılaşmalar kentin kamusal alanlarında gün yüzüne çıkacak ve görünür olmaya başlayacaktır. Üretime yönelik yaşanan tüm bu süreçler doğrultusunda kapitalizm, kentlere ve gündelik hayatın tam ortasına sıçrayarak 20. yüzyılın modern yaşam biçimini belirleyecek ve üstelik üretime ek olarak *tüketim* kavramını da bireyin yaşantısına eklemleyerek yoluna devam edecektir.

20. yüzyılın son çeyreğinde teknolojik gelişmelere koşut olarak ortaya çıkan iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, günümüz kamusal alan sınırlarını daha da çok belirsizleştirmektedir. Toplumsal olanın kitlesel olana dönüşmesi, sanal iletişim ağlarıyla kıtalar arası mesafelerin ve sınırların erimesi ve gündelik hayatın sınırsız tüketim ile kendini yeniden üretmesi durumu, 21. yüzyılın kamusal alan tanımlamalarına da yansır. Gündelik hayatın modernleşmesiyle 19. yüzyıl sonlarında bireyin kendi iç dünyasına dönerek bu alanı anlamlandırmaya çalışması ve bunu takiben tüketimin dayattığı nesne odaklı yaşam tarzı bireyselleşmenin temellerini oluşturur. Kendi iç dünyasına yönelen birey, yine kendi özel alanındaki nesneler ile ilişki kurar ve toplumsal olandan kopmaya başlar. Günümüzde ise, iletişim teknolojilerinin popülerleşmesiyle bireysellik kitleselleşmeye başlayarak daha kontrolsüz hale gelebilmektedir. Kitlesel bireyselleşme birbirinden kopuk bireylerin çoğu zaman içinde bulundukları toplumsal yapıdan uzaklaşmalarına ve dolayısıyla

yabancılaşmaya neden olmaktadır. Tarihsel süreklilikte ele alındığında; kamusal alan kavramının günümüzde de hala muğlaklığını devam ettirdiği aşikârdır. Özellikle mimarlık disiplini özelinde irdelendiğinde, kamusal alan ve kamusal mekanın sıklıkla birbirlerinin yerine kullanıldığı görülür. Yine de her iki kavrama ilişkin bir tanımlama yapmak gerekirse; kamusal alanın daha üst ölçekli bir tanımlamayla çoğunlukla soyut göstergeler (güç, kurallar, ilişkiler ağı, kodlar vb.) taşıdığı, kamusal mekanın ise; kamusal alanın soyut göstergeleriyle birlikte somut bir gösterge olarak; mekânsal biçimlenme, fiziksel sınırlar (duvarlar, kolonlar, zemin farklılıkları vb.) ve fonksiyonlar (oturma, dinlenme, toplanma vb.) halini aldığı söylenebilir (Şekil 2.1).

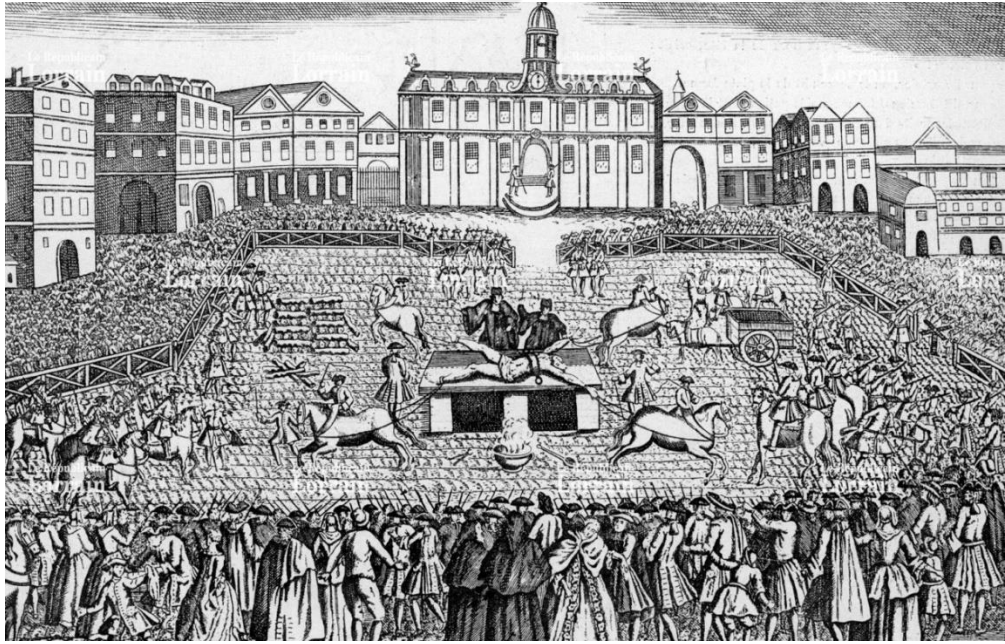
Şekil 2.1 Kamusal alan ve kamusal mekanın grafiksel tanımlamaları

Disiplinler arası kullanımında belirsizlikler yaşansa da kavramın toplumsal açıdan taşıdığı potansiyeller oldukça yüksektir. Kamusal alanın geçmişten günümüze topluma ilişkin ipuçlarını vermesi, tarih boyunca özellikle erk (iktidar) tarafından kontrol edilme biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Denetim ve gözetim mekanizmalarının oluşmasına zemin hazırlayan bu durum, iktidarın bu alanı bir tür güç ve statü gösterisine dönüştürdüğü bir sahne olarak kullanmasının önünü açar. Kamusal alanın hem iktidara hem de toplumun kendisine sunduğu karşılıklı gücün tarihsel açılımını biyoiktidar ve biyopolitika kavramları üzerinden yapan Michel Foucault'un kamusal alana özgü çıkarımları, bu tezin toplumsal açıdan yoğunlaştığı teorik alt yapının temelinde yer almaktadır.

2.2 Biyoiktidar ve Biyopolitika: Michel Foucault'un Panoptikon Metaforu

Michel Foucault (2015a), ceza üzerine sorgulamalarını yaparken iktidar ve beden ilişkisini irdeler ve özellikle Avrupa'da 18. yüzyıl sonuna kadar devam eden kamusal alanda cezalandırma sürecinden hareketle bu durumun, iktidarın bir tür gücü elinde tutma yöntemi olduğunu vurgular. Toplumun her kesimine açık bir cezalandırma süreci, bir nevi ibretlik bir törene dönüşür ve böylece bireylerin birbirlerine olan suç işleme potansiyelinden çok, iktidara karşı suç işleme dürtüsünün önüne geçilmiş olur. Suçlunun bedenine uygulanan şiddet kamusal alanda gerçekleşirken aynı anda ve mekanda kitlelere doğrudan iktidarın gücü aktarılır. Söz konusu güç, suçlunun bedeninde teşhir olur ve bu durum salt gücün kitleleri kontrol altında tutma biçimidir.

Şekil 2.2'de görüldüğü üzere, Robert-François Damiens'in bedeni üzerinde kamuya açık alanda gerçekleşen güç gösterisi ile beden bir seyir unsuru belki de daha doğrusu bir nesne haline dönüşür.

Şekil 2.2 1757 yılında Fransa Kralı XV. Louis'ye yaptığı başarısız suikast sonucu Greve meydanında cezalandırılan Robert-François Damiens (Le Republicain Lorrain, 2013)

Beden üzerinde gerçekleşen cezalandırma ile izleyiciye bir tür iktidara karşı kontrollü davranma, boyun eğme, gücünü kanıksama ve ona saygı duyma mesajı verilir. Aynı zamanda yasa dışı harekete karşı verilen cezanın uygulanıp uygulanmadığına ilişkin şüphelerin ortadan kalkması için halkın böylesine bir gösteriye tanık olması da gerekmektedir. Tanık olma durumunu bireylerin “sahip oldukları ve üstlendikleri bir hak” olarak ifade eden Foucault (2015a, s.106), beden üzerinde gerçekleştirilen azap çektirme durumunun gösteriye dönüşmesini “darağacı heyecanı” olarak da tanımlar (2015a, s.108). İzleyici, hem bedene uygulanan şiddetin korkunçluğunun farkındadır, hem de bu gösteri onu heyecanlandırmaktadır. Psikolojik açıdan ikircikli bu durum bireyin güç, gücü elinde tutma, cezalandırma ve azap çektirme konularındaki çelişkili davranışlarını açıklayabilir. Darağacını heyecanlı kılan bir başka durum ise; suçlu ya da mahkumun darağacında herkese her şeyi söyleme hakkına sahip olmasıdır. Çünkü artık kaybedecek hiçbir şeyi yoktur. Sonunda ölümüyle neticelenecek bir gösteride iktidarı alaya almak ve aşağılamak, dine ve papaza hakaret ve benzerinin cezasına katacağı herhangi bir yaptırım kalmamıştır. Zira bedeni üzerinde yapılacak azap çektirmeye yönelik mevcut tüm müdahalelerden daha kötü bir uygulama olamayacaktır.

Sonuç olarak, bedene uygulanan şiddetin gösteriye dönüşmesinin bireyler üzerinde yarattığı psikolojik heyecanın yanı sıra suçlunun ağzından dökülecek dine, iktidara ve hayata dair olan tüm söylemlere şahit olmak da, heyecan madalyonunun diğer yüzünü oluşturmaktadır. Beden üzerinde azap çektirmenin kitlelerde yarattığı heyecana rağmen unutulmaması gereken en önemli husus ise; gösteriye tanık olan bireylerin iktidarın elinde tuttuğu güce karşı kendi doğasında var olan gücü hatırlaması olacaktır. Cezalandırma süreçlerinde yaşanan adaletsizlikler (zengin olanın fakir olana göre daha hafif cezalandırılması gibi) toplumun kendi içinde var olan gücü fark etmesini ve hatta bu gücü ortaya çıkarmasını hızlandırabilir. Foucault’un (2015a, s.110), “halk kesimleri, görünüşe göre, XVIII. yüzyılda ceza adaletinin bazı uygulamalarına artık tahammül edemiyorlardı –ve belki de daha öncesinden beri.” söyleminden hareketle tarihsel süreçte yaşanan tüm adaletsizliklerin toplum bünyesinde biriken potansiyel gücün en temel sebebi olduğu söylenebilir. Dolayısıyla cezalandırma sürecinin kamuya açık bir gösteriye

dönüştüğü toplumlarda iktidarın, kamunun doğasında var olan gücü yadsımaması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim 19. yüzyılın başında Avrupa'nın cezalandırma şekli olarak beden üzerinde azap çektirme olgusuna yaklaşımı dönüşüme uğrar. Bu durumun temelinde birincil olarak cezalandırma süreçlerinde yaşanan sınıfsal adaletsizlikler yatmaktadır. Halkı isyana teşvik eden ve suçluyu halkın gözünde adeta bir kahramana dönüştüren süreç, iktidarı tehlikeye sokabilmektedir. Öyle ki affetme büyüklüğünü gösteren iktidar sahiplerinin yegane amacı, halkın ayaklanması karşısında geri adım atmanın iktidara ait siyasal gücü zedelemesinin önüne geçmektir. Aynı zamanda iktidar sahipleri, affetmenin de sadece kendilerine ait bir olgu olduğunu göstererek halkın gözündeki siyasal konumunu pekiştirmektedir. Herhangi bir ayaklanmaya duyulan korkudan kaynaklanan bir affetme eylemi olarak değil de, iktidarın büyüklüğünü gösterdiği bir affetme eylemi olarak durumu halka benimsetmek iktidar sahipleri için son derece önemlidir. Bu sebeple, halkta olumsuz tepkiler oluşmasına neden olan azap çektirme eylemleri, ilk olarak kamusal alandan uzaklaştırılır daha sonra ise belki de günümüz adalet sisteminin basacağı ilk hukuksal zemin Avrupa'da oluşmaya başlar. Böylece öncelikle suç, ceza ve azap çektirme üzerindeki söylem ve uygulamalar dönüşür ve adaletin sağlanmasına yönelik hukuksal zemine ait ilk düzenlemeler oluşturulur. Tam da bu noktada azap çektirilmeyen ve yok edilmeyen bedene ne olacağı sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Bu sorunsal etrafında geliştirilen söylemler belki de günümüz dünya düzeninin şekillenmesinde birincil esas olmuştur. Foucault gibi birçok düşünürü bu düzeni çözümlemeye iten şey ise; merkezinde yer alan beden fenomeninin ta kendisidir.

Avrupa'da başlayan aydınlanma süreci 19. yüzyılda yaşanan Endüstri Devrimi'ne zemin hazırlarken bilim, sanat ve gündelik hayatta da radikal dönüşümlerin yaşanmasını sağlar. Bu dönüşümlerde bedenin üstlendiği rol, sürdürülebilir bir iktidarın temelinde yer alır. Beden, üzerinde iktidarın gücünü kanıtladığı azap çektirilen ve yok edilen bir gösterge olma durumundan uzaklaşarak, iktidar mekanizmaları tarafından fiziksel ve zihinsel olarak maksimum düzeyde tüketilmesi hedeflenen bir nesneye dönüşür. Bedenin nesneleştirilmesi olgusu, 19. yüzyıl Avrupası'nda başlayan endüstriyel üretimin bir sonucudur. Yeni bir ekonomik düzen

içerisinde bedenın üstleneceği rolün iktidar tarafından belirlenmesi gerekliliği, mutlak gözetim mekanizmalarının da yaratımını zorunlu kılar.

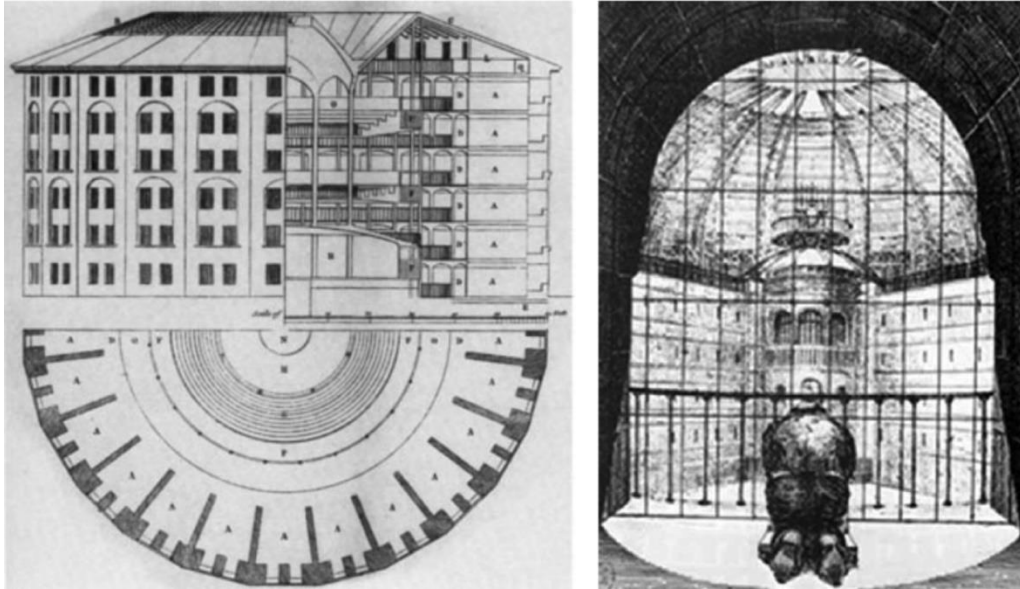
Gözetimin Avrupa'daki tarihsel art alanını 17. yüzyıl sonunda beliren veba salgını ile ilişkilendiren Foucault (2015a), veba ile iktidarın toplumu disipline etme modeli arasında oluşan bağı çözümler. İktidarın salgını kontrol altında tutabilmek amacıyla tüm kenti emrindeki gözetleyicilerle sistematik olarak denetim altında tutması, topluma yönelik zorunlu bir disiplini ortaya çıkarmıştır. Gözetleme ve yazı ile kayıt altına alarak denetim altında tutulmaya çalışılan kentte “herkes kendi kafesine kapatılmış, kendi penceresinde, adı okunduğunda cevap vermekte istenildiğinde kendini göstermektedir, bu canlıların ve ölülerin büyük teftişidir (Foucault, 2015a, s.291).” Salgın sebebiyle iktidarın bireyi kayıt altına alması, yarattığı denetim mekanizmalarıyla kuşatması ve her daim denetlemesi yeni bir iktidar biçiminin alt yapısını oluşturmaya başlar. Böylece iktidar, bireyi denetlemek üzere içinde yer aldığı veya alacağı mekana kapatır. 17. yüzyıldaki kapatma eylemine ilişkin olarak iktidarın önceleri bireyler arası her hangi bir ayırım yapmadığını belirten Foucault'a göre (2015b, s.106) kapatmaya dair bir ayırım Fransız Devrimi ile oluşmaya başlar; “akıl hastaları tımarhaneye, gençler ıslahevlerine, suçlular hapisaneye; bunlara bir de tüm bir ayırımcı önlemler bütünü, ikametgah yasakları, vb. eklenir.” Böylece mekan fiziksel ayırışmayı sağlayan temel etken olmaya başlar.

Ayırışmayı sağlayan mekanın, önceden hesaplanmış ortak bir amaca hizmet etmesi esas alınarak mimari mekan olarak düzenlenmesi gerekliliği, Foucault'u *panoptikon metaforu* üzerine odaklanmaya iter. Söz konusu odaklanmaya bağlı olarak, iktidar ve birey üzerine geliştirdiği söylemler günümüzde de popülerliğini korurken toplumsal olana dayalı yeni okumalara imkan sağlar. Panoptikon², İngiliz filozof Jeremy Bentham'ın 1785 yılında tasarladığı bir hapisane modeli (tek tek ve bir bütün olarak gözetlemeye dayalı) olmakla birlikte özünde iktidarın birey üzerinde geliştirdiği yönetsel teknikleri uygulamanın önünü açan bir tür denetim mekanizmaları

²“Bentham'ın tasarımına göre hapisane topyekûn bir gözetlemeye izin vermekle birlikte ayrıca mahkûmları tek tek gözetlemeye de imkan sağlamaktadır. Bentham, bunu Pan (bütün) Opticon (gözetim) olarak tarif ederek ortaya ‘Panopticon’ yani ‘bütünü gözlemek olgusunu çıkarmıştır (Baştürk, 2016, s.38).”

bütünüdür. Somut bir öge olarak beliren panoptikonun mekânsal yapısının art alanında taşıdığı soyut anlamlar, onun aynı zamanda bir okul, bir hastane veya yetiştirme yurduna da dönüşebileceği ve aynı yönetsel tekniklerin bu mekanlarda da uygulanabileceği fikrini ortaya çıkarır. Bu haliyle panoptikon iktidar lehine türetilmiş bir toplumsal projedir.

Panoptikon, dairesel bir plan üzerinde yükselir ve yapının çeperinde yer alan mahkûmlara ait hücreler, merkeze konumlanan bir gözetleme kulesi aracılığıyla denetlenir (Şekil 2.3). Hücrelerde biri iç halkaya bir diğeri ise dışa bakan iki adet açıklık mevcuttur. İçeriye süzülen ışık, hücrelerdeki her bir mahkumu daimi olarak görünür kılar. Dolayısıyla merkezdeki gardiyanın fiziksel olarak var olup olmadığı artık anlamını yitirir. Çünkü hücrelerdeki mahkûmlar böylesi bir denetim mekanizması içerisinde kendilerini sürekli gözetleniyor gibi hisseder. “Sonuç olarak, hücre ilkesi tersine döndürülmekte veya daha doğrusu onun üç işlevi –kapatmak, ışıktan yoksun bırakmak ve saklamak- tersyüz edilmektedir; bunlardan yalnızca birincisi korunmakta, diğeri ikisi kaldırılmaktadır (Foucault, 2015a, s. 296).”

Şekil 2.3 Bentham'ın panoptikon modeli (Pinterest, b.t.)

Panoptikonun temelinde; fiziksel olarak var olmadan da oradaymış gibi görünür olma ve böylece bireye kendi kendine bir oto kontrol mekanizması kazandırma

felsefesi yatar. Foucault (2015a, s.302-303), panoptikonu “ideal biçime getirilmiş olan bir iktidar mekanizmasının diyagramı” olarak tanımlar. Bu diyagrama göre; toplum bireyselleştirilmeli ve iktidarın öngördüğü ölçüde normalleştirilmelidir. Bireyselleştirme ve normalleşme bedeni hedef alarak ilerlemelidir. Bu doğrultuda iktidarın panoptikona dayalı bir yönetim biçimini benimsemesi, toplumsal adaleti sağlanmaktan çok üretim ve tüketim mekanizmalarını beden üzerinden sürdürülebilir kılmak olarak açıklanabilir. Söz konusu mekanizmaların devamlılığı bedenden maksimum oranda yararlanmaya bağlıdır. Bu sebeple iktidar mekanizmaları, bedeni tekilleştirerek tıp bilimine, bedenleri bir araya getirip normalleştirerek nüfusa dayalı analizlere odaklar. Suçlunun, öğrencinin, askerin, hastanın, yetimin vb.’nin bedenleri terbiye edilerek yararlı hale getirilmeli ve toplumsal ilişkiler ağına dahil edilerek üretimin devamlılığı esas kılınmalıdır. Terbiye edilemeyen bedenler ise; toplumsal olandan uzak tutulmalı ve böylece toplumun normalleşmiş sistemine anormal bir etkenin müdahalesi engellenmelidir. Disiplin, toplumun en küçük yapı taşına kadar işlemeli ve onu denetim altına alarak yönlendirilebilir tutmalıdır.

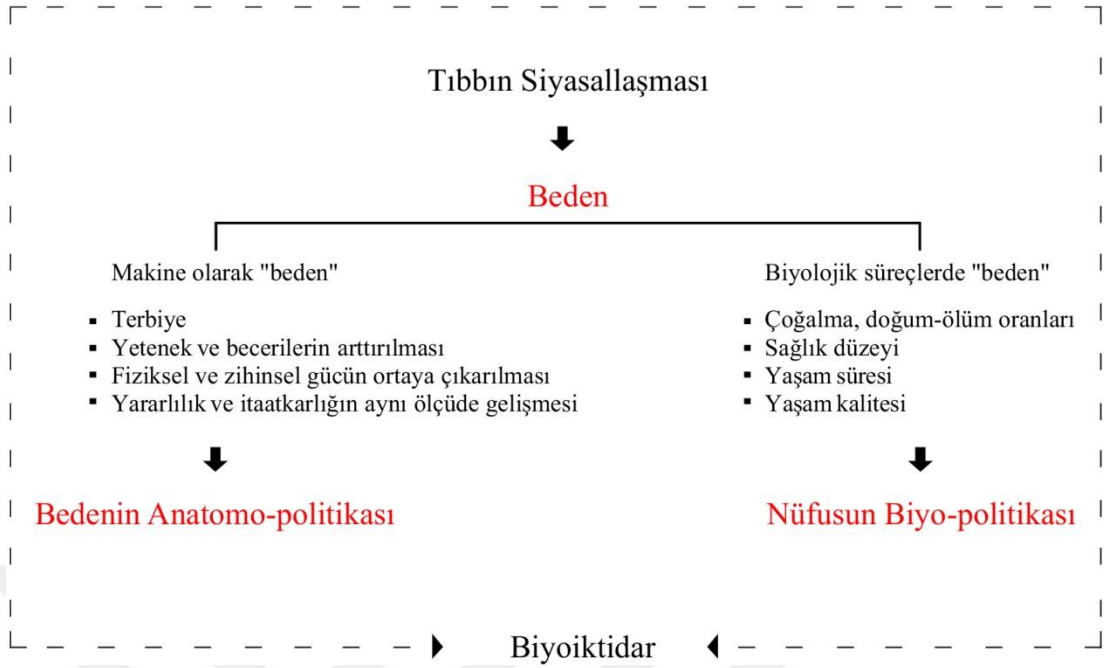
İnsan bedeni, onun derinlerine inen, eklemlerini bozan ve onu yeniden oluşturan bir iktidar mekanizmasının içine girmektedir. Aynı zamanda bir ‘iktidar mekaniği’ de olan bir ‘siyasal anatomi’ doğmaktadır, bu anatomi başkalarının bedenlerine, yalnızca onların istenilen şeyleri yapmaları için değil, aynı zamanda öyle istenildiği üzere, hız ve etkinliğe uygun olarak belirlenen tekniklere göre iş görmeleri için nasıl el konulabileceğini tanımlamaktadır. Disiplin, böylece bağımlı ve idmanlı bedenler, ‘itaatkar’ bedenler imal etmektedir (Foucault, 2015a, s.210-211).

Beden (terbiye, yetenek ve becerilerin arttırılması, fiziksel ve mental gücün ortaya çıkarılması gibi) ve nüfusun (doğum-ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve kalitesi gibi) kontrolü üzerine odaklanılan bir iktidar tahayyülünde tıp bilimi siyasallaşır. Bilimin iktidar lehine siyasallaşması durumuna tıpın yanı sıra zamanla biyoloji, genetik, psikoloji, mimarlık vb. gibi birçok disiplin de eklemlenir.

İktidarın canlı olana dair olanı düzenleme ve yönetme üzerine geliştirdiği söylem ve uygulama pratiklerinin Foucault'un çalışmalarında *biyoiktidar* ve *biyopolitika* kavramları ile açıklandığı görülür. Burada unutulmaması gerekenin Foucault'un bu çalışmalarda çözümlemeye çalıştığı iktidarın salt bir yönetenle ilişkili olmadığı, daha çok toplumsal olan ile kurulan tüm ilişkiler ağını kapsayan bir bütünsellikte olduğudur. İktidar, baskıcı bir hükmetme pratiğine dayalı rolünü artık geride bırakmıştır ve toplumsal olana ait ilişkiler üzerinden kendi söylemlerini üretmektedir.

İktidar, artık şeyleri tanımlayan, onları anlamlandıran ve bu anlamlandırma doğrultusunda onları belirli ilişkiselliğe tabi kılan ve bu ilişkiselliği bireylerin eylemselliğine aktararak bir taraftan bireyleri mevcut iktidar tertibatlarını devam ettiren özneler haline getiren; fakat bunu yaparken de kendi oluşturduğu ilişkiel normları bireylere çeşitli kurum ve ilişkiler yoluyla dayatmak suretiyle onları nesneleştiren geniş bir süreçtir (Baştürk, 2013, s.247).

Bioiktidar ve biyopolitika kavramları çoğu zaman iç içe geçmiş anlamlar taşıyor ya da birbirinin yerine kullanılabilir, aynılaşmış kavramlar gibi görülebilmektedir. Bu sebeple biyopolitikadan insan bedenini ve insan türünü hedef alan yaratıcı ve üretken süreçlerin tümü olarak bahsetmek ve bunları topyekûn kapsayan bir bioiktidar fenomeni öngörmek belki de her iki kavramı daha anlaşılır kılabilir. Biyopolitik süreçlere sahip bir iktidar kurgusu: Bioiktidar. Foucault, 17. ve 18 yüzyıllarda iktidarın iki biçimde geliştiğini ifade eder. Şekil 2.4'te görüldüğü gibi iktidarın başlangıçta beden üzerine gerçekleşen müdahalelerini "bedenin anatomo-politikası" olarak, sonrasında bir tür olarak bedene odaklanmasını ise "nüfusun biyopolitikası" olarak değerlendirir (Foucault, 2015c, s.281-282).

Şekil 2.4 Foucault'nun beden üzerinden geliştirdiği iki kavram: Anatomo-politika ve Biyo-politika

Her iki biçiminde hedefi; bedenlerin yetkinliğini arttırmak suretiyle onları öldürmek yerine yaşatarak üretim ve tüketim süreçlerine kanalize etmek ve tüm bu döngüyü iktidarın yarattığı kurumlarla destekleyerek sürdürülebilir kılmaktır. Bunu yapmanın en etkili yolu ise, mutlak bir gözetimden geçmektedir. Gözetimin tarihsel art alanına inerek çözümlemelerini *panoptikon* metaforuna dayandıran **Foucault**, **mimarlık disiplininin toplumu ıslah ederek denetim altına almadaki kuvvetli rolüne bu sebeple dikkat çeker. Bu kurumlarda, görülmeden gözetleyerek ıslah eden ve denetim altına alan bir iktidar stratejisi mevcuttur. Söz konusu strateji günümüzde gözetleme vasfını devam ettirmek suretiyle beden üzerindeki denetim mekanizmalarını teknolojik gelişmelere koşut olarak dönüştürmektedir.**

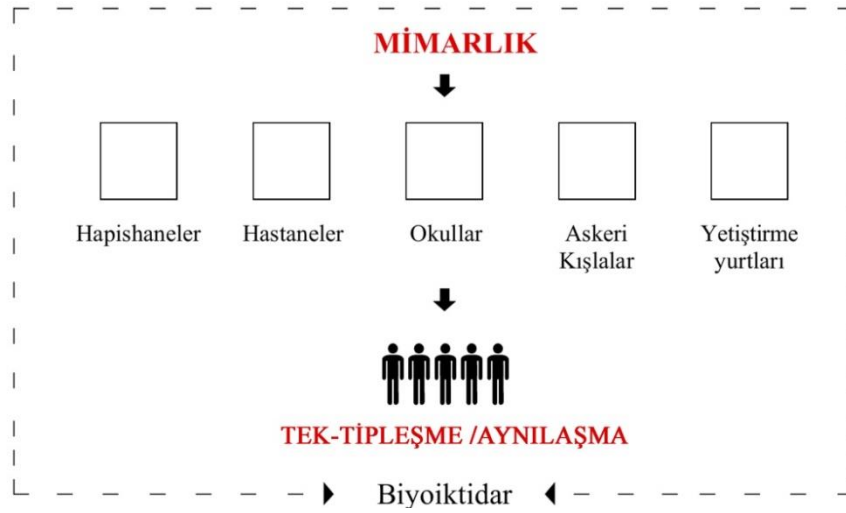
Michel Foucault'un toplum, iktidar ve kamusal alan sorgulamaları ve çözümlemeleri *beden-gözetim* ve *beden-mekan* ikilileri üzerine bir yoğunlaşmayı işaret eder. Bu ikililerin günümüz kamusal alanı içerisinde oluşturduğu bireyler arası etkileşim ve yeniden belirlediği toplumsal ilişkiler bu araştırmaya yön veren birincil etkenlerdir. Foucaultcu yaklaşımda, iktidar lehine panoptik bir gözetlemeye olanak sağlayan mimarlık disiplininin -merkezine eklemlenen teknolojik gelişmelerle

birlikte- günümüz iktidar ve toplum ilişkilerini nasıl düzenlediği ve toplumsal olanın dönüşümündeki rolü bu tezin bundan sonraki sorgulamalarının temelinde yer alacaktır.

2.3 Islah ve Denetim Aracı Olarak Mimarlık

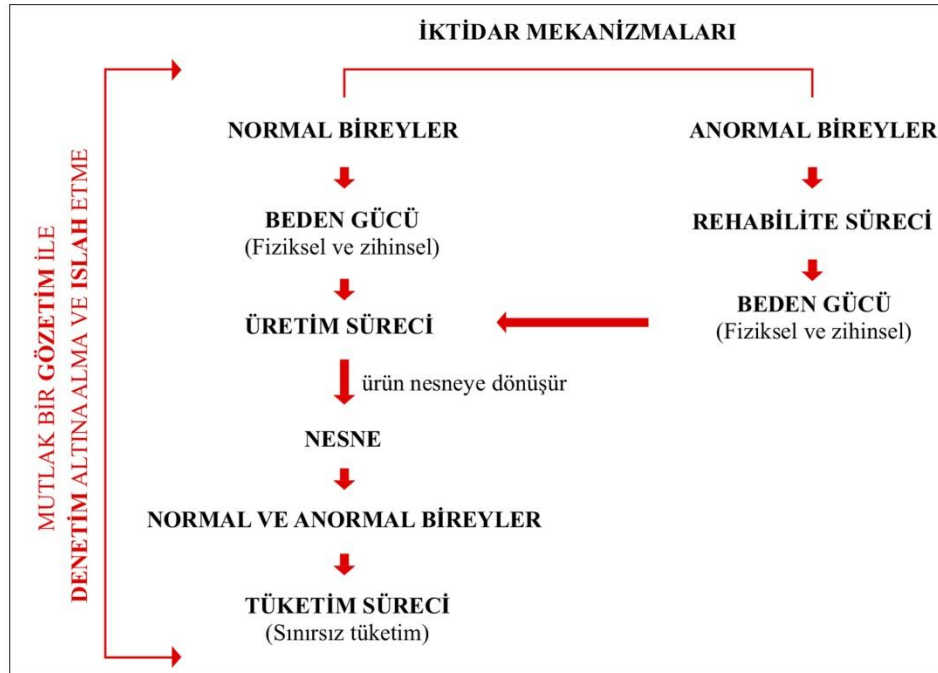
Kamusal alanın günümüze kadar geçirdiği dönüşümler, toplumsal olanın oluşumu, iktidarın hükmetme pratiğinin giderek erimesiyle gelişen görülmeden yönetme ve yönlendirme stratejileri ve tüm bu süreçlere eklenen beden nesneleşmesi olgusu göz önüne alındığında, mekanın bunlardan bağımsız düşünülmesi neredeyse imkansızdır. Hepsini birbirine bağlı bu gelişmelerin, içinde bulunduğu mekâna ilişkin gerçekleştirilecek tüm düzenlemeler, Foucault'un panoptikon metaforuyla açıklamaya çalıştığı teorik söylemlerin çıkış noktasıdır. Böylece iktidarı neden beden ve mekan olmaksızın ele almadığı daha da netlik kazanır. Mekanın odak noktasına yerleştirdiği beden fenomenini tanımlarken, panoptikonun bir hapishane prototipi olmasına rağmen mekânsal düzenlemelerine ait yapı taşlarının, iktidarın hapishane dışındaki kurumlarının alt yapısını oluşturmasıyla sadece suçluya ait bedenin değil, neredeyse tüm toplumun iktidar lehine yönlendirilebileceğini gözler önüne serer. Bu sebeptir ki; mekan var olduğundan bu yana bedeni bir kabuk gibi saran, içerisinde kendisiyle ve diğer bedenlerle etkileşim kurduğu, paylaşımlar ve yaşantıyla çoğalarak ailesel ve daha büyük ölçekte toplumsal olana ev sahipliği yapan ve dolayısıyla bedene yönelik müdahaleleri içeren bir fenomendir. Bu nedenle mekana ilişkin düzenlemelerde, mimarlık disiplinine biçilen rol son derece kapsamlı ve önemlidir.

Panoptikon, mimarlık söylem ve uygulama pratiklerinin beden ve daha geniş anlamda toplum üzerindeki dönüştürücü etkisinin ironik bir örneğidir. Hapishaneden, hastaneye, okullara, askeri kışlalara, yetiştirme yurtlarına kadar birçok kurum irdelendiğinde panoptik denetim mekanizmasına sahip bir sistem kurgusuyla donatıldıkları görülür. İktidarın söz konusu bu kurumlarındaki bedenler ıslah edilerek normalleştirilir, aynılaştırılır ve üretim sürecine entegre edilir (Şekil 2.5).

Şekil 2.5 Biyoiktidar içinde gelişen mimarlık ve beden ilişkisi

“İslah, ahlaki bir kaygıdan değil, doğrudan ekonomi politik bir zorunluluktan üretilmiş bir disiplin tekniğidir (Baştürk, 2016, s.45).” Disipline etmenin kuvvetli bir yolu olan mimari mekan organizasyonu ile normal ve anormal olarak ikiye ayrıştırılan bedenler terbiye ve ıslah edilir böylece iktidarın üretim mekanizmalarına gerekli olan maksimum iş gücü sağlanmış olur.

Şekil 2.6 Bireyi normal ve anormal olarak kategorize eden iktidarın beden üzerinden kurguladığı üretim ve tüketim döngüsü

19. yüzyıl sonu Avrupa’da başlayan endüstrileşme ile ortaya çıkan ham madde ve pazar arayışı Avrupa’yı dünyaya açılmaya iter. Endüstrileşmeyle gelen yeni güç anlayışı, iktidar ekonomisi üzerine kurulu stratejiler geliştirilmesine ve kaynakların bu doğrultuda kullanımına neden olur. Londra ve Paris ile başlayan kent düzenlemeleri toplumsal yapıda sarsıcı ve hatta belki de daha doğru bir ifadeyle yıkıcı bir etki yaratarak üretime dayalı bir ekonomi üzerinden yeni bir kültür ve toplum anlayışı oluşturmaya başlar. Mimarlık bina ölçeğinden kentsel planlama ölçeğine sıçrama yapar ve aslında Foucault’cu düşüncede yer alan panoptikon metaforuna dayanan kapatma eylemi çoğunluğunu işçi sınıfının oluşturduğu alt gelir gruplarını kent çeperine, üst gelir gruplarını ise kent merkezine alarak kent ölçeğinde yeni bir tür denetim mekanizması yaratır.

Bu kapsamda 19. yüzyıl yarısında radikal bir planlama hareketine sahne olan Paris kenti yaratılmak istenen düzenin en etkili örneğidir. İktidara karşı gelişebilecek ayaklanmaların önüne geçebilmek için Paris’in dar ve karmaşık çıkmaz sokakları yerini üzerlerinde konut, dükkan ve kamu binalarını kapsayan yapıların yükseldiği geniş cadde, bulvar ve meydanlara bırakır. Dükkânların, kafe ve restoranların cam vitrinlerinden süzülen ışıklar ile aydınlanan cadde ve sokaklar, kent ile birlikte kamusal alanın da dönüştüğünün bir başka kanıtıdır. Çünkü kent bu yeni düzenlemelerle kendine özgü yeni kamusal mekanlarını yaratmaktadır. Merkezden koparılıp çepere yerleştirilen gruplar ise, yaratılmak istenen tüm fiziksel ayrıştırma çabalarına rağmen kentin yeni kamusal mekanlarında belirirler. Paris örneğinde iktidar, bir kenti baştan yaratarak ıslah etmeye çalışmış ve bu ıslah çalışmaları üzerinden denetim mekanizmalarını yürürlüğe koyabilmiştir ancak kent bütününde kurulması hedeflenen fiziksel ayrıştırma tarihsel okumalardan hareketle başarısızlığa uğramıştır. Kentin yeni kamusal alanları, ayrıştırılması öngörülen grupların karşılaşmalarına sahne olmuştur. Öyle ki bu karşılaşmalar neticesinde toplumsal yapıda baş gösteren gerilimler edebi yapıtlara konu olmuş ve bireyin üretime dayalı yeni dünya düzeni içerisindeki yalnızlığı, gelecek yüzyıldaki toplumsal sorunların da habercisi olmuştur.

Sonuç olarak mimarlık mekana ve dolayısıyla o mekan içerisinde yer alan bireye yönelik müdahalelerin tümünü kapsar. Nitekim, iktidarın fiziksel temsili üzerinden güç ve statü kavramları yönetilene mimarlık yoluyla doğrudan aktarılır. Mimarlığın bu vasfı, 19. yüzyıl sonrası kent planlamalarında da görüldüğü gibi, çoğunlukla insan ölçeğinden uzak iktidara ait yapılar ya da kurumların, ulaşılabilirliği sağlayan geniş akşların ve ortadan kaybolmayı engelleyen büyük meydanların iktidar lehine bir denetimi olanaklı kılmasını sağlar. Bireyden maksimum faydayı sağlayacak mekânsal düzenlemeler de yine mimarlığı bir ıslah ve denetim aracı olarak iktidara sunar. Dolayısıyla mekânsal ölçekte bireyi, kentsel ölçekte ise toplumu ıslah eden bir araç olarak mimarlık, iktidar söylemi değışmediğı sürece ona hizmet eden bir araç olarak kullanılmaya devam edecektir. Söz konusu bu durum, mimarlıkla şekillenen kamusal alanı, bireyi ve toplumsal paylaşımları içinde bulunduğı zaman ve şartlara göre dönüştürecektir.

2.4 Tüketimin Gölgesinde Kamusal Paylaşım: Boş Zaman Etkinliğı

Başlangıcı Avrupa'ya dayanan üretim odaklı yeni ekonomik düzen birey ve gündelik hayat üzerinde köklü değışimlere sebep olur. Ham maddenin ürüne dönüştüğü ve ürün üzerinden maksimum ekonomik değerin elde edilmeye çalışıldığı bu sistem, 20. yüzyılla birlikte bireyi günün büyük çoğunluğunu içerisinde geçireceğı üretim mekanlarına hapseder. Kırsal alanlardan kent merkezlerine doğru yaşanan nüfus kaymaları sebebiyle kentlerde artan nüfus, barınma gibi daha somut sorunları ortaya çıkarırken, gündelik hayatın üretime dayalı yapısına ayak uydurmaya çalışan göç yığınlarının da kente adaptasyon süreci gibi daha büyük ölçekli ve daha soyut toplumsal sorunlar baş gösterir. Panoptik bir iktidar kurgusu içinde şekillenen modern gündelik hayat, bireyin giderek yalnızlaştığı, toplumsal olandan uzaklaştığı ve etkileşimsel olanı yitirdiğı bir döngüye mahkum edilir. Her biri iktidarın birer gözetleme aracına dönüşen hapishane, hastane, okul, yurt gibi kurumlar bireyi rehabilite ya da terbiye ederek normalleştirir ve üretim çarkında yer almaya zorlar. Bu süreçte bireyselleşme gündelik hayatın yeniden üretilmesinde rol oynar ve toplumsallık zamanla zayıflar. Nitekim 20. yüzyılın belki de en büyük öğretisi sayılacak modernizm kavramının da maksimum üretimi körüklediğı bir ortamda

toplumsal olanın dönüşümü kaçınılmaz olacaktır. Öyle ki gelişen teknolojiyle birlikte toplumsal olan yerini kitlesel olana bırakmaya hazırlanır.

Teknolojik gelişmelere koşut olarak ortaya çıkan üretimde serileşme mantığı, 20. yüzyılın üretim tapınakları olarak beliren fabrikaların üretim bantlarında gerekenden fazla ürün birikmesine neden olur. Üretim artar ancak olması gerekenden daha fazla üretilen ürünlere ne olacağı sorunsalı mevcut ekonomik düzeni farklı söylemler geliştirmeye iter. Bu noktada radyo ve özellikle televizyon ile gündelik hayata eklemlenen medya olgusu, söz konusu söylemlerin önünü açar. Artık sadece salt üretimden bahsedilemez, ekonomiye dayalı düzen sınırsız tüketimi hedef alacak yeni bir sistemi kurgulamanın peşindedir. Bu sistemin merkezinde “reklam” en önemli parametre olarak belirir. Reklam aracılığıyla daha fazla tüketime yönelik kitlesel bir yönlendirme hedeflenir. Topluma dair çözümlemelerinde insanı değil de nesneyi hedef alarak çağdaşlarından farklılaşan Fransız düşünür Jean Baudrillard’a göre (2011, s.211), “düşler gibi reklamlar da düş gücünün bir kısmını etkilemekte ve onu güdümlenmektedir.”

Günümüz toplumunu *tüketim toplumu* olarak tanımlayan Baudrillard (2012), seri üretimle birlikte eşyanın nesneye dönüştüğünü belirtir (2011). Bu dönüşüm reklam söyleminden de destek alarak bireyi nesnelerin dünyasına hapseder. Gündelik yaşantıdaki kullanım değerini yitiren eşyalar yerini, kullan-at mantığıyla sürekli olarak yinelenmesi gereken nesnelere bırakır. Böylece eşyanın kullanım değeri, yerini alan nesnenin bireye kazandırdığı statü değerle ölçülür hale gelir. Kullanım değeri yerine statü değeri ön plana çıkaran sistem, sınırsız kitlesel tüketimin tüm dünyaya hakim olabilmesi için çalışır. Bu hakimiyetin temelinde kuşkusuz yine beden yer alacaktır. Başlangıçta bedeni üretim adına parçalara ayırarak iyileştiren sistem şimdi de sınırsız tüketim adına bedeni parçalara ayırmaya devam edecektir. Bunu yapmanın en iyi yolu, reklam aracılığıyla bedenin her bir parçasını ayrı bir göstergeye dönüştürmek olacaktır (daha çok tüketim adına üretilmiş el, yüz, göz, vücut için ayrı ayrı üretilen kremlerde olduğu gibi bir beden parçalanması). Ayrıca sistem *marka* söylemini de devreye sokarak bireyi statü değer için yarışmaya ve ihtiyacından fazla tüketmeye zorlayacaktır.

20. yüzyılın son çeyreğinde gelişen bilgisayar teknolojileri ve sanal iletişim ağları ile tüketimin gündelik hayattaki yeri daha da farklılaşmaya başlar. Kıtalar arası sınırlar sanal iletişim ağları ile erirken kitlesel söylem genişler. Nitekim son yıllardaki teknolojik gelişmeler ışığında iktidar ve toplum ilişkilerine bakıldığında, belki de tüm dünya açık bir hapishane olarak algılanabilir. Özellikle gündelik hayata hızla eklemelenen ve *zaman-mekânsal* bir dönüşüme (her anda ve her yerde olma durumu) sebep olan sosyal medya fenomeninin gözetle(n)me ve görünür olma durumlarını pekiştirdiği vurgulanmalıdır. Görünür olmayı popülerleştiren sosyal medya, özel yaşamı kamuya açmakla kalmayıp aynı zamanda onu kamunun bir tüketim nesnesi haline dönüştürür. Böylece özel ve kamusal yaşamın birbirleri arasındaki sınırlar belirsizleşir ve özel olan kamusal alan içine, kamusal olan da özel alan içine doğru bir yayılım gösterir. Sınırlar eriyince tüketim söylemi bireysel ve toplumsal olanın tümüne sahip olmaya çalışır. Öyle ki bireye ait olan boş zaman bile tüketim sistemi için ekonomik değeri olan bir nesneye dönüşür. Boş zaman etkinliği olarak ortaya çıkan yeni tüketim nesneleri, bireyin kamusal alanda sosyalleşmesi etiketi adı altında yeni tüketim mekanizmaları ile topluma sunulur. Söz konusu mekanizmaların tüketim katedralleri olarak görülebileceğini ifade eden George Ritzer (2011, s.26) “sürekli daha fazla tüketiciyi kendilerine çekmek için bu tüketim katedrallerinin tüketim için daha da büyümlü, fantastik, sihirli ortamlar sunmaları ya da en azından sunuyor görünmeleri gerektiğini” vurgular.

Tüketim katedralleri olarak günümüz gündelik yaşantısının merkezinde yer alan devasa alışveriş merkezleri, temalı oteller ya da parklar, spor merkezleri vb. gibi mekanlar salt nesne ve boş zaman tüketimine odaklı kamusal alanlar olarak boy gösterirler. Aile bireylerinin neredeyse tümüne hizmet edebilecek aktivitelerle donatılan bu mekanlar içerisinde yer alan her ürün, tüketim odaklı toplumların potansiyel statü göstergeleridir. Birey boş zamanlarında söz konusu merkezlerde bir taraftan sosyalleşirken diğer taraftan da sisteme hizmet ederek tüketimin devamlılığını sağlar.

Toplumsal açıdan ele alındığında 21. yüzyılın nesnelerle çevrili gündelik yaşamının sürüklediği ruhsal çalkantılarla dolu bir yaşam tarzı içerisinde çoğunlukla

tatmin olma duygusunu yitiren bireyler, kişisel yetenek ve becerilerini ön plana çıkaracak her türlü aktiviteden uzakta, birbirini tekrar eden eylemlerle dolu bir yaşantıya mahkum olurlar. Bu durum, bireyin kendi potansiyellerini fark etmesini engellerken, aynı zamanda onu kalabalıklar içerisindeki yalnızlığa sürükler. Böyle bir ortamda bireyselleşme, ayrışma, toplumsal olandan kopma gibi negatif yönlü etkiler toplumsal yapıyı etkiler ve bu sebeple kentin yaşam kalitesi de azalır. Kent merkezli yaşam kalitesi kavramı üzerinde duran Tekeli'ye göre (2010, s.12), “kentte yaşayan kişinin yaşam kalitesi, yer duygusu ya da içinde yaşanılan mekanın kimlikliliği, okunabilirliği, kolektif anılara sahip olması ve tarihsel sürekliliğiyle ortaya çıkar.” Dolayısıyla kent ve kentlinin bir bütün halinde yaşam kalitesinin artırılması bireylerin birbirleriyle ve kentle olan paylaşımlarının niteliğiyle şekillenecektir. Karşılıklı paylaşımın, kentin kamusal alanlarında maksimum düzeye ulaşacağı düşünüldüğünde, özellikle günümüzde kent ve bina ölçeğinde tüm süreçleriyle (tasarım ve uygulama) önceden düşünülmüş nitelikli kamusal mekanlara ihtiyaç duyulduğu açıkça görülür. Böylesi bir gereksinme içerisinde fiziksel ve sanal ortamların neredeyse tümünde gözetle(n)mek ya da görünür olmak durumunun toplumsal sonuçlarını gör(e)memek hali hazırda ve gelecek yıllarda yaşanacak bireysel ve toplumsal buhranların nedenini anlamamak olacaktır. Belki tam da bu noktada yapılması gereken, bireylerin ve kentlerin yaşanan toplumsal buhranlar içerisinde nefes almasına alternatif bir çözüm olan kamusal alan kavramı üzerine olan sorgulamaları arttırmak ve hızlandırmaktır.

Kamusal alanın herkese açık olma durumu, toplumsal açıdan son derece kuvvetli bir potansiyel barındırmakta ve bu durum hem topluma hem iktidara karşılıklı bir güç sağlamaktadır. Ancak bu karşılıklı gücü elinde tutan ve birbirinden beslenen toplum-iktidar ilişkisine güç veren kamusal alan, özellikle son yıllarda tüketim mekanizmalarının bir aracı olmaya zorlanır. Bunun bir sonucu olarak, kamusal alan da tıpkı bugünün toplumları gibi günümüz sınırsız tüketiminin bir nesnesi haline gelmenin negatif sonuçlarını yaşar.

Tüm bu çıkarımlar sonucunda; günümüzde her an her yerde gözetimin hüküm sürdüğü, kamusal alan ve özel alan tanımlamalarının iç içe geçtiği, sosyal medyanın

gündelik hayatın merkezine yerleşmesi ile kamusal alanda gözetle(n)menin ve görünür olmanın müthiş ivme kazandığı bir ortamda, kamusal alan kavramının da içi boşaltılarak kentliyi bütünleştirmek yerine çoğunlukla boş zaman etkinliğine ev sahipliği yapan bir tüketim nesnesine dönüştüğü söylenebilir. Söz konusu söylemin içerisinden kamusal alanı çıkarabilmek ve toplumsal olanı sağlam bir şekilde yeniden kurgulamak adına yapılacak şey belki de bireyselliği bertaraf edecek ilkeleri kentsel yaşam kalitesinin arttırılmasında rehber olarak kullanmak olacaktır.

2.5 Kentsel Yaşam Kalitesinin Arttırılması: Katılım Odaklı Kamusal Alan

20. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde bilim ve teknolojinin endüstriyel kalkınmayı sağlaması ile yaşanan ekonomik dönüşümler, kuşkusuz kentleşmeye bağlı problemlerle birlikte ciddi çevresel sorunlarında oluşmasına neden olur. İnsan, yaşadığı çevreyi dönüştürürken çoğunlukla tahrip ettiğinden bu tahribata dikkat çekmek ve tartışmak adına Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Stockholm’de *Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı* (1972) gerçekleştirilir. Burada alınan kararlardan biri de insan yerleşimleri üzerine gerçekleştirilmesi öngörülen konferanslardır. Nitekim ilki 1976’da Vancouver ‘da gerçekleştirilen Habitat I Konferansı, kentleşmeye bağlı sorunlar odağında düzenlenir. Bu doğrultuda düzenlenecek olan ikinci konferansın nerede yapılacağına ilişkin karar ise; küresel ölçekte yaşanan çevresel sorunlara ilişkin olarak 1992 yılında Rio de Janeiro’da düzenlenen *Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı* sırasında verilir. Böylece sonuçları Türkiye’deki kentleşme olgusu açısından son derece önemli olan Habitat II Konferansı 1996 yılında İstanbul’da gerçekleşir. Dolayısıyla toplantıya ev sahipliği yapacak ülke olarak Türkiye’nin hazırlayacağı raporlar ve getireceği öneriler önem kazanır. Toplantıyı üstlenen kurum olarak Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) bünyesinde bir danışma kurulu oluşturulur ve ev sahibi ülke olarak kent zirvesine *yaşanabilirlik* ilkesi eklenir. Bu kurulda yer alan İlhan Tekeli (2010, s.5), *yaşanabilirlik* ilkesini “insan haklarının kent mekanında uygulamaya konulması” olarak tanımlar. Türkiye Ulusal Raporu ve Eylem Planında *yaşanabilirlik* ilkesinin tanımı ana hatlarıyla şu şekildedir;

Yaşanabilirlik toplumların yerleşmelerde gerçekleştirmesi gereken başarı ölçütleriyle tanımlanabilir. Bu ölçütler insan haklarının yaşama geçirilmesi niteliğindedir. Ayrıca tarihseldir yani kültürel göreliliğe ve gelişmeye açıktır. Yaşanabilirliğin bir boyutu insanın beden ve akıl sağlığı için gerekli koşulların bulunmasıdır. Bu, bir yerleşmede yaşayanlara yeterli ve sağlıklı su, temiz hava sağlanmasından atıkların sağlık koşullarına uygun uzaklaştırılmasına, güvenliğe, insanların gürültüye karşı korunmasına, yeterli konut, yeterli ulaşım olanakları sağlanmasına kadar uzanan pek çok nesnel ögeyi içerdiği gibi, yaşayanların kültürel beklentilerini karşılamak, aidiyet ve kimlik duyguları vermek, yaratıcı bir ortam yaratmak gibi öznel öğeleri de içerecektir (Tekeli, 2010, s.6).

Tekeli'nin ana hatlarıyla özetlediği *yaşanabilirlik* ilkesinin içerdiği öznel öğeler bu çalışmanın kamusal alan ve toplumsal ilişkiler bağlamı açısından son derece önemlidir. Kültürel beklentilerin karşılanması ve içinde bulunulan yere ait hissetmek bireyi yaşadığı yere ve topluma bağlarken o yerde oluşturulacak yaratıcı ortamlar toplumsal olanın üretiminin ve paylaşımının sürekliliğini sağlayacaktır. *Yaşanabilirlik* ilkesi içerdiği öznel ve nesnel öğelerle hem fiziksel hem de psikolojik olarak bireyin yaşam kalitesini belirler. Yaşam kalitesini temellendiren yaklaşımlara “birey ve ortam merkezli” olacak şekilde değinen Tekeli (2010, s.11-12), doyuma (haz), gereksinmeye ve sağlığa dayalı birey merkezli yaşam kalitesi ile kente ve çevreye dayalı ortam merkezli yaşam kalitelerinden bahseder. Söz konusu yaşam kalitelerinin dayanakları farklı olsa da toplumsal olanın kuvvetlenmesi ve bireyin yetenek ve becerilerine yönelik niteliklerinin arttırılabilmesi için hepsinin birbiriyle ilişkili olduğu bir kentsel ortam hedeflenmelidir. Böyle bir ortamda salt tüketim güdümlü gündelik yaşam yerini içerisinde katılımı esas alan eylemleri barındıran ve böylece toplumsal olanı her yeni eylemde yeniden üreterek ortaya çıkaran bir gündelik yaşama bırakabilir. Bu bağlamda kentsel yaşam kalitesinin arttırılmasında katılım odaklı yaklaşımlar kamusal alana farklı açılımlar kazandırabilir.

Katılımı esas alan bir tavırla yürütülen Habitat II çalışmalarının ardından Türkiye'nin, 2016 yılında Ekvador'un başkenti Quito'da gerçekleştirilen Habitat III'e ilişkin hazırladığı rapor katılımdan uzak yapısı nedeniyle çok sayıda eleştiri

almıştır. Söz konusu raporun çoğunlukla kamu kurumlarının verilerine dayalı olarak hazırlanması eleştirilerin temel sebebi olmakla birlikte bu durum raporun tarafsızlığını da tartışmaya açık hale getirmektedir. Nitekim insan yerleşimleri üzerine geliştirilen söylemlerin katılımcı politikalar yoluyla üretilmesi, çok daha akılcı ve üretken süreçlerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Aksi takdirde yapılan çalışmalar günümüz dünya düzeninin ve bu düzenin yarattığı tüm çevresel sorunların (doğal kaynakların azalması, çevresel tahribatlar, kentsel problemler vb.) kavranmasından uzak adımların atılmasından öteye gidemeyecektir. Dolayısıyla küreselleşen ve ekonomiye dayalı düzenle kendini yenileyen dünyada tüm tarafların (kenti kullananlar, sivil toplum kuruluşları, idareler vb.) katılımına açık politikalar üretilmeli ve bu doğrultuda söylemler geliştirilmelidir.

Küreselleşme sonucu ulus devlet bilincinde başlayan zayıflama ve tüketime dayalı ekonomik düzenin bir sonucu olarak eriyen ulusal sınırlar, temsili demokrasi anlayışının değişmesi gerekliliğini ortaya çıkarırken katılım esaslı demokratik süreçlere zemin hazırlar. Bu süreçler *yönetişim* kavramıyla doğrudan ilintilidir. Toprak Karaman'a göre (2014, s.1) yönetim kavramı, "katılımcılığa önem veren, demokrasinin unsurlarının güçlendirilmesine hizmet eden bir yönetim tipini anlatmaktadır. Kuşkusuz bir felsefesi vardır. Kamunun karar alma sürecinde, toplumun katılımına açık ve kamu tarafından izlenebilir ve kontrol edilebilir bir sürece işaret etmektedir." Katılım ilkesinin belirleyici rol üstlendiği bu yönetim biçimi şeffaf ve herkese açık olmalıdır. Yönetimin yönetim felsefesi üzerinden biçimlenmesi olgusu özellikle kentsel ölçekte ele alındığında, yerele ilişkin katılımcı politikalar geliştirilerek yerelden başlamak suretiyle bir toplumsal dayanışma ve bunun sonucunda bir kalkınma gerçekleştirilebilir. Yerel idareler olarak büyük önem taşıyan belediyelerin yönetim felsefesini benimseyerek bu yönlü stratejiler geliştirmesi, kentlerdeki kitlesel bireyselleşmeyi azaltarak toplumsal üretkenliği arttırabilir. Bu kapsamda karşılaşmalar ve paylaşımlar mekanı olarak kentin kamusal alanları, katılım odaklı süreçlere entegre edilerek kamusal alanın toplumsal olan üzerindeki düzenleyici rolü geliştirilebilir. Kentle ilgili alınacak kararlarda söz sahibi olan birey, yaşadığı kentin yaşam kalitesinin arttırılmasına yönelik çalışmalarda aktif rol alarak etkileşimli bir sürecin bir parçası olur. Kentsel yaşam kalitesinin artması

bireysel yaşam kalitesini de kuşkusuz arttıracaktır. Nitekim böyle bir ortamda birey yetenek ve becerilerini geliştirmeye yönelik uygulamalara ihtiyaç duyacaktır. Bu uygulamalara örnek teşkil eden ve bu tezin mekânsal odak noktalarından biri olan toplum merkezleri, herkesin katılımına açık yapısıyla toplumsal paylaşım ve dayanışmanın sürekliliğini sağlayacak kamusal mekanlara cevap olarak tez kapsamında irdelenmektedir.

BÖLÜM ÜÇ

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE TOPLUM MERKEZLERİ

3.1 Ortaya Çıkış Sebepleri ve Tarihsel Gelişimi

Toplumsal yapının rehabilite edilmesi amacıyla ortaya çıkan uygulamaların temelinde, içerisinde yer aldığı toplumun bireylerine kendi yaşam kalitelerini geliştirici ve arttırıcı hizmetleri vermek ve böylece daha büyük ölçekte bir toplumsal kalkınmanın önünü açmak yer alır. Bu bağlamdaki uygulamaların, çoğunlukla ekonomiye dayalı çevresel ve toplumsal olumsuz şartların bir ürünü olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu sebeple söz konusu uygulamalar ya da girişimlerin Sanayi Devrimi'ne rastlaması şaşırtıcı değildir.

Toplumu iyileştirmenin yolunun ilk olarak o toplumun en küçük parçası olan bireyin karakterinin iyi edilmesinden geçtiğini savunan sosyalizmin öncülerinden Robert Owen³, 19. yüzyıl ile birlikte bu söylemlerini deneyimlemenin yolunu bularak kendisinden sonra yapılacak uygulamalara bir kapı aralamıştır. Owen, insanın karakterinin iyi edilmesini, insanın içerisinde bulunduğu çevrenin iyi edilmesi şartına bağlar. Eğer bireyin karakteri çocuk yaşlardan itibaren iyi yönde geliştirilecek olursa ve bu iyileştirme için gerekli tüm çevresel koşullar (barınma, eğitim, sağlık hizmetleri vb.) oluşturulsa, suç oranının azaldığı ve bireysel farkındalıkların arttığı topyekün bir toplumsal kalkınma mümkün olabilecektir. Robert Owen, bunu ilk olarak New Lanark fabrika yerleşkesi projesinde (1800-1828 yılları arası) deneyimler ve sonuçları günümüzü etkileyen bir örneklem sunar. New Lanark yerleşkesindeki uzun süreli ve bakımsız çalışma koşullarını iyileştirir, çocuk yaştaki çalışan sayısını düşürür, özellikle çocuklara ve kadınlara eğitim hizmetleri sunar, kültürel aktiviteleri destekler ve böylece *üretime dayalı sağlıklı bir yaşam çevresi* kurgular. Owen'in reformları altında dönüşen New Lanark, kısa sürede çok sayıda ziyaretçiyi ağırlayan başarılı bir proje haline gelir. New Lanark Projesi'nin başarısının yaklaşık 2000 kişilik bir grup üzerinde sağlandığını unutmamak gerekir.

³ 1771-1858 yılları arasında yaşamış, insan karakteri, toplum refahı ve üretim ilişkisi üzerine denemeler yazmış, New Lanark (İskoçya) ve New Harmony (ABD) deneyleriyle ideal toplum tanımlaması yapmış reformist. Ayrıca *kooperasyon köyleri* projesi ile sosyalizmin temellerini atmıştır.

Bu tür bir deneyi çok büyük ölçekte uygulamanın teoride olmasa da pratikte pek çok sorunu doğuracağı açıktır. Ancak yine de Owen'in New Lanark deneyi ve sonrasındaki kooperasyon köyleri projesi ile New Harmony deneylerinin, içerisinde yer aldıkları dönem itibariyle son derece radikal oldukları da belirtilmelidir.

Bu çalışmaları aracılığıyla Owen'in, özellikle aklın gücünü ön plana çıkararak dini önemsizleştiren söylemleri, hem kapital sahiplerini hem de yöneticileri rahatsız etmiş ve onu yaşamı boyunca eleştirilerin odak noktası haline getirmiştir. Tüm zorlayıcı faktörlere (işçilerin yeniliklere direnç göstermesi ve yöneticilere güvenmemesi, kapital sahiplerinin daima çıkarlarını korumak istemesi ve yönetsel sorunlar vb. gibi) rağmen Owen'in elde ettiği sonuçlar ve kısmi başarılar günümüz toplumsal yapısını okumak ve çözümlemek adına önemlidir. Owen'in başarmayı planladığı “‘perişan bir toplumu’ gerçekten mutlu bir endüstri topluluğu haline getirme” gayesi onun neredeyse tüm servetini bu yönde harcamasına neden olmuştur (Anbay, 2012, s.71). Ancak kendisi de bir işveren olmasına rağmen bireysel mutluluğun, toplumsal mutluluğu doğuracağı ve böylece üretimin ve tüketimin de aynı oranda artacağı kanısı, onun söz konusu çalışmalar yönündeki heyecanını her daim canlı tutmuştur.

Owen her ne kadar olumsuz koşullar altında çalışan işçi sınıfı lehine çalışmalar yapmış olsa da, esasında üretimin verimliliğini sürekli kılacak olan bu çalışmaların, sadece ezilen bir sınıfın haklarını savunmak adına yapıldığını söylemek de eksik bir analiz olacaktır. Bu sebeple, New Lanark deneyinde işçiler arasında renklere dayalı olarak kurguladığı verimli çalışmaya ilişkin çalışkanlık durumu analizleri, hem üretimin ne durumda olduğunu gösteren hem de işçiler arası verimliliği arttıran saptamalar olarak ilgi çekicidir. Hangi rengin hangi işçiye verileceğini onları denetleyen ustabaşılara bırakan Owen, bu analizlerden hareketle “sessiz izleyici” olarak tanımladığı kendi düzenini kumuştur (Anbay, 2012, s.75). Bu düzenin *panoptikon metaforuyla* kurduğu ilişkili durumu göz ardı edilmemelidir. Owen'in yarattığı kendine özgü sistem irdelendiğinde, çevresel ve mekansal koşulları iyileştirip gerekli sosyal donatıları (eğitim ve sağlık hizmetleri, kültürel aktiviteler gibi) eklemleyerek ceza ve suç ikilisini kurduğu düzenin dışına kendiliğinden ittiği

görülür. Bu nedenle Owen'in çalışmaları, sonuçları bakımından kendisinden sonra gelmiş uygulamaları etkilemiştir. Belki de bu noktada, özellikle sanayi kentlerinde yaşanan sorunsallara ilişkin olarak gerçekleştirilen topluma yönelik uygulamaların temellerinde Owen'in ilkeleri aranmalıdır.

Bu doğrultuda, ilk örnekleri Avrupa'da görülen toplum merkezleri, 19. yüzyıl sonrası özellikle sanayi kentlerinde alt yapı ve konut niteliği açısından yetersiz alanlarda var olmaya çalışan düşük gelirli grubun toplumsal hayata kazandırılması amacıyla kurgulanmış yapılar olarak ön plana çıkar. Estes'e göre (1997, s.44), söz konusu merkezler; düşük gelirli grubun desteklenmesine ek olarak "kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelli bireyler, baskı gören çalışanlar, kente yeni göç etmiş olanlar gibi toplumun tarih boyunca dezavantajlı olan gruplarını" öncelikli olarak hedef alan çalışmaları da tahsis eder.

19. yüzyıl sonlarında yerleşim evi (settlement house) ve komşuluk merkezleri (neighbourhood centers) adıyla ortaya çıkmış, günümüzde ise İngilizce literatürdeki adıyla *community centers* olarak adlandırılan ve Türkiye'de son yıllarda *toplum merkezleri* olarak ön plana çıkan bu merkezlerden toplumsal yapının güçlendirilmesi adına çözüm üretmeleri beklenmektedir. Sanayi Devrimi ile Avrupa'da yaşanan dönüşümler ve toplumsal sınıflaşmalar neticesinde beliren kentleşme problemleriyle ortaya çıkan sağlıklı yerleşim alanları ve bu alanlarda yaşayan bireylerin toplumsal yapıya adaptasyonun sağlanması ihtiyacı, söz konusu merkezlerin oluşumunun en temel sebepleridir.

Üretimin merkezileşmesi ile kırdan kent mekânına doğru göç eden toplulukların, kentsel mekânda yarattığı ve aynı zamanda niteliksiz kentsel mekânın da bu toplulukların bireyleri üzerinde yarattığı dönüşümler, yerleşim evi (settlement house) örneklerinin oluşmasını ve yayılmasını hızlandırmıştır. Nitekim bu örnekler aracılığıyla üst gelir gruplarının, kentin yetersiz alt ve üst yapı elemanlarına sahip alanlarında var olmaya çalışan bireylerinden haberdar olmaları da sağlanmıştır.

Bu kapsamda, ilk yerleşim evi (settlement house) örneği olarak, 1884 yılında Londra’da kurulan Toynbee Hall ile amaçlanan, bölgedeki düşük gelirli bireylere eğitim ve sosyal hizmetlerin sağlanmasıdır (Şekil 3.1). Bir kilise papazı olan Samuel Barnett tarafından kurulan Toynbee Hall, aynı zamanda kenti yönetenlerin kentteki yoksullukla yüzleşmesini sağlayan bir ayna işlevi de görür. Bu yüzleşme ve haberdar olma durumu, bu alanlardaki sorunlara yönelik çözümlerin geliştirilmesinde rol oynar. Barnett’in yüksek gelirli üniversite öğrencilerinden faydalanarak sağladığı sosyal hizmetler bütünü, fiziksel olarak sağlıklı ve sosyal donatılar açısından yetersiz alanlarda yaşayan bireyler ile üniversite öğrencileri arasında karşılıklı bir alış verişi sağlamıştır. Çoğunlukla yüksek gelirli ailelerin çocukları olan öğrenciler bu kapsamda farklı kimlikler ve kültürlerle karşılaşmış ve aynı zamanda kendi kültürel ve bilimsel birikimlerini karşılaştıkları bireylere aktarmışlardır. Farklı sınıflara ait olan bireylerin gündelik hayat içerisindeki karşılaşmalarına sahne olan kent mekânlarında oluşabilecek gerilimlerin ve aynı zamanda bu gerilimlerin ortaya çıkaracağı politik kaygıların indirgenmesinin bir aracı olan bu merkezler, çok geçmeden Avrupa’nın diğer bölgelerine ve Amerika Birleşik Devletleri’ne yayılmaya başlar.

Şekil 3.1 Toynbee Hall 1900’ler (Flickr, 2013)

Amerika'nın ilk yerleşim evi (settlement house) daha önce Toynbee Hall'de görev almış olan Stanton Coit önderliğinde New York'da açılır ve bunu ülkenin diğer endüstri kentleri olan Chicago, Philadelphia ve Baltimore takip eder (Estes, 1997). 1886 yılında Stanton Coit tarafından Amerika'nın ilk yerleşim evinin açılmasının ardından 1889 yılında Chicago'da Jane Adams ve arkadaşı Ellen Star tarafından Amerika'nın en meşhur yerleşim evi olacak olan Hull House açılır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 Hull House (Xroads Virginia, b.t.)

İlk örnekleri Avrupa ve Amerika'da görülen yerleşim evleri ya da komşuluk merkezlerinin; endüstrileşmeyle dönüşen kentlerde farklılaşan yaşam tarzlarının ortaya çıkardığı toplumsal ayrışmalar ve gerilimleri dengeleyen unsurlar olduğu söylenebilir. Toplumsal yapıyı iyileştirme hedefiyle kurulan bu merkezler, 1930'larla birlikte Avrupa ve Amerika'da toplum merkezleri (community centers) adı altında toplanır ve gelişir. Dengeleyici unsur olarak beliren söz konusu merkezlerin Türkiye'ye transferi ve burada biçimlenme şekilleri araştırmanın bundan sonraki çerçevesini oluşturmaktadır.

3.2 Toplum Merkezlerinin Türkiye'ye Transferi

Avrupa ve Amerika'da 19. yüzyıl sonlarında başlayan yerleşim evleri ya da komşuluk merkezleri hareketinin Türkiye'ye transferinin irdelenebilmesi için; öncelikle Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si'nde ortaya çıkan ulus-devlet kavramına ve

bu çerçevede oluşan kentleşme olgusuna odaklanmak gerekir. Zorlu bir savaş ortamını geride bırakan bir toplum üzerinden ulus-devlet yaratım sürecinin kurgulanması ve tümünden bir kalkınmanın sağlanabilmesi için, öncelikli olarak toplumun eğitilmesi gerekecektir. Bu kapsamda geliştirilen ilke ve inkılaplar, içerdği kavramlar ile toplumu bir arada tutacak ve bir bütün haline getirecektir. Tüm bu toplumsal yapıyı kalkındırma ve çağdaş bir medeniyet kurgusu oluşturma sürecinde kent planlanması ve mimarlık, bireyin gözünde iktidarın tavrının görselleştirilmesinin daimi aracı olmuştur. Cumhuriyet'in modernleşme projesi, Türkiye'nin tarihsel sürecinde bu görselleştirmenin en çarpıcı örneğidir.

3.2.1 Cumhuriyet'in Modernleşme Projesinde Kent Planlaması ve Mimarlık

Cumhuriyet'in ilanı sonrası ülke çapında oluşturulmaya çalışılan ulus-devlet bilinci ile; bir taraftan birlik, beraberlik ve millet olma ruhunun benimsenmesi sağlanırken, diğer taraftan kabul edilen yeni yönetim biçimi ile her alanda yapılacak olan köklü değişimlerim alt yapısı da oluşturulmaktaydı. 1930'larla başlayan bu süreç bir modernleşme projesi olarak eğitimden sağlığa, üretimden sanat ve mimariye kadar birçok alanı birden dönüştürecek kapsamlı bir proje idi. Ancak burada unutulmaması gereken bir nokta da, Batı'ya yüzünü dönen Türkiye'nin Batı'nın modernleşme sürecindeki birçok adımı (bilimsel kalkınma, sanayi devrimi, işçi ve burjuva sınıfı oluşumu, kapitalist üretim vb. gibi) yaşamadan böyle bir köklü değişime girmiş olmasıdır. Dolayısıyla imparatorluk himayesinden yeni çıkmış, savaşın verdiği ekonomik ve psikolojik yorgunluğu üzerinden henüz atamamış geleneksel bir toplumun modernleşmesinin günümüzde çoğunlukla dayatmacı ve tepeden inme olarak okunmasını anlamak mümkün olabilmektedir. Böyle bir ortamda mimarlık disiplininin Batı'da yaşandığı gibi değil, daha çok iktidar eliyle gerçekleştirilen dönüşümlerin benimsenmesine aracılık eden görsel bir araç işlevi gördüğü söylenebilir. “Esas itibarıyla topluma tepeden inme getirilen ve ulus-devletlerin bürokratik ve profesyonel elitlerince uygulamaya konulan resmi modernleştirme programlarının mimari bir ifadesi, bir çeşit ‘gözle görünür siyaset’ (visible politics) veya ‘uygarlaştırma misyonu’ydu (Bozdoğan, 2014, s.139).” Böyle bir misyon yüklenen mimarlık disiplininin Batı'dan farklı olarak geliştiği ancak

içerisinde yer aldığı siyasi, ekonomik ve toplumsal şartlar neticesinde başlangıçta lokal uygulamalarla sınırlı kaldığı söylenebilir.

Türkiye’de mimarlık söylem ve uygulama alanlarının yaşadığı bu süreci, Cumhuriyet öncesi Osmanlı Dönemi’ni de dahil ederek dört dönemde irdeleyen İlhan Tekeli (2014, s.162) bu dönemleri şöyle sıralar; “1) 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet’e kadar geçen süre, 2) Cumhuriyet’in ilk yarısından 1950’lerin ikinci yarısına kadar geçen süre, 3) 1950’lerin ikinci yarısından 1980’lerin başına kadar geçen süre ve 4) 1980 sonrası.” Söz konusu dönemler günümüzde 4) 1980’lerden 2000’lere ve 5) 2000’ler sonrası olmak üzere 5 başlıkta ele alınabilir.

Birinci dönem için yapılan yeniliklere ilişkin olarak; özellikle ahşap konut ağırlıklı mahallelerde oluşan yangınlar nedeniyle yapılan planlama çalışmaları olduğu ve sadece mahalle yenilemesinden öteye gidemediği söylenebilir. Tekeli (2014, s.162-163), bu dönemde Osmanlı’daki kent planlamasının, Batı’daki gibi sanayileşme olgusundan kaynaklanmadığını vurgularken “planlamanın daha çok bir harita mühendisliği faaliyeti olarak görüldüğünü” ancak “özel ve kamusal alan farklılaşmasının” da yine bu dönemde başladığını belirtir.

İkinci dönemin ele alındığı Cumhuriyet’in ikinci yarısından 1955’lere kadar olan süreç modernleşme projesi kapsamında değerlendirildiğinde; başkentin Ankara’ya taşınması ve bir Anadolu kentinin diğer kentlere örnek teşkil edecek şekilde düzenlenmesi fikri dönemi itibariyle radikal bir karardır. Kararın ardındaki siyasi nedenler bir tarafa bırakılıp sadece bir Anadolu kentinin düzenlenmesi olarak ele alındığında; Ankara hem kent planlaması hem de mimari anlamda kuvvetli dönüşümlere sahne olmuştur. Yine de bu uygulamalar, ardındaki siyasi alt yapıdan tamamen bağımsız değerlendirilemez. Yeni bir rejimin toplumsal yapıya benimsetilmesinin en önemli görsel araçlarından biri olan kent planlaması ve mimarlık faaliyetleri ile tasarlanan geniş bulvarlar ve caddeler, bu caddelerin kesişim noktalarındaki büyük meydanlar ve meydanlarda yer alan anıtlar, idari yapılar, az katlı modern konut blokları vb. yapılar, Ankara’nın şekillenmesinde öncü rol oynarlar.

Ankara’da yaşanan gelişmelere ilişkin “eski (geleneksel, kırsal) ve yeni (modern, kentsel) Ankara’nın yüzleşmesinden doğan gerilimler” üzerine odaklanan Baydar (2014, s.175), “...modern Ankara’nın sterilize edilmiş mimari ve kentsel mekanlarını” ele alır ve aslında bu sterilizasyonun yüzleşmeyi engelleyemediğinden bahseder (s.178). Kırsal alanın kentleşmesinin önüne geçen kırsaldan kente göç faktörü, toplumsal ve mekânsal ayrışmaların oluşumunda etkili olur. Başlangıçta kırsalın geliştirilmesine yönelik yeni söylemler üretmeye çalışan modern Türk mimarlığının ulusalcı tavrı, köyden kente göçlerin hızla artış göstermesiyle, yerini kente göç eden bu yeni toplulukların kentsel mekanda oluşturduğu derme-çatma kurulan geçici barınaklara (gecekondu) çözüm üretmeye bırakacaktır. 1950’lerin ikinci yarısından 1980’lere uzanan üçüncü dönemde bunu daha net okumak mümkün olabilmektedir. Özellikle kentlerdeki sanayileşme oranının artmasıyla doğru orantılı olarak yükselen kentleşmenin beraberinde getirdiği alt ve üst yapı sorunsallarına idarelerin kaynak yetersizliği gibi nedenlerle kalıcı çözümler üretememesi, derme-çatma kurulan barınakların hızla bir araya gelerek gecekondu mahallelerini oluşturmaya neden olmuştur.

Çok partili döneme geçişle birlikte, ekonomi alanında yaşanan yenilikler (özel sektörü ve yabancı sermayeyi destekleyen uygulamalar) üretim ve tüketim mekanizmalarını geliştirmiş ve bu gelişim kentleşmeye eklenmiştir. Nitekim günümüzde hala kırsaldan kente göç hızını belirleyen üretim ve tüketim mekanizmaları, kentsel mekânın şekillenmesinde büyük ölçüde belirleyici olmaktadır. Bu dönemde ve belki de her dönemde göç olgusunun tek sorunu istihdam sıkıntısı olmayacaktır. Baydar’ın (2014) ifade ettiği sterilizasyon kırsaldan göç eden ile kentte yaşayanı ayıramamakta, kentsel mekan her ikisinin karşılaşmalarına sahne olmaktadır. Modernleşme projesi içerisinde kurgulanmak istenen modern yaşam biçimi kırsaldan geleni, oradan getirdiği ve kentte gördüğü arasında gidip gelen melez bir yaşam tarzına sürüklemektedir. Kuşkusuz bu durum kentsel mekandaki gerilimleri arttırabilmektedir.

Siyasi kaygılar nedeniyle gecekonduya sağlanan af ayrıcalıkları, günümüzdeki kentleşme problemlerinin de temel sebebidir. Gecekondu mahallelerinin kendine

özgü genel geçer mekan kurgusu, burada yaşayanların kente uyum süreci ve kentsel mekanda zamanla dönüşen kültürel kimlikleri toplumsal yapıyı da derinden etkiler. 1950'lerden 80'lere uzanan bu dönemde Ankara ile birlikte İstanbul ve İzmir gibi kentler de fiziksel ve toplumsal değişimleri bir arada yaşar.

1980'ler sonrasında (4. dönem) Türkiye'nin dışa dönük bir ekonomik politikayı benimsediği görülür. Bu dönemden 2000'lere kadar olan süreçte kentte artan rant olgusu ve bunun paylaşımı üzerine geliştirilen taktikler, planlama kararlarına yapılan keyfi müdahaleler, yap-sat mantığı üzerinden piyasa oluşumu, gecekondulara özgü af yasaları vb. nedenler kentsel mekanın deformasyonunu arttırmaya devam eder. Tüketim mekanizmalarının bu dönemde üretmeye başladığı yeni söylemler (daha iyi bir çevre, güvenli konut, yüksek yoğunluklu site kültürü, temalı oteller ve parklar vb.), kentlerde yeni gelişim alanlarının yaratılmasına ve hatta gecekondu mahallelerini de içine alan dönüşümlere neden olur. Yaşanan dönüşümler ile özellikle rantın yükseldiği alanlarda gecekondu mahalleleriyle yap-sat'çıları karşı karşıya getiren hikayeler, dönemin Yeşilçam filmlerine de konu olur. Bir yandan geçici mekan anlayışıyla kurulan gecekondu alanları kalıcı apartman bloklarına dönüşerek yeniden düzenlenir öte yandan alandan kovulan gecekondu sakinleri barınaklarını yeniden oluşturacak yeni kentsel mekan arayışına girerler. Bu durumun günümüzde neredeyse aynı biçimde devam ettiği söylenebilir.

2000'ler sonrası beşinci dönemin diğerlerinden farkı; bir önceki dönemde yaşanan teknolojik gelişmelere ek olarak, özellikle sanal iletişim araçlarında yaşanan gelişmelerdir. Kıtalar arası iletişimi olanaklı hale getiren bu araçlar, kitleler arası iletişimin önünü açmıştır. Tüketicinin, bu dönemde tüm dünyayı sardığı ve kentlerinde bu durumdan kendilerine düşen payı aldığı görülür. Mimarlık söylem ve uygulama pratiklerinin gelişen araçlarla dönüşmesinin de etkisiyle artık temalı oteller ya da konut yerleşkelerine, temalı kentler söylemi (yavaş kent, kültür kenti, fuarlar kenti, teknoloji kenti vb. gibi) de eklenir. Bu söylemler kentlerin kendi başına bir tüketim nesnesi haline dönüştüğünün kanıtı niteliğindedir.

Beş dönemle ele alınan kentsel mekanın gelişim serüveninde, üst üste binen her katman kentsel mekanda kendine ait izler bırakmıştır. Gecekondu oluşumlarının günümüzde hala devam etmesinin yanı sıra, 2012 yılında çıkarılan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile kentsel dönüşüm uygulamaları başlatılmış olup, bu uygulamalar alan ve parsel boyutunda olmak üzere iki yönlü olarak gerçekleştirilmektedir. Özellikle parsel ölçeğindeki uygulamaların bina yenilemesinden öteye gitmediği dolayısıyla kentsel mekandaki planlamaya ve uygulamaya ilişkin sorunların aynı ölçüde devam ettiği görülmektedir. Üstelik kentin gelişmemiş bölgelerinin yap-sat'çıların fırsat kolladığı alanlar haline gelmesiyle ortaya çıkan rant kavgaları, kentsel mekanı tüketen bir başka etken olmaya başlamıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar olan süreçte, Türkiye'deki kentsel planlama ve mimarlık uygulamalarının modernleşme projesi kapsamında ele alınmaya başladığı, ancak 2000'ler sonrasında teknolojik gelişmeler paralelinde ortaya çıkan küreselleşmenin temellendirdiği bir ortamda ulus-devlet kavramının giderek zayıflaması ile devlet eliyle gerçekleştirilen modernleşme projesinin de önemini yitirdiği görülür. Mimarlık söylem ve uygulama pratiği, söz konusu küresel ortamın dönüştürücü etkisinden payına düşeni almaktadır. Bir yandan yaratılan imaj kentler ile her kentin popüleritesinin tüketimle ilişkilendirildiği yeni bir döneme geçiş sağlanırken, diğer yandan kentsel dönüşüm gibi uygulamalarla kentsel mekanın deformasyonunun önüne geçilememektedir. Keyfi uygulamalar sonucu oluşan geri dönüşü neredeyse imkansız tahribatlar, kentte derin izler bırakmaktadır.

Kentin, kendi üzerinde yaratılan yıkıcı ve yapıcı müdahalelere tıpkı canlı bir organizma gibi tepki verebildiği göz ardı edilmemelidir. Her türlü uygulamanın kentsel mekandaki karşılığı toplumsal olanla ilişkilendirilmelidir. Bu bağlamda, kentin herhangi bir parçasına yapılacak olan yıkıcı ya da yapıcı bir müdahalenin etkilerinin, toplumsal yapı üzerinden rahatça okunabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun belki de en iyi örneklerinden biri olan soylulaştırma projeleri toplumsal yapıda oluşan ayrışmaları fazlasıyla beslemektedir. Alandan kovulanlar ile alana gelenler arasında kültürel ve ekonomik uçurumların mevcudiyetine ek olarak, o alana

özgü toplumsal yapıda oluşturulması hedeflenen homojen yapı çoğunlukla sağlanamamaktadır. Bu tür alanlarda yaratılan ultra lüks ve çok güvenli kapalı konut sitelerinin varlığı istenen homojenliğin yaratılamadığının birincil göstergesidir. Kentsel mekandaki karşılaşmaların ya da yüzleşmelerin özellikle kamusal alanda engellenemeyeceği düşünülecek olursa; kentin belki de toplumsal açıdan belkemiği olan kamusal mekanın önemi daha iyi kavranabilir.

Araştırmanın bu bölümünde; Türkiye’de kentsel planlama ve mimarlık üzerine izlenen politikalar tarihsel süreç içerisinde değerlendirilirken, kentsel mekanın toplumsal yapı üzerindeki dönüştürücü etkileri vurgulanmak istenmiştir. Kentsel mekana ilişkin uygulamalarda kamusal alanın toplumsal olanla kurduğu etkileşim dikkate alınarak, bu etkileşimde belirleyici rol üstlenen toplum merkezlerinin uluslararası ortamdan Türkiye’ye transferinin ve öncülü sayılabilecek yapıların irdelenmesi hedeflenmektedir.

3.2.2 Toplum Merkezi Öncülleri: Halkevleri, Köy Enstitüleri ve Halk Eğitim Merkezleri

Cumhuriyet’in modernleşme projesiyle birlikte halk eğitimi sorunsalı gündeme gelmiş ve halk eğitiminin yaygınlaştırılması ile ülke genelinde yurttaşlık bilincinin oluşturulması, okuma-yazma oranının artırılması, kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması hedeflenmiştir. Özellikle Cumhuriyet’in kuruluş yılları değerlendirildiğinde; savaş sonrası yaşanan ekonomik ve psikolojik çöküntülerin halk üzerindeki yıkıcı etkisinin giderilmesi gerekliliği, toplumsal yapının eğitim üzerinden yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır. Toplumsal yapının eğitimle refaha eriştirilmesi, yeni kurulan devletin sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel anlamda ilerlemesini hızlandıracak ve böylece hedeflenen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşılacaktır. Bu hedefin temelinde halkın eğitilmesi gayesi yatmaktadır.

“Halk eğitimi, ‘yetişkin eğitimi’, ‘yaygın eğitim’, ‘toplum eğitimi’ gibi adlarla da gerçekleştirilen, yetişkinlere ve okul dışındakilere yönelmiş düzenli ve örgütlü bir

eğitim çabası olarak ifade edilmektedir (Türkoğlu ve Uça, 2011, s.48).” Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) *Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği*⁴’nde bu tanım;

Yaygın Eğitim: Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da her hangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden çıkmış bireylere; ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte, çeşitli süre ve düzeylerde hayat boyu yapılan eğitim-öğretim, üretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerinin tümü (MEB, Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği).

olarak açıklanmıştır. Uluslararası literatürde halk eğitimi yerine, “yetişkin eğitimi (adult education), sürekli eğitim (continuing education), yaşam boyu eğitim (lifelong education) ve 1990’lardan itibaren de yaşam boyu öğrenme (lifelong learning) kavramlarının kullanıldığını” ifade eden Kaya (2015, s.270), değişen adlandırmalarla birlikte içeriklerin de değiştiğinden bahseder. Bu kapsamda, 1990 sonrası yaşam boyu öğrenme (lifelong learning) kavramının uluslararası literatürde kabul görmesi ilgi çekicidir. Eğitim odaklı bir süreç yerine öğrenmeye dayalı sürecin benimsenmesi, küreselleşen dünyanın ekonomik bağlamda tüketim ve üretim kaynaklı bir yaşam biçimine evrildiğinin göstergesidir. Bu sebeptendir ki; yaşam boyu öğrenim kavramı, kişinin mesleki yetkinlikler kazanmasına yönelik faaliyetler bütünü olarak sunulmaktadır. Böylece tüketim toplumu olgusu pekiştirilecek ve ekonomik sürdürülebilirlikte kalıcılık yaratılacaktır. Ancak eğitimin sadece meslek edindirme haline dönüştüğü bir anlayışta, bireyler sosyal, kültürel ve psikolojik gelişimlerine ilişkin süreçlere dahil olamamaktadırlar. Bu bağlamda, idarelerce uygulanan salt meslek edindirmeye yönelik uygulamaların içeriklerinin güncellenmesi sağlanmalı, bireyi ve toplumu sosyal, kültürel ve psikolojik açılardan kalkındıracak programlara sahip merkezler kurgulanmalıdır.

Türkiye’de yaşanan halk eğitimine ilişkin sürece bakıldığında; Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle birlikte; Halk eğitimi şubesi (1926), Halk derslikleri (1927), Millet mektepleri (1927), Halk okuma odaları (1930), Halkevleri (1932), Halk odaları

⁴ 14.02.2006 tarihli ve 26080 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan yönetmelik.

(1932) ve Köy enstitüleri (1942) gibi eğitim odaklı kurumların oluşturulduğu görülür. Türkiye'nin Cumhuriyet ile birlikte yaşadığı dönüşümlerde kalıcı etkiler bırakan Halkevleri ve Köy enstitüleri, dönemi itibariyle devrimsel nitelikler barındıran ve toplumsal yapıdaki sorunsalları eğitime dayalı çözümlemeyi hedefleyen yapılar olarak araştırma kapsamında ön plana çıkar. Her ne kadar bu yapıların tek partili dönemin ideolojik söylemleriyle etkileşim kurduğu düşünülse de, ulus-devlet ve modernleşme projesi bağlamında son derece etkili roller üstlendiği açıktır. Art alanında barındırdığı ideolojik temeller nedeniyle tepkiler alan her iki kurumun işlevini sonlandırmasına ilişkin söylemler de geliştirilmiştir. Tarihsel süreçte, ideolojik söylemler adı altında yıpratılan iki kurumun kapatılmasına yönelik girişimler gerçekleştirilecek ve uygulamaya geçirilecektir.

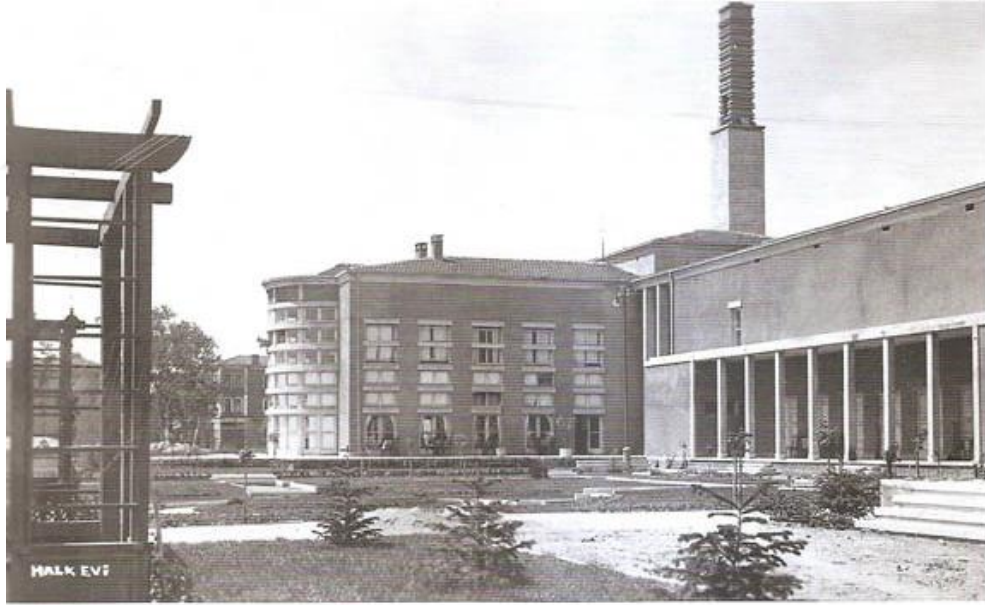
Araştırma kapsamında toplum merkezi öncülü olarak Halkevleri ve Köy enstitüleri ile birlikte ele alınacak bir diğer kurum ise; Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan Halk eğitim merkezleridir. Halkevlerinin 1951 yılındaki ilk kapatılışının ardından kurulan Halk eğitim merkezleri, günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir.

3.2.2.1 Halkevleri (1932-1951)

1932 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olarak kurulan Halkevleri ile amaçlanan, ağır hasarları olan bir savaşı geride bırakarak Cumhuriyet Rejimi'ni benimseye çalışan bir toplumun, halkçılık ilkesi altında eğitim seferberliği güdülerek kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmasıdır. Yeşilkaya'ya göre (2003, s.61) Halkevleri ile; "Kemalist ideoloji ve buna dayalı olan partinin ilkelerini yaymak ve bu ideolojinin ürünü olan inkılapları yerleştirmek amaçlanır." Kemalist ideolojinin modernizm ile kurduğu bağ doğrultusunda; izlenecek stratejilerde modern yaşam biçiminin toplumla entegrasyonu ön plana çıkar ve böylece bütünüyle toplumsal bir yenilenme hedefi gözetilir. "Halkevleri partinin halkla bağlarını güçlendirme çabası olarak ele alınmalıdır (Yeşilkaya, 2003, s. 63)."

Toplumsal kalkınmanın temel hedef olduğu Halkevleri bünyesinde; “Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze” olmak üzere dokuz adet şube yer alır (TBMM Başkanlığı, 2016, s.3). Söz konusu şubelerde de görüldüğü üzere, toplum bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan çok yönlü bir kalkınmaya yönlendirilmektedir. Halkevlerindeki eğitime yönelik bu yapılanmanın, günümüz ‘Toplum Merkezleri’ne referans olabileceği söylenebilir.

Programının yanı sıra halkevlerinin mimari özelliklerine bakıldığında, Cumhuriyet’in kentler üzerindeki modernleşme projesinin etkileri halkevi binalarında da kendini hissettirir. Modern mimarinin izleri (sütunlar aracılığıyla geriye çekilen giriş cephesi, yatayda ve düşeyde yalın lineer yapı hatları, sembolik kule vb.) Şekil 3.3’teki İzmit Halkevi Binası’nda açıkça okunur.

Şekil 3.3 İzmit Halkevi (1943), Mimar Seyfi Arkan (Arkitera, 2013)

Halkevlerinin mekânsal organizasyonlarında; toplantı, tiyatro, sergi ve çok amaçlı salonlar, kadın-erkek bir arada çalışmayı öngören şubelere ait çalışma odaları, açık ve kapalı spor alanları ve halkın toplanmasına yönelik avlu-meydan kurgusu düzenlenir. Yeni rejimin kent içerisindeki temsillerinden biri olan halkevleri, “yeni kent merkezleri olan ‘Cumhuriyet Meydanları’ üzerinde yer alır (Yeşilkaya, 2003,

s.187).” Kent planlamasındaki konumu ve mimari yapısıyla modern bir kurgu içerisinde tasarlanan halkevi binaları, yeni rejimin kuvvetli birer sembolü olarak belirir. Halkevleri, hem içerisindeki uygulamalarla hem de mimari yapısıyla topluma baştan aşağı Cumhuriyet’in ideolojik yapısını benimsettirir.

Bu bağlamda, Michel Foucault’un (2015a) iktidar ve güç üzerine yaptığı çözümlemeler üzerinden, kent planlaması ve mimarlık uygulama pratiklerinin, iktidarın gücünün görsel yolla topluma benimsetilmesindeki en temel araçlar olduğu ve bireye ilişkin beden terbiyesinin yine bu temel araçlar üzerinden yönlendirildiği söylenebilir.

Cumhuriyet’in halk tarafından benimsenmesi, okur-yazar oranının düşük olduğu ülkede aydın-halk arasındaki iletişim kopukluğunun giderilmesi, özellikle kırsal alanlarda yaşayan nüfusun devlet tarafından her alanda yetiştirilmesi adına yeni bir kurumun tasarlanması gerekliliği ile oluşan Halkevleri, tek partili dönemde ortaya çıkışı ve parti denetimli kurgusu nedeniyle eleştirilerin hedefi haline gelir. Nitekim 1932 yılında kurulan halkevleri 1951 yılında bu sebeple kapatılır. Günümüze kadar olan süreçte iki kez kapatılan halkevleri 1986’da yeniden açılır. Aysal’a göre (2005, s.270) “genç aydınların tamamen özverili çalışmaları halkevlerinin kısa sürede gelişmesine neden olmuş ve folklorcular, tarihçiler, sosyologlar halkevleri faaliyeti içinde köyleri de inceleme fırsatı bulmuşlar, ancak şehirlerde elde edilen başarılar köylerde alınamamış, bu durum ise dikkatlerin köylere çekilmesine neden olmuştur.” Halkevlerinin şehirlerdeki başarısının köylere inememesi, yeni bir eğitim yapılanması olan Köy Enstitülerinin oluşturulmasına zemin hazırlamıştır.

3.2.2.2 Köy Enstitüleri (1940-1954)

Halkevleriyle amaçlanan toplumsal kalkınmanın köylere inememesi, yeni bir eğitim modeli geliştirilmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Köyü kalkındırmanın yolunun yine köylünün eğitimiyle sağlanacağı fikri üzerinden kurgulanan Köy Enstitüsü Eğitim Modeli, Cumhuriyet tarihinin belki de en kapsamlı eğitim projesi olmuş ve günümüzde hala üzerine tartışılan bir konu olarak önemi devam

ettirebilmiştir. Söz konusu eğitim modeli, sadece eğitim-öğretim değil aynı zamanda uygulama yoluyla eğitimin sağlanması ve her öğrencinin bir çok uygulama alanına (marangozluk, demir işçiliği, inşaat teknikleri, modern tarım yöntemleri, biçki-dikiş, yemek yapma, en az bir enstrüman kullanma vb. gibi) hakim olarak yetiştirilmesi gerekliliğini benimser.

Köy Enstitüleri, 22 Nisan 1940 tarihli ve 13682 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile resmîyet kazanır. Kanuna göre; “Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince Köy Enstitüleri açılır.⁵” Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne getirilen İsmail Hakkı Tonguç’un destekleriyle kurulan Köy Enstitüleri, temelindeki iş içerisinde eğitim ve öğrenme prensibi ile köylerde sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamda entelektüel donanımlara sahip bilinçli bireylerin yetiştirilmesini sağlamıştır.

Üretimin başlangıcını oluşturan enstitü binasının yapım sürecinde yer alan öğretmenler ve öğrenciler; öncelikle kendi mekanlarını, daha sonra enstitü arazisinde tarım yaparak kendi gıdalarını, dokuma tekniği ile giyeceklerini üreterek başlangıçta kendi kendine yetebilecek bir sistemin kurgulanmasını daha sonra ise; buradan çıkan ürün fazlası üzerinden enstitüye kaynak yaratılmasını sağlarlar. Bu tür bir uygulama ile iş içinde eğitim modelinin günlük hayattaki pratikler üzerinden kavranması sağlanır (Şekil 3.4).

⁵ 3803 sayılı Köy Enstitüsü Kanunu, Madde 1

Şekil 3.4 Öğrenciler tarafından enstitü binasının yapımı ve enstrüman çalan kız öğrenciler (SDÜ Köy enstitüleri araştırma ve uygulama merkezi, b.t.)

Köy enstitülerinin toplumsal yapıda yarattığı pozitif yönlü etkilere rağmen, toprak ağalarının bilinçli köy halkını istememesi, kız-erkek eğitim sisteminin tepkiyle karşılanması ve ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan öğrenciler arası kutuplaşmalar nedeniyle eleştirilerin hedefi olur ve Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle 1954 yılında 6234 sayılı Kanun⁶ ile öğretmen okullarına dönüştürülerek kapatılır.

3.2.2.3 Halk Eğitim Merkezleri (1953'ten günümüze)

Halkın eğitilmesi amacıyla geliştirilen Halkevleri ve Köy Enstitüleri'nde olduğu gibi Halk Eğitim Merkezleri de bu esasa kurulan yapılardan biridir. Halkevlerinin kapatılmasının ardından halk eğitimi meselesi tartışılmaya başlanmış ve konuya ilişkin stratejiler belirlenmiştir. Halk Eğitim Merkezleri'nin kurulmasından önce Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bünyesinde oluşturulan Halk Eğitimi Odaları, köy ve kasabalarda hizmet vermiştir. “1956 yılında, Bakanlık tarafından UNESCO'dan bir uzman çağrılarak konuya ilişkin bir rapor hazırlanması talep edilmiştir. Hazırlanan raporda, MEB'e bağlı bir halk eğitimi teşkilatının kurulması ve bu teşkilat aracılığı ile ülke genelinde halk eğitimi hizmetlerinin sunulması gereği üzerinde durulmuştur (Kaya, 2015, s.272).” Uzmanların görüşlerine ihtiyaç duyulması, Halk Eğitim Merkezleri'ne ilişkin daha kapsamlı çalışmaların yapılmasının ve mevcut sistemin geliştirilmesinin düşünüldüğünü gösterir. Nitekim Türkiye'deki halk eğitiminin tarihsel sürecinde birbiri ardına açılan yapıların, bir öncekinden etkilenmeden devam

⁶ Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun.

ettiğini söylemek yanlış olacaktır. Halkevleri binalarının kendinden sonra kurulan Halk Eğitim Merkezlerince kullanılması bile mekânsal işleyiş bakımından benzer nitelikler taşıyacağını gösteresidir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde çalışmalarına devam eden Halk Eğitim Merkezleri, kendine ait binalarda faaliyetlerini sürdürmekte ve aynı zamanda özel ve resmi kurum ve kuruluşlara da eğitim, öğretim, üretim, rehberlik ve gözetim hizmetleri vermektedir.

Toplum merkezleri öncülleri olarak ele alınan her üç yapının temel amacı toplumsal yapıyı güçlendirmektir. Altlarında yatan ideolojik söylemlere rağmen, Halkevleri ve Köy Enstitülerinin dönemi itibarıyla devrimsel nitelikler taşıdığı ve Türkiye'deki halk eğitimi tarihinde kalıcı izler bıraktığı söylenebilir. Özellikle köy enstitülerinin bir okul olma durumu, toplum merkezleriyle bağdaştırılamasa da enstitünün eğitim stratejisinin (iş içinde öğrenme) ve içerisinde yer alan uygulamaların, toplum merkezlerinin faaliyet programlarının oluşturulmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

3.3 Merkezi ve Yerel İdarelerde Toplum Merkezi Kavramı: Yasal Zorunluluklar

Türkiye'de toplum merkezi kavramının yerel ve merkezi idarelerce nasıl ele alındığı, bu kapsamda ne tür yasal düzenlemeler ve uygulamalar geliştirildiği konusu, kavramın ulusal sınırlar içerisindeki mevcut analizi açısından önemlidir. Bu doğrultuda yapılan sorgulamalarda doğrudan toplum merkezlerine ilişkin olarak, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği*⁷'ne ulaşılmıştır. Ancak söz konusu yönetmelik, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın *Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği*⁸'ne binaen 2013 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Yürürlükten kaldırılan Toplum Merkezleri

⁷*Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği*, 11.07.2000 tarihli ve 24106 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁸ *Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği*, 09.02.2013 tarihli ve 28554 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Yönetmeliği'nin amacı, "toplum merkezlerindeki hizmetin tür ve niteliğine, açılış ve işleyişine ilişkin esasları, kuruluş personelinin görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemektir."⁹ Aynı yönetmelikte merkez tanımlaması ise;

Hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sorunlar doğrultusunda, bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla; koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile işbirliği ve eşgüdüm içinde sunmakla görevli ve yükümlü bulunan toplum merkezleri¹⁰

olarak ifade edilmiştir. Ayrıca hizmet bölgesi olarak da; *yoğun göç alan bölgeler, gecekondu bölgeleri, kalkınma öncelikli bölgeler ve gereksinim duyulan diğer bölgeler* olmak üzere dört temel alan belirlenmiştir. Toplum merkezleri üzerine hazırlanmış bir yönetmeliğin yürürlükten kaldırılmış olması ve toplumsal yapıdaki kırılmaları azaltmaya yönelik idarelerce açılan merkezlerdeki mekânsal ve yönetsel uygulamalar sorunsal, araştırmayı toplumsal yapıyı kalkındırmayı amaçlayan merkezi ve yerel idareler ile bağımsız yapılanmaları irdelemeye yönlendirmiştir. Bu doğrultuda Tablo 3.1'de de görüldüğü gibi, merkezi ve yerel idarelerin konuya destek veren birimleri ile gönüllülük esasına dayanarak bu kapsamdaki çalışmalara destek veren sivil toplum kuruluşları şematik olarak ifade edilmiştir.

Gerek ülke bazında gerekse kentsel boyutta irdelendiğinde; merkezi, yerel ya da bağımsız kurum ve kuruluşların çoğunlukla kadın, çocuk, genç, yaşlı ve engelli bireyler üzerinden tüm toplumu kapsama hedefi güden sosyal ve kültürel hizmetler vermeyi planladıkları, Tablo 3.1'de basitçe ifade edilen teşkilat yapılarından anlaşılmaktadır.

⁹ *Toplum Merkezleri Yönetmeliği*, 11 Temmuz 2000 tarihli ve 24106 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁰ *Toplum Merkezleri Yönetmeliği*, 11 Temmuz 2000 tarihli ve 24106 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Tablo 3.1 Merkezi ve Yerel İdareler ile Sivil Toplum Kuruluşlarına İlişkin Şematik Gösterim

Merkezi İdareler	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
	▪ Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ▪ Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ▪ Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ▪ Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü ▪ Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
	Milli Eğitim Bakanlığı ▪ Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ✓ Halk Eğitim Merkezleri
Yerel İdareler	Belediyeler
	▪ Belediyeler bünyesindeki sosyal yardım ve kültürel kalkınma hedefli müdürlükler/başkanlıklar ✓ İzmir Büyükşehir Belediyesi • Kültür Sanat Dairesi Başkanlığı • Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı • Sosyal Projeler Dairesi Başkanlığı ✓ İzmir Karşıyaka Belediyesi • Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü • Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü ✓ Kent Konseyleri
Bağımsız Yapılanmalar	Sivil Toplum Kuruluşları
	▪ Vakıf ▪ Dernek ▪ Sendika ▪ Meslek Odaları

Günümüzde halen yürürlükte olan *Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği*'nin amacı ise;

Sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık odaklı sosyal hizmetlerin, hizmete erişim kolaylığı esasıyla bir arada ve gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile işbirliği içinde

sunulduğu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı sosyal hizmet merkezlerinin, kuruluş ve işleyişine, yürütecekleri hizmetlere ilişkin usul ve esaslar ile merkezde çalışan personelin görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemek¹¹

şeklinde ifade edilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın sosyal hizmet merkezleriyle katkıda bulunduğu toplumsal yapıyı kalkındırma sorunsalına Milli Eğitim Bakanlığı da hayat boyu öğrenme ilkesiyle destek vermektedir. Bu kapsamda yürürlüğe koyduğu *Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği*¹² ile Bakanlığa bağlı yaygın eğitim kurumlarının uygulama esasları belirlenmiştir. Söz konusu yönetmeliğin amacı;

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne bağlı yaygın eğitim kurumlarının kuruluş, görev, yönetim, eğitim, öğretim ve işleyişi hakkındaki yöntem ve ilkeler ile halk eğitimi merkezlerinin iş birliğinde diğer resmî ve özel kurum ve kuruluşlar, belediyeler, meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar ve gönüllü kuruluşlarca özel öğretim kurumları mevzuatı dışında açılacak kurslarda yönetim, eğitim, öğretim, üretim, rehberlik, gözetim ve denetime ilişkin usul ve esasları düzenlemek.¹³

olarak açıklanmıştır. İlgili yönetmelikte merkezler ise; sadece Halk Eğitim Merkezi olarak tanımlanmıştır. Yerel yönetim mekanizması olarak belediyelerin işleyişlerini belirleyen 5393 sayılı *Belediye Kanunu*¹⁴,nda ise; belediyelerin görev ve sorumlulukları arasında “kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor, orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları,sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır” ifadesi ile “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer

¹¹ *Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği*, 09.02.2013 tarihli ve 28554 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹² *Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği*, 21.05.2010 tarihli ve 27587 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹³ *Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği*.

¹⁴ *Belediye Kanunu*, 24.12.2004 tarihli ve 25680 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler¹⁵” ifadesi yer alır.

Yönetişim felsefesi altında katılım, uzlaşma ve demokrasi kavramlarının ön plana çıkarıldığı kent konseylerinde ise amaç; “kent yaşamında, kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirme¹⁶” olarak açıklanmıştır.

Görüldüğü üzere, yasal düzenlemeler ile amacı ve kapsamı belirtilen çoğu uygulama, teorik açıdan toplumsal yapıya ilişkin benzer ya da aynı stratejik kavramları içeren zengin yönetmeliklere ve uygulama esaslarına sahiptir. Ancak uygulama pratiği açısından söz konusu düzenlemelerin kentsel mekanda nasıl yer aldığı ve toplumsal sorunlara cevap verebilme potansiyelleri araştırmayı bu noktaya yönlendirmektedir. Nitekim merkezi ve yerel idarelerin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarınca da desteklenen toplumsal yapıyı güçlendirme çalışmaları, günümüzde beliren kitlesel bireyselleşme sorunsalı nedeniyle her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Yaşadığı topluma yabancılaşan bireylere, dezavantajlı gruplara ve özellikle genç nesillere yönelik geliştirilecek uygulamaların toplumsal kalkınmaya hız kazandıracağı açıktır. **Ancak toplumsal sonuçları son derece kritik olan bu uygulamalarda, yönetimlerin çalışma ilkelerini belirleyen yönetmelik ya da kanunlarda amacı, kapsam alanı, yönetim şekli ve planlaması belirlenen merkezlerin mekânsal özelliklerine ilişkin herhangi bir belirleyici unsurdan bahsedilmemiştir. Bu sebeple; mimari mekanın niteliği ve buna bağlı olarak içerisinde barındırdığı yaşamsal faaliyetlerin konforu açısından uygulamalara ait teorik zemine merkezlere ilişkin; mekânsal büyüklükler ve gereksinimler ile mimari mekan kalitesi unsurlarının eklenmesi zorunludur. Bu zorunluluk, günümüzde kentsel mekanda sürdürülen çoğu uygulamanın mekânsal nitelikleri üzerinden açıkça okunmaktadır.**

¹⁵ 5393 sayılı Belediye Kanunu.

¹⁶ Kent Konseyleri Yönetmeliği, 08 Ekim 2006 tarihli ve 26313 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

3.4 Toplum Merkezleri Yerine Toplum Dayanışma Merkezleri

Ulusal ve uluslararası platformlarda *toplum merkezi* olarak yer alan merkezler, kendisinden yararlanan bireylere katılım, dayanışma ve paydaşlık ilkeleri doğrultusunda bir arada ve etkileşim içerisinde yaşama prensiplerini aşılmalıdır. Bu prensipler gözetilerek gerçekleştirilecek uygulamalar, bireyin kendini toplumsal yapının bir parçası hissettiği ve her bir parçanın toplumsal bütünlük açısından ne kadar önem arz ettiğini kavraması adına önemlidir. Bu sebeple, merkezlerde bir araya gelen bireylerin ortak bir dayanışma paydası altında birlikte hareket ederek öncelikle kendi benliklerini ve sonrasında ise; içerisinde yer aldıkları toplumu kalkındırmayı amaçlayarak, söz konusu merkezler içerisindeki uygulamalara dahil olmaları gereklidir. Bu dahil olma biçiminde *dayanışma* ilkesi, katılımı destekleyen kapsayıcı doğasıyla merkezlere ve içerisinde yer alacak uygulamalara daha nitelikli bir anlam yükleyebilir.

Bu doğrultuda, araştırmanın alan çalışması içerisinde yer alan Karşıyaka Mahalle Merkezleri'nin mevcut mekânsal nitelikleri temel alınarak oluşturulan öneri rehber ihtiyaç programında söz konusu merkezler, *dayanışma* ilkesi ön plana çıkarılmak suretiyle *Toplum Dayanışma Merkezleri* olarak tanımlanmıştır.

3.5 Dünya'da Toplum Merkezi Örnekleri

Araştırma kapsamında odaklanılan uluslararası toplum merkezleri örnekleri seçilirken üzerinde durulan kriterlerden biri bulunduğu bölgenin çok kültürlü demografik yapısı, bir diğeri ise; yapının barındırdığı mimari nitelik ile bulunduğu çevredeki konumu olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada, toplum merkezlerine ilişkin olarak belirlenen dünya örneklerinin yer aldığı coğrafyalar -göç olgusunun nüfus üzerindeki etkisi de dikkate alınarak- Uluslararası Göç Organizasyonu'nun (International Organization For Migration) 2015 Dünya Göç Raporu'nda (World Migration Report 2015) ve internet sitesinde bulunan veriler doğrultusunda seçilmiştir. Nitekim günümüzde göç olgusunun kentler üzerinde yarattığı kültürel çeşitlilikle birlikte söz konusu bu çeşitlilikten kaynaklanan yaşanılan yere adaptasyon

sorunu, kente ilişkin yönetimsel kararların alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple kent yönetimlerinin toplumsal yapıyı kuvvetlendirmede alacağı stratejik kararlar son derece önemlidir. Bu kapsamda mimarlık söylem ve uygulama pratikleriyle güçlü bir bağı olan toplum merkezlerinin, kent yönetimlerinin üzerinde durduğu ve toplumsal yapıyı rehabilite etme ve kuvvetlendirmede belki de en etkili mekânsal uygulamalar olduğu söylenebilir.

Toplum merkezlerine yönelik dünya örneklerinin bulunduğu ülkeler ve kentler seçilirken Uluslararası G Organizasyonu’nun (IOM) 2015 Dünya G Raporu’nda yer verdiği Şekil 3.5’teki görsel ve yine aynı çalışmayı baz alarak hazırladıkları ve internet sitelerinde hali hazırda yayında olan ve Tablo 3.2’de ülkelere göre göçmen nüfus sayısını veren “Global Migration Flows” uygulamasından yararlanılmıştır. Söz konusu rapor ve uygulamanın içerdiği verilere dayanarak yoğun göç alan ülkeler ve bu ülkelerin yoğun göç alan yüksek nüfus yoğunluklu kentleri örneklem alanı olarak belirlenmiştir. Seçilen örneklerin farklı kıtalara (Asya, Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya) referans vermesine dikkat edilirken aynı zamanda yoğun g etkisi altında olmamasına rağmen örneklem alanına dahil edilen Çin (yüksek yoğunluklu nüfus yapısı) ve Japonya rnekleri de, Uzak Doğu kültüründe konunun ele alınışını kavramak adına örneklem alanı içerisine dahil edilmiştir.

Bu kapsamda, Amerika Birleşik Devletleri (New York ve San Francisco), Almanya (Berlin), Kanada (Vancouver), Fransa (Paris), Avustralya (Melbourne ve Sydney), Japonya (Tokyo) ve Çin (Beijing/Pekin ve Shanghai/Şanghay) rnekleri üzerinden toplum merkezlerine ilişkin yaklaşımların uluslararası platformda nasıl yer aldığı ve bu örneklerin mekânsal nitelikleri ele alınmaktadır. Ayrıca irdelenen toplum merkezleri arasında yer alan Almanya rneklerinin diğerlerinden farklılaştığı belirtilmelidir. Almanya genelinde toplum merkezleri olarak yer alan yapıların *gemeindezentrum* ya da *gemeindeschafthaus* olarak adlandırıldığı ve çoğunlukla bir dini yapıyla (kilise) birlikte kurgulandığı ya da dini yapı yakınına entegre edildiği saptanmıştır. Bu sebeple Almanya’da kurulan bu merkezlerin, sadece belli bir gruba hizmet verdiği izlenimi yarattığı söylenebilir. Bu durum çok kültürlü bir yapıya sahip olan ülkede entegrasyona ilişkin problemlerin varlığını düşündürmektedir.

Şekil 3.5 IOM 2015 Dünya Göç Raporu’nda yer alan “Migrants and cities: At a glance” haritası (IOM World Migration Report 2015, b.t.)

Tablo 3.2 IOM “Global Migration Flows” uygulaması doğrultusunda örneklem alanı olarak belirlenen ülkeler ve kentler ile bu kentlerde seçilen toplum merkezleri

	IOM Göçmen Dağılım Grafiği	Seçilen Kentler	Toplum Merkezleri
ABD	 Göçmen nüfusu : 46.627.102 kişi	New York (Brooklyn)	Sephardic Community Center
		San Francisco	Boeddeker Park Community Center
ALMANYA	 Göçmen nüfusu : 12.005.690 kişi	Berlin (Gropiusstadt)	Gemeinschaftshaus Gropiusstadt
		Berlin (Grobziethen)	Gemeindezentrum Grobziethen
KANADA	 Göçmen nüfusu : 7.835.502 kişi	Vancouver	Roundhouse Community Center
			Creekside Community Recreation Center
			Wesbrook Community Center
FRANSA	 Göçmen nüfusu : 7.784.418 kişi	Paris	Patronage Laique Community Center & Social Housing
			The Victor Gelez Community Center
AVUSTRALYA	 Göçmen nüfusu : 6.763.663 kişi	Sydney (Sidney)	Surry Hills Library & Community Center
		Melbourne	Glasshouse Community & Function Center
JAPONYA	 Göçmen nüfusu : 2.043.877 kişi	Tokyo	Karakida Community Center
			Shibaura House
ÇİN	 Göçmen nüfusu : 978.046 kişi	Beijing (Pekin)	“Big Family” Community Center
		Shanghai (Şanghay)	Shanghai Community Cubes

3.5.1 Sephardic Community Center (Brooklyn, NewYork – ABD)

“Brooklyn’deki Sefarad Yahudisi aileler tarafından 1982 yılında kendi kültürel değerlerini ve geleneklerini korumak ve aktarmak amacıyla kurulan merkez” 2007 yılında yenilenerek tüm kullanıcılara açık hale getirilmiştir (Poulin+Morris Inc., b.t.). Proje kapsamında mevcut yapıya 5000 m²’lik yeni bir mekansal ekleme daha yapılarak hem mevcut yapının yenilenmesi hem de daha fazla sayıda aktivitenin merkezin çalışma programına katılması sağlanmıştır. Bu yenilemenin sonucunda merkez, sadece kurucu topluluğa hizmet etmek yerine tüm kullanıcıları kucaklayan bir misyon edinmiştir.

BKSK Architects tarafından yürütülen proje; tüm yaş gruplarına yönelik program ve aktiviteleri barındırmaktadır. On milyonun üzerindeki nüfusuyla Amerika Birleşik Devletleri’nin mega kentlerinden biri olan ve bunun bir sonucu olarak çok çeşitli kültürleri bir arada tutan NewYork kentinin Brooklyn bölgesinde konumlanan merkez, çeşitli aktivitelere olanak sağlayan mekanlarıyla (spor salonu, yüzme havuzu ve spa, anaokulu, toplanma ve performans mekanları vb. gibi) kullanıcılarına kendilerini rehabilite etme ve geliştirme fırsatı tanır. Şekil 3.6 ve 3.7’de de görüldüğü üzere çoğunlukla konut dokusu arasında kalan merkez, kullanıcıyı içerisine davet eden yapısıyla konumlandığı alana kendi dinamizmini aktarmaktadır.

Şekil 3.6 Sephardic Community Center, Brooklyn-NewYork, ABD (Archdaily, 2010a)

PROJE ADI	SEPHARDIC COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	BROOKLYN-NEWYORK (ABD) - 2007
TASARIMCILAR	BKSK ARCHITECTS

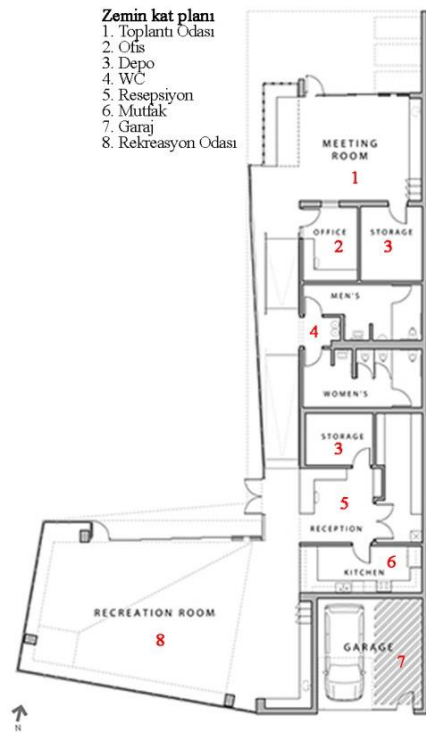
Şekil 3.7 Sephardic Community Center mekânsal irdeleme (Archdaily, 2010a)

3.5.2 Boeddeker Park Community Center (San Francisco – ABD)

Yüksek yoğunluklu ve düşük gelirli nüfus yapısına sahip olan San Francisco'nun Tenderloin Mahallesi, çoğunlukla bahçesi ve yeşil alanı olmayan küçük apartmanlardan oluşan bir yerleşim alanıdır (Archdaily, 2017a). Bu yerleşim alanı içerisinde kalan Boeddeker Park'ın yeniden düzenlenerek mahalle sakinleri için ortak kullanım alanına dönüştürülmesi amaçlanmış ve bu doğrultuda WRNS Studio tarafından hazırlanan proje ile park gece ve gündüz kullanımına izin veren açık, yarı açık ve kapalı mekanlarıyla tüm yaş gruplarına hitap eden bir çekim alanı haline getirilmiştir.

Boeddeker Park'ta tek katlı olarak tasarlanan toplum merkezi, içerisinde yer alan toplantı ve rekreasyon odaları ile çeşitli etkinlik ve aktivitelere ev sahipliği yapmaktadır. Küçük yapısına rağmen çekim odağı olmayı başaran yapı dinamik ve şeffaf iç mekanlarıyla da kullanıcıya konforlu bir yaşam alanı sunar. Açık alanlarında yer alan saha, yeşil alan, çocuk oyun alanı ve oturma birimleri ile kent içerisinde nefes alma alanı yaratan park, yapılı çevrede yarattığı boşlukla da dikkat çekmektedir. Mekansal özelliklerinin yanı sıra sürdürülebilir yapı ve alan olma özelliği gösteren parkta güneş panelleri, yağmur suyu depolama alanları ve geri dönüşümlü malzemeler kullanılmıştır (Şekil 3.8 ve Şekil 3.9).

PROJE ADI	BOEDDEKER PARK COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	SAN FRANCISCO (ABD) - 2014
TASARIMCILAR	WRNS STUDIO

Şekil 3.8 Boeddeker Park Community Center, San Francisco, ABD (Sustainable sites initiative, b.t.) (Archdaily, 2017a) (Inhabitat, 2015)

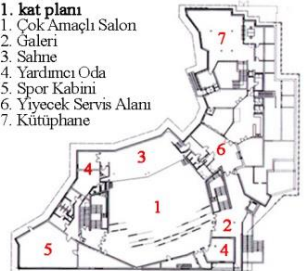
PROJE ADI	BOEDDEKER PARK COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	SAN FRANCISCO (ABD) - 2014
TASARIMCILAR	WRNS STUDIO
3 ulaşım aksından erişim Zemin kat planı 1. Toplantı Odası 2. Ofis 3. Depo 4. WC 5. Resepsiyon 6. Mutfak 7. Garaj 8. Rekreasyon Odası 	 Park ile (açık kamusal alanlar) bütünleşik alan Girişi tanımlayan giriş saçağı İç-dış ilişkisi kuran şeffaf cephe Yol kotu şeffaf cephe tasarımı Geçerken görebilme/görülme durumu

Şekil 3.9 Boeddeker Park Community Center mekânsal irdeleme, (Sustainable sites initiative, b.t.) (Archdaily, 2017a) (Inhabitat, 2015)

3.5.3 *Gemeinschaftshaus Gropiusstadt (Berlin-Almanya)*

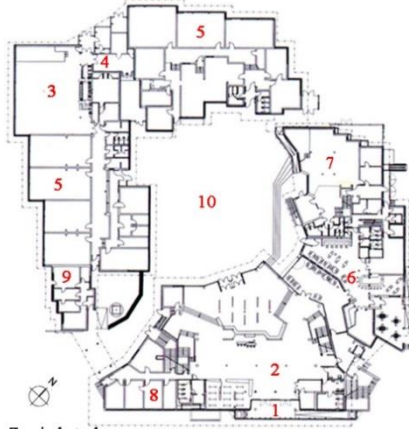
1973 yılında yapımı tanımlanan merkez, Gropiusstadt yerleşim yerinin çok katlı konut blokları arasında konumlanır. İçe dönük plan kurgusu ile bir orta avlu etrafında şekillenen yapıda birbirine bakan iki farklı kütle yer alır. İçerisinde daha çok derslikler ve atölyelerin bulunduğu tek katlı kütle ile çok amaçlı salon, restoran, kütüphane ve ana giriş-fuaye birimlerini kapsayan iki katlı kütlenin bir araya gelmesinden oluşan merkez, bulunduğu alanda bir referans noktası yaratır. Çevresindeki yüksek yapılara kıyasla insan ölçeğine olan yakınlığı, iç ve dış mekanda kullanılan ve sıcak bir yapı malzemesi olan tuğla cephe kaplaması, orta avlunun özelleşen yapısı merkezi diğer yapılardan ayırır.

2004-2007 yılları arasında bir yenileme geçiren merkezde, etkinlik salonu, çok amaçlı salon, derslikler ve kulüp odaları, kütüphane, küçük bir spor alanı, restoran vb. mekanlar yer almaktadır. Bir toplum merkezi olarak yapı, bölge sakinlerinin bir araya gelerek yaşadıkları alanlara ilişkin kararlar aldığı, kültürel etkinlikler düzenlediği, çeşitli gösterilere ve kurslara katıldığı bireysel farkındalıkları ve becerileri arttıran herkese açık bir buluşma yeridir (Şekil 3.10 ve Şekil 3.11).

PROJE ADI	GEMEINSCHAFTHAUS GROPIUSSTADT
YERİ ve YAPIM YILI	BERLİN (ALMANYA) - 1973
TASARIMCILAR	ANATOL & INGRID GINELLI
 Zemin kat planı 1. Giriş 2. Fuar 3. Etkinlik Salonu 4. Yardımcı Oda 5. Derslikler ve Kulüp Odaları 6. Restoran 7. Kütüphane 8. Yönetim 9. Sanatçı Odaları 10. İç Avlu 1. kat planı 1. Çok Amaçlı Salon 2. Galeri 3. Sahne 4. Yardımcı Oda 5. Spor Kabini 6. Yiyecek Servis Alanı 7. Kütüphane 	

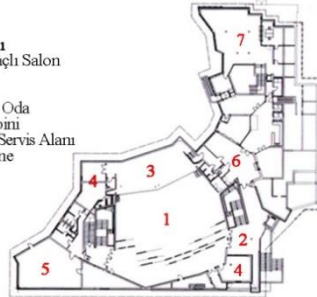
Şekil 3.10 Gemeindeschafthaus Gropiusstadt, Berlin, Almanya (Staedte Klamotten, b.t.) (DGI Bauwerk, b.t.) (Atelier Borgel+Jost, b.t.)

PROJE ADI	GEMEINSCHAFTHAUS GROPIUSSTADT
YERİ ve YAPIM YILI	BERLİN (ALMANYA) - 1973
TASARIMCILAR	ANATOL & INGRID GINELLI

- Zemin kat planı**
1. Giriş
 2. Fuar
 3. Etkinlik Salonu
 4. Yardımcı Oda
 5. Derslikler ve Kulüp Odaları
 6. Restoran
 7. Kütüphane
 8. Yönetim
 9. Sanatçı Odaları
 10. İç Avlu

- 1. kat planı**
1. Çok Amaçlı Salon
 2. Galeri
 3. Sahne
 4. Yardımcı Oda
 5. Spor Kabini
 6. Yiyecek Servis Alanı
 7. Kütüphane

İçe dönük
plan kurgusu

Çok katlı konut blokları
içeren yapılaşma alanı

Giriş cephesinde
geniş açıklıklar

İç mekanda ve
dış mekanda
tuğla cephe
kaplaması

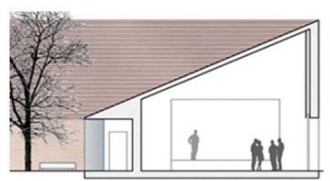
Şekil 3.11 Gemeindeschafthaus Gropiusstadt mekansal irdeleme, (Staedte Klamotten, b.t.) (DGI Bauwerk, b.t.)

3.5.4 Gemeindezentrum Grobziethen (Grobziethen, Berlin-Almanya)

2007 yılında yapımı tamamlanan merkez, araştırma kapsamında Almanya'da toplum merkezleri olarak beliren ve çoğunlukla bir dini yapıyla ilişkisi bulunan ya da doğrudan ona eklenen merkezlerin tipik bir örneğidir. Güneydoğusunda yer alan Protestan kilisesi bunun bir göstergesidir. Protestan topluluğuna hizmet veriyor gibi görünse de merkez herkese açık yapıdadır. Ancak yapıdaki herkese açıklık tanımlamasının, sadece belli bir grubu temsil etmesi nedeniyle, teoride kalabileceği de düşünülebilir.

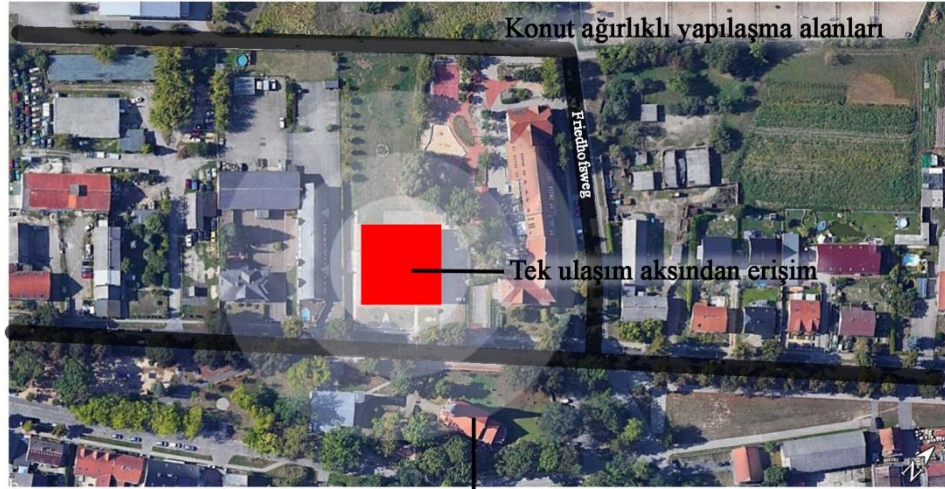
Dini yapı ile ilişkili olan bu tür yapıların plansal kurgularında çoğunlukla bir iç avlu etrafında toplanan mekanlar aracılığıyla oluşturulan içe dönüklük özelliği görülür. Aynı özellikteki bu yapıda da iç avlu etrafında şekillenen mekanlar yer alır. Yalın geometrik bir dili olan merkezde, eğimli çatılar ile iç mekanda hacimsel zenginlik yaratılmıştır. Yapının yalın mimari dilinin yarattığı dinginliğe, eğimli çatıların oluşturduğu dinamik tavır naif bir şekilde eklenmiştir. İç avluya bakan cephelerde yapı ve avlu arası geçirgenliği sağlayan geniş açıklıklar kullanılmış ve cephelerde bütünüyle tuğla kaplamaya yer verilmiştir.

İşleyişsel olarak grup odaları, etkinlik salonu, sahne, fuaye, depo, mutfak, vestiyer ve yönetim birimlerinden oluşan merkezde, bölge sakinleri bir araya gelip etkinlikler düzenleyerek paylaşımlarda bulunur. Dini yapıyla ilişkili oluşu sadece belli bir grubu hedef alan merkez kurgusu yaratsa da bölge sakinlerine sosyal ve kültürel anlamda hizmet etmesi planlanan yapının bütünleştirici potansiyeller barındırdığı söylenebilir (Şekil 3.12 ve Şekil 3.13).

PROJE ADI	GEMEINDEZENTRUM GROBZIETHEN
YERİ ve YAPIM YILI	GROBZIETHEN, BERLİN (ALMANYA) - 2007
TASARIMCILAR	KLAUS BLOCK ARCHITECT
   Zemin kat planı 1. Grup Odaları 2. Depo 3. Sahne 4. Salon 5. Fuaye 6. Mutfak 7. Vestiyer 8. Yönetim 9. İç Avlu 	

Şekil 3.12 Gemeindezentrum Grobziethen, Grobziethen, Berlin, Almanya (Baunetz_Wissen_, b.t.)
(Heinze, b.t.)

PROJE ADI	GEMEINDEZENTRUM GROBZIETHEN
YERİ ve YAPIM YILI	GROBZIETHEN, BERLİN (ALMANYA) - 2007
TASARIMCILAR	KLAUS BLOCK ARCHITECT

- Zemin kat planı
1. Grup Odaları
 2. Depo
 3. Saline
 4. Salon
 5. Foyer
 6. Mutfak
 7. Vestiyer
 8. Yönetim
 9. İç Avlu

İç mekânlarda vurgulanan dinginlik

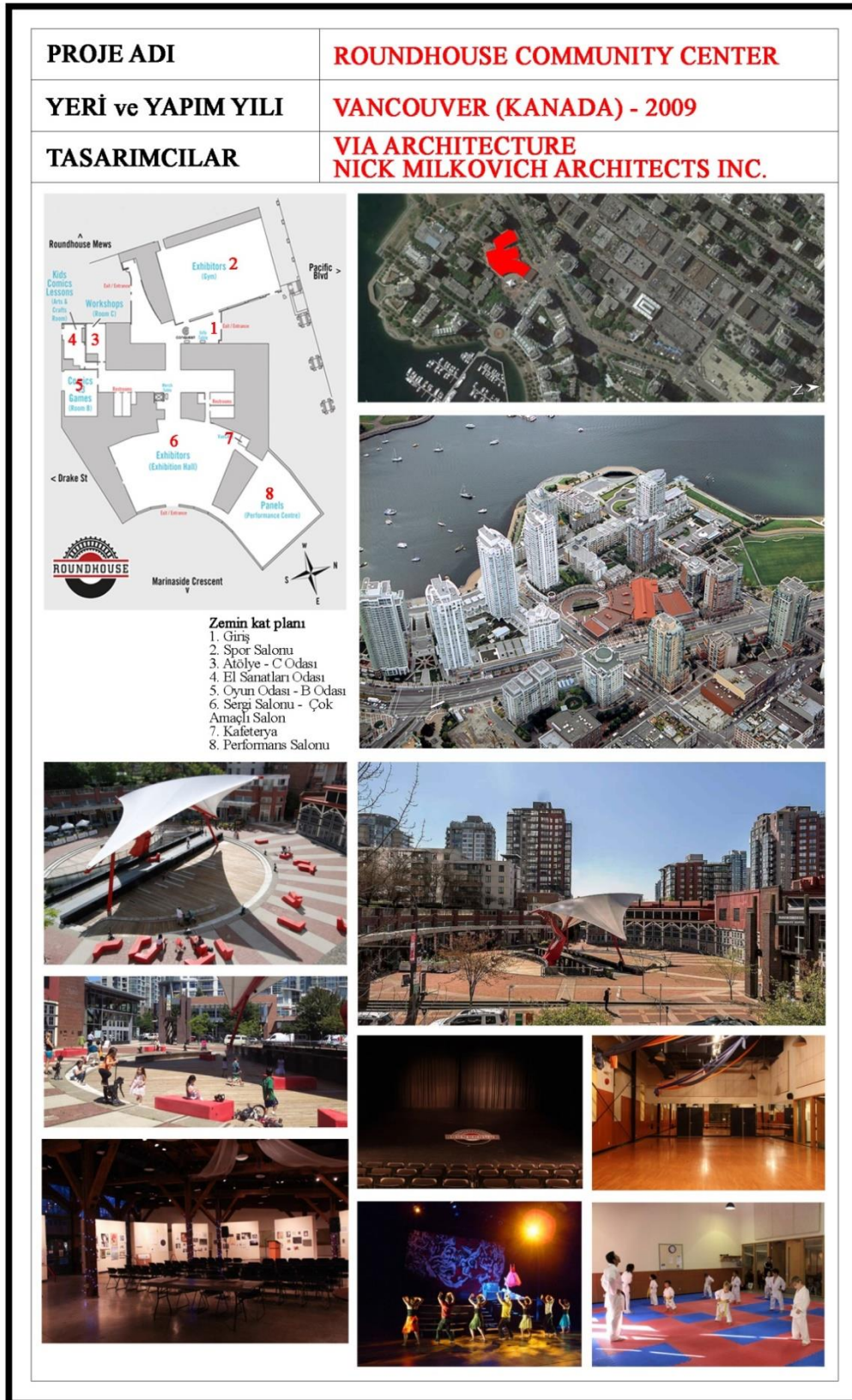
Şekil 3.13 Gemeindezentrum Grobziethen mekânsal irdeleme, (Baunetz_Wissen_, b.t.) (Heinze, b.t.)

3.5.5 Roundhouse Community Center (Vancouver-Kanada)

Vancouver Limanı'na yakın bir alanda konumlanan merkez, tarihi tren bakım ve servis kompleksinin yenilenmesi sonucu toplum merkezine dönüştürülerek kent mekanına kazandırılmıştır. Yüksek konut yapıları arasında kalan merkez, tarihi dokusu, dinamik plaza kurgusu, insan ölçeğine olan yakınlığı ve barındırdığı aktivite ve etkinliklerle bölgede bir çekim alanı yaratmaktadır. Özellikle çevresindeki konut niteliği ve kıyı şeridine olan konumu bakımından irdelendiğinde İzmir-Mavişehir bölgesiyle benzerlik gösterdiği belirtilmelidir.

2009 yılında yenilenen yapıda spor salonu, atölyeler, çok amaçlı salon (sergi, kermes, etkinlik vb. kullanımlar amaçlı), oyun salonu, performans salonu, kafeterya vb. mekanlar yer almaktadır. Çok amaçlı salonu ve dış mekandaki plaza mekanı bireysel sergi, toplantı, konser, kokteyl vb. gibi organizasyonlara kiralanabildiğinden Roundhouse çoğunlukla kendi kendini finanse eden bir merkez özelliği göstermektedir. Böylece kent yönetimi üzerindeki finansal yükünü belli oranda azaltabilmektedir.

Kapalı mekanın sardığı dairesel plaza formunun doğası gereği bir çekim merkezi görevi üstlenirken aynı zamanda dış mekan kullanımında kullanıcılara çeşitli alternatifleri sunar. Nick Milkovich Architects Inc. tarafından tasarlanan plaza ortasındaki hareketli üst örtü ile Philip Farevaag Smallerberg tarafından tasarlanan oturma birimleri ve demiryolu izi alana zengin bir mekânsal nitelik ve özgünlük kazandırmaktadır (Roundhouse.Ca, b.t.). Bununla birlikte iç mekanda yer alan çelik ve ahşap strüktür mekânsal dinamizmi arttırmaktadır. Vancouver gibi çok çeşitli kültürleri bir arada tutan kentlerde, Roundhouse gibi merkezlerin toplumun her kesimine hitap etmesi ve bu yönde hizmetler vermesi toplumsal yapıyı güçlendirmek ve bu yapıya yabancılaşmayı engellemek adına yapıcı çalışmalar olduğu söylenebilir (Şekil 3.14 ve Şekil 3.15).

Şekil 3.14 Roundhouse Community Center, Vancouver, Kanada (Roundhouse, b.t.) (Vancaf,b.t.)

PROJE ADI

ROUNDHOUSE COMMUNITY CENTER

YERİ ve YAPIM YILI

VANCOUVER (KANADA) - 2009

TASARIMCILAR

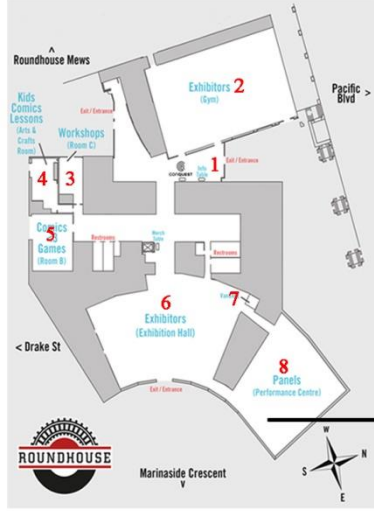
VIA ARCHITECTURE
NICK MILKOVICH ARCHITECTS INC.

3 ulaşım aksından erişim

Zemin kat planı

1. Giriş
2. Spor Salonu
3. Atölye - C Odası
4. El Sanatları Odası
5. Oyun Odası - B Odası
6. Sergi Salonu - Çok Amaçlı Salon
7. Kafeterya
8. Performans Salonu

Yoğun kent dokusunda
tek katlı yapılaşma

Hareketli üst örtü
Çekim odağı olan çok amaçlı plaza
Açık-yarı açık kamusal alan

Şekil 3.15 Roundhouse Community Center mekânsal irdeleme (Roundhouse, b.t.) (Vancaf,b.t.)

3.5.6 Creekside Community Recreation Center (Vancouver-Kanada)

False Creek Körfezi'nin güneydoğusunda yer alan merkez, Francel Architecture ve Nick Milkovich Architects Inc'nin ortak tasarımıdır. Kıyı boyunca uzanan lineer yapı kurgusu ve kıyı şeridi ile olan ilişkisi binanın aynı zamanda bir yat ve tekne merkezi olarak işlev görmesini sağlamaktadır. Yeşil üst örtüsü, güneş panelleri, yağmur suyu depolama alanı, iç mekanda yer alan yeşil biyoduvar ve pasif havalandırma sistemi ile yapı sürdürülebilir bir mekanizma sergiler. Bu bağlamda, Creekside Community Center, Kanada'da sürdürülebilir yapı standartlarında tasarlanan ve LEED (Leadership in Energy and Environmental Design) Platinyum sertifikası alan ilk toplum merkezi örneğidir (Nick Milkovich Architects Inc., b.t.).

Dış mekan plazasıyla bağlantılı olan zemin katta giriş danışma holü ve fuayesi, spor salonu, tekne merkezi, toplanma alanı ve aktivite odaları yer alırken, 1. katta çok amaçlı salon ile fitness ve aerobik salonları konumlanır. Yapının 2. katı ise; çocuk bakım, oyun ve aktivite alanlarına ayrılmıştır. Konut dokusu içerisinde kalan yapının batı cephesinde yer alan gridal saçak ve alt kotunda tanımladığı teras farklı açılarda kesişerek kıyı şeridi boyunca uzanan yapıya hareketlilik kazandırır. Kapalı alan olarak yaklaşık 5600 m²'lik bir alana yayılan yapı, kullanıcı odaklı yapısı ve çevreye duyarlı tasarım anlayışı ile çağdaş mimarlık örneği olarak bulunduğu bölgeyi kalkındırmaktadır (Şekil 3.16 ve Şekil 3.17).

PROJE ADI	CREEKSIDE COMMUNITY RECREATION CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	VANCOUVER (KANADA) - 2010
TASARIMCILAR	FRANCL ARCHITECTURE & NICK MILKOVICH ARCHITECTS INC.

Restoran Toplum Merkezi Günlük Bakım Merkezi

Zemin kat planı

1. Tekne Merkezi
2. Lobi
3. Ek Fuaye
4. Resepsiyon/Danışma
5. El Sanatları Odası
6. Oyun Odası
7. Toplanma Alanı
8. Spor Salonu
9. Dış Mekan/Plaza

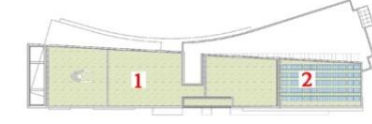
1. kat planı

1. Çok Amaçlı Oda
2. Fuaye
3. Aerobik Stüdyosu
4. Fitness Merkezi

2. kat planı

1. Okul Öncesi Etkinlik Alanı
2. Bebek Etkinlik Alanı
3. 1-3 Yaş Etkinlik Alanı
4. 3-5 Yaş Etkinlik Alanı
5. Kapalı Oyun Alanı
6. Dış Oyun Alanı

Çatı Planı

1. Yeşil Çatı
2. Güneş Panelleri

Pasif Havalandırma Stratejisi

Şekil 3.16 Creekside Community Center, Vancouver, Kanada (SABMag, 2011) (Architizer, b.t.)

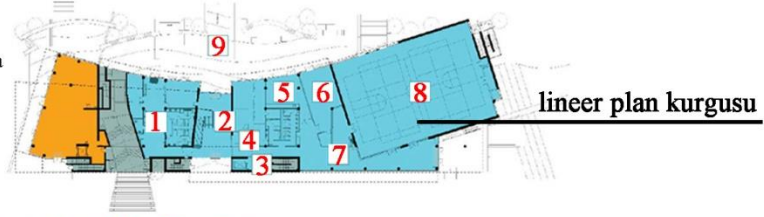
PROJE ADI	CREEKSIDE COMMUNITY RECREATION CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	VANCOUVER (KANADA) - 2010
TASARIMCILAR	FRANCL ARCHITECTURE & NICK MILKOVICH ARHITEKTS INC.

Athletes Way ana ulaşım aksından ve sahil düzenlemesinden erişim

Zemin kat planı

1. Tekne Merkezi
2. Lobi
3. Ek Fuaye
4. Resepsiyon/Danışma
5. El Sanatları Odası
6. Oyun Odası
7. Toplanma Alanı
8. Spor Salonu
9. Dış Mekan/Plaza

Yeşil çatı ve güneş panelleri

Kıyı ile ilişkili açık kamusal alan düzenlemesi

Kıyıya açılan teras

Yeşil alan/peyzaj düzenlemeleri

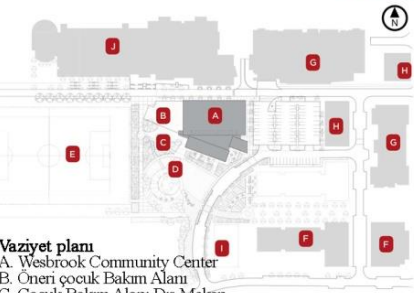
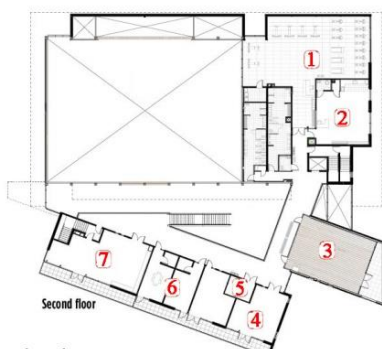
Şekil 3.17 Creekside Community Center mekânsal irdeleme (SABMag, 2011) (Architizer, b.t.)

3.5.7 Wesbrook Community Center (The University of British Columbia Vancouver-Kanada)

Toplam alanı 2900 m² olan ve iki kattan oluşan merkez, Vancouver'ın Wesbrook semtinin kalbinde hızla gelişen bir bölgede yer alan British Columbia Üniversite Kampüsü'nün içerisinde konumlanır (SABMag, 2017). Francl Architecture ve Public: Architecture + Communications'un ortak tasarımıyla geliştirilen proje, hem kentsel gelişim alanında kalması hem de mevcut bir üniversite kampüsü içerisinde yer alması nedeniyle bulunduğu bölgedeki toplumsal yaşantıya katkı sağlayacak özellikler taşımaktadır.

Yapının strüktürel elemanlarına karma bir çözüm getiren tasarımcılar, betonarme, çelik ve ahşabı bir arada kullanarak iç mekanda farklı mekânsal deneyimler elde etmiştir. Tasarımın merkezinde yer alan lineer atrium mekanları birbirine bağlayan bir ara mekan olarak belirirken aynı zamanda bu atrium yapıyı 3 temel parçaya (1.Spor salonu ve fitness merkezi, 2.Toplantı ve etkinlik odaları 3.Ana girişin güneybatısında zemin katta konumlanan kafe ile üst kotunda yer alan dans stüdyosu olacak şekilde) ayırır.

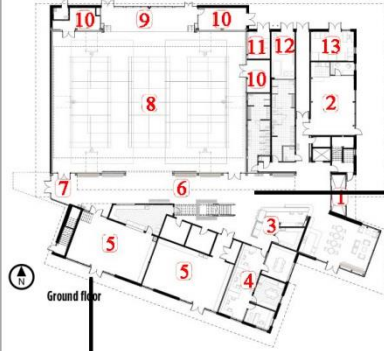
Geniş açıklıklara sahip olan yapı, ışığın gün boyunca maksimum düzeyde iç mekana alınmasını sağlar ve aynı zamanda içerde var olan toplumsal yaşantının dışardan algılanarak bir çekim merkezi haline gelmesine olanak tanır. Bulunduğu çevreyle uyumlu bir tasarım kurgusu olan yapı, ait olduğu bölgeye özgü yerel yapı malzemelerinin kullanımıyla doğayla içe içe geçmiş bir etki gösterir. İnsan ölçeğinden uzaklaşmayan, mekânsal kullanım açısından yaratıcı yaklaşımlar sergileyen yapının bir kampüs yerleşkesi içerisinde yer alması, kentsel mekanda toplum merkezlerine farklı bakış açıları ve yaklaşımlar geliştirilmesi bakımından önemlidir (Şekil 3.18 ve Şekil 3.19).

PROJE ADI	WESBROOK COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	THE UNIVESITY OF BRITISH COLUMBIA KAMPÜSÜ-VANCOUVER (KANADA) - 2015
TASARIMCILAR	FRANCL ARCHITECTURE & PUBLIC: ARCHITECTURE + COMMUNICATIONS
 Vaziyet planı A. Wesbrook Community Center B. Öneri çocuk Bakım Alanı C. Çocuk Bakım Alanı Dış Mekan D. Su Parkı E. Futbol Sahası F. Konut Alanı G. Karma Kullanım Alanı H. Ticari Kullanım Alanı I. Öneri Gelişim Alanı J. Ortaokul Ground floor Giriş kat planı 1. Ana Giriş Holü 2. Kafeterya 3. Resepsiyon/Danışma 4. Yönetim 5. Çok Amaçlı Salon 6. İki Katlı Atrium 7. Arka Giriş 8. Spor Salonu 9. Sahne 10. Depo 11. Atık Odası 12. Mekanik Oda 13. Geri-Dönüşüm Odası Second floor 1. kat planı 1. Fitness Merkezi 2. Çocuk Bakım Odası 3. Dans Stüdyosu 4. Büyük Toplantı Odası 5. Depo 6. Küçük Toplantı Odası 7. Atrium 	

Şekil 3.18 Wesbrook Community Center, Vancouver, Kanada (SABMag, 2017)

PROJE ADI	WESBROOK COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	THE UNIVESITY OF BRITISH COLUMBIA KAMPÜSÜ-VANCOUVER (KANADA) - 2015
TASARIMCILAR	FRANCL ARCHITECTURE & PUBLIC: ARCHITECTURE + COMMUNICATIONS

2 ulaşım aksından erişim

Zemin kat planı

1. Ana Giriş Holü	8. Spor Salonu
2. Kafeterya	9. Sahne
3. Resepsiyon/Danışma	10. Depo
4. Yönetim	11. Atık Odası
5. Çok Amaçlı Salon	12. Mekanik Oda
6. İki Katlı Atrium	13. Geri-Dönüşüm Odası
7. Arka Giriş	

Mekanlar arası bağlantı sağlayan Atrium

Yapıya erişim sağlayan farklı girişler

Açık kamusal alan düzenlemeleri

Zemin kota şeffaflık ve iç-dış ilişkisi

Şekil 3.19 Wesbrook Community Center mekânsal irdeleme (SABMag, 2017)

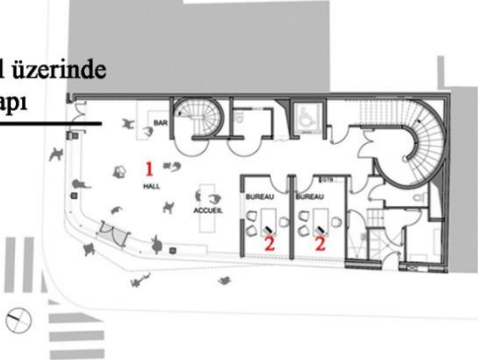
3.5.8 The Victor Gelez Community Center (Paris– Fransa)

Bulunduğu çevreden gerek dış cephe malzemesi gerekse plastik etkisi ile sıyrılan yapı, içerisinde dans, heykel, resim, müzik, toplantı, kurs vb. gibi etkinlik ve aktiviteleri barındırmaktadır. Yapı, yüksekliği 3 katı geçmeyen tarihi yapılar ve yine yüksekliği 7 katla sınırlı olan modern yapıların bulunduğu alanlar arasında mafsallık görevi gören köşe parselde konumlanmaktadır (Demagazine, 2014). Yer aldığı parsel bazında ele alındığında, özellikle her metrekaresi değerli olan Paris gibi bir kentte parsel ölçeğinde bir yapı örneği sergilenmesi bakımından ilgi çekicidir. Bu örnek kapsamında toplum merkezleri gibi toplumsal yapıyı rehabilite eden ve güçlendiren yapıların, parsel değeri yüksek kent merkezlerinde de konumlanabileceği ve böylece belki de söz konusu merkezlere erişim açısından kullanıcılara daha fazla olanak sağlayacağı söylenebilir.

İç mekanda yarattığı hacimsel farklılıklarla mekânsal zenginliği arttırılan yapıda renk olgusu da ön plana çıkarılmıştır. Dış cephede kullanılan tuğla renkleri yapının üst katlarına doğru gidildikçe açılmakta ve gökyüzüyle birleşen bir efekt yaratılmaktadır. Zemin ve 1. katta yaratılan boşluklar sokak düzleminde kullanıcıların iç mekanı algılamalarını sağlamakta ve böylece geçerken görülebilen bir mekan olma özelliği sunmaktadır. Üst katlardaki açıklıklar ise çevresindeki tarihi yapılarla bağlamsal bir bütünlük kurmaktadır. Köşe parsel olmasının avantajını elinde tutan merkez, açık terası ile de kente farklı bir açıdan bakış imkanı vermektedir (Şekil 3.20 ve Şekil 3.21).

Şekil 3.20 The Victor Gelez Community Center, Paris, Fransa (Archdaily, 2014c) (Metalocus, 2014)

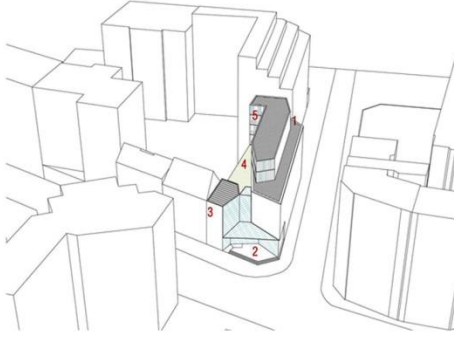
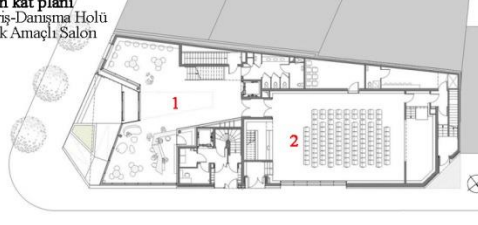
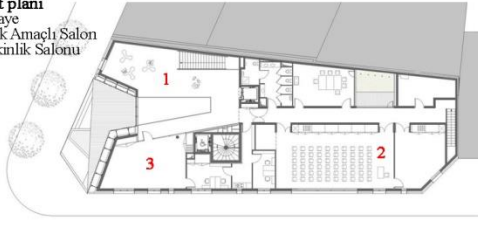
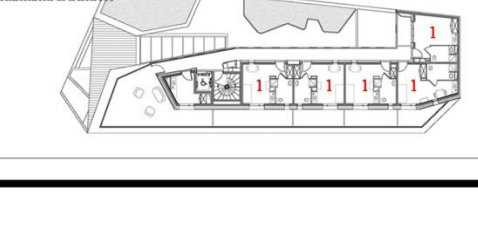
PROJE ADI	THE VICTOR GELEZ COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	PARİS (FRANSA) - 2013
TASARIMCILAR	DUMOND LEGRAND ARCHITECTS
 Çoğunlukla konut ağırlıklı yapılaşma alanları 2 ulaşım aksından erişim	
 Köşe parsel üzerinde yükselen yapı Zemin kat planı 1. Giriş-Danışma Holü 2. Ofis İç mekanda renk kullanımı	
 Tarihi dokuda cephe malzemesi ile farklılaşma Çoğunlukla tarihi yapılaşmalar Zemin kotta şeffaflık İç-dış mekan algısı Geçerken görebilme/görülme	

Şekil 3.21 The Victor Gelez Community Center mekânsal irdeleme (Archdaily, 2014c) (Metalocus, 2014)

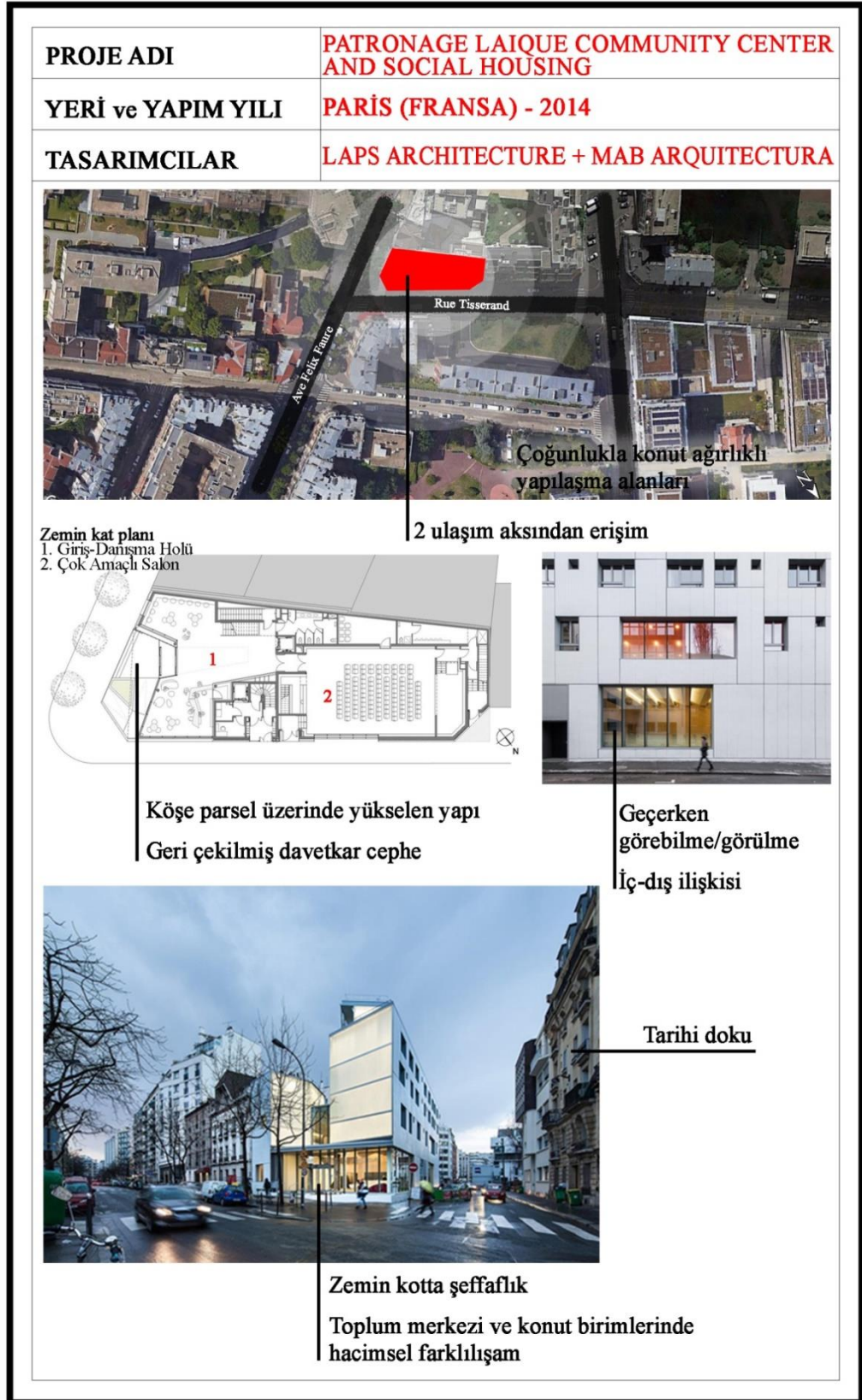
3.5.9 Patronage Laique Community Center and Social Housing (Paris– Fransa)

Felix Faure Caddesi ve Tisserand Sokak arasındaki köşe parselde konumlanan yapı karma kullanım özelliği göstermektedir. Bir toplum merkezi olmasının yanı sıra genç çalışanlar için içerisinde 30 adet konaklama birimini de bulunduran yapı, dış cephe kaplamasıyla ön plana çıkmaktadır. Toplum Merkezi ve konaklama birimlerine iki farklı girişten ulaşılmaktadır (Archdaily, 2014a). Caddeye bakan girişten merkeze, sokağa bakan girişten ise konaklama birimlerine erişim sağlanmaktadır. Merkeze ait olan giriş, şeffaf ve geri çekilen yapısıyla kullanıcıları geniş bir giriş saçağı altından yapıya davet eder. Bu yapıda da cadde ve sokak ile sınırlanan zemin kat açıklıkları fazla tutulmuş ve böylece geçerken içerdekini görebilme imkanı kullanıcılara sunulmuştur.

İç mekanda hacimsel farklılıklar yaratılmış ve söz konusu farklılıklar galeriler ile desteklenerek mekânsal zenginlik artırılmıştır. Çok amaçlı salonlar, etkinlik salonu, fuaye vb gibi aktivite ve etkinlik mekanlarını içeren zemin kat ve 1. kata ilaveten 2., 3., 4. ve 5. katlarda konaklama birimleri tasarlanmıştır. Fonksiyon farklılıkları (Toplum merkezi ve konaklama birimi olarak) yapı kitlesi üzerinden rahatlıkla okunabilmektedir. Barındırdığı konaklama birimleriyle birlikte toplum merkezi kavramına farklı bir yaklaşım getiren yapının iç mekanlarında yaratılan sade ve dingin ortam kullanıcılara konforlu yaşam alanları sunmaktadır. Bir yarışma projesi sonucu gerçekleştirilen yapının sıkışık kentsel dokuda nitelikli kamusal alan yaratımına örnek teşkil ettiği belirtilmelidir (Şekil 3.22 ve Şekil 3.23).

PROJE ADI	PATRONAGE LAIQUE COMMUNITY CENTER AND SOCIAL HOUSING
YERİ ve YAPIM YILI	PARİS (FRANSA) - 2014
TASARIMCILAR	LAPS ARCHITECTURE + MAB ARQUITECTURA
 Zemin kat planı 1. Giriş-Danışma Holü 2. Çok Amaçlı Salon 1. kat planı 1. Fuaye 2. Çok Amaçlı Salon 3. Etkinlik Salonu 2. ve 3. kat planı 1. Konaklama Birimleri 4. ve 5. kat planı 1. Konaklama Birimleri 	
           	

Şekil 3.22 Patronage Laique Community Center and Social Housing, Paris, Fransa (Archdaily, 2014a)

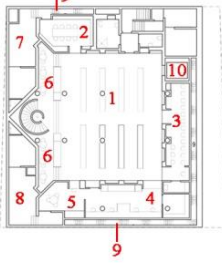
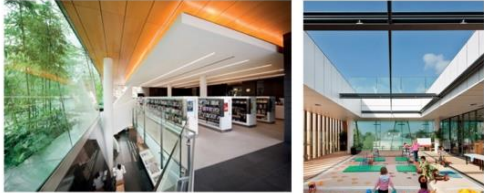
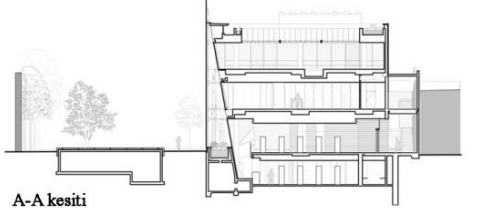
Şekil 3.23 Patronage Laique Community Center and Social Housing mekansal irdeleme (Archdaily, 2014a)

3.5.10 Surry Hills Library and Community Center (Sidney-Avustralya)

Sidney'in Surry Hills banliyösünde yer alan yapı yaklaşık 2500 m² büyüklüğündedir. Farklı kültürel alt yapı, gelir düzeyi ve yaş gruplarının bir arada yaşadığı bölgede yer alan merkez, bu yönüyle kentsel mekanda toplumsal yapının rehabilite edilmesi ve güçlendirilmesi bağlamında stratejik bir öneme sahiptir.

Bodrum kat ile birlikte toplam 4 kattan oluşan yapıda, bodrum ve zemin katlar galeri ile birleştirilerek bu katlarda yer alan kütüphane mekanı ve ona ait birimlerin doğal ışıktan faydalanması sağlanmıştır. İçerisinde bodrum ve zemin katları birbirlerine bağlayan galerinin de yer aldığı ve yapının güney cephesine denk gelen bu bölümünde çift cidarlı şeffaf bir kurgu geliştirilmiş ve cidarlar arasında kalan alan bitkilendirilerek iç mekana alınan havanın doğal yollardan temizlenerek sirküle edilmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda bu cephe önünde yer alan kamusal parkın yapı ile olan entegrasyonu yeşil doku ile sağlanmıştır. Yapının 1. katı daha çok etkinlik ve aktiviteleri içeren toplumsal mekanlara ayrılırken 2. katı da yönetim ve çocuk bakım ve oyun alanları olarak tasarlanmıştır. Kütüphane, toplum merkezi ve çocuk bakım alanları tek bir yapıda birbirine entegre edilerek herkesin erişimine açık karma işlevli bir yapı elde edilmiştir (Archdaily, 2010b).

Üç tarafı açık olan yapının doğu cephesinde hareketli güneş kırıcılar tasarlanırken, batı cephesinde az sayıda açıklığa yer verilerek görece daha kapalı bir cephe tasarımı kurgulanmıştır. Ayrıca doğu cephesinde kullanıcılarını karşılayan eğrisel giriş saçağının ayrı bir tasarım ögesi olarak yapıya eklemelendiği görülür. Ek olarak 2. katta çocuk oyun alanı üzerine konumlandırılan açıklıklar çocukların gün içerisinde doğal ışık ve gökyüzü ile ilişki kurmasını sağlamaktadır. Bütünüyle ele alındığında; çelik, cam ve ahşabın başarılı entegrasyonu ile ortaya çıkan naif tasarım kurgusu içerisinde yaratılan sürdürülebilir ekolojik döngü, yapıyı başarılı kılan başka bir etken olarak ortaya çıkar (Şekil 3.24 ve Şekil 3.25).

PROJE ADI	SURRY HILLS LIBRARY & COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	SİDNEY (AVUSTRALYA) - 2009
TASARIMCILAR	FJMT
Bodrum kat planı 1. Kütüphane Koleksiyonu 2. Tarih Çalışma Odası 3. İnternet Erişimli Ortak Bilgisayar Laboratuvarı 4. Kütüphane Yönetimi 5. Toplantı Odası 6. Dergi ve Gazete Okuma 7. Su Geri Dönüşüm Tesisi 8. Jeotermal Sondaj Tesisi 9. Termal Labirent 10. Asönsör Zemin kat planı 1. Giriş Lobisi 2. Kütüphane Koleksiyonu 3. Ödünç Masası 4. Katalog Bankosu 5. Kütüphane Yönetimi 6. Okuma Salonu ve Kafe 7. Çocuklara Özel Alan 8. Galeri 9. Ekolojik Avlu 10. Su Depolama Tankı 11. Collins Sokak Rezervi 12. Asansör 1. kat planı 1. Lobi 2. Mutfak Atölyesi 3. Hizmet Salonu 4. Depo 5. Balkon 6. Surry Hills Mahalle Merkezi 7. Toplantı Odası 8. Dil Laboratuvarı 9. Galeri 10. Ekolojik Avlu 11. Yönetim 2. kat planı 1. Çocuk Oyun Alanı 2. Uyku Odası 3. Dış Oyun Alanı 4. Oyun Alanı 5. Dış Oyun Alanı 7. Ortak Çocuk Banyo 8. Isıtma ve Servis Mutfak 9. Çocuk Bakımı Yönetim Ofisi 10. Personel Odası 11. Asansör 12. Ekolojik Avlu 13. Depo 	

Şekil 3.24 Surry Hills Library and Community Center, Sidney, Avustralya (Archdaily, 2010b)

PROJE ADI	SURRY HILLS LIBRARY & COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	SİDNEY (AVUSTRALYA) - 2009
TASARIMCILAR	FJMT

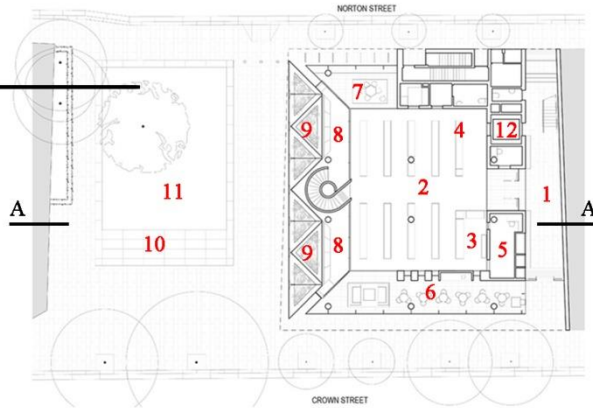
2 ulaşım aksından erişim

Açık kamusal alan ile bütünleşik tasarım

Zemin kat planı

1. Giriş Lobisi
2. Kütüphane Koleksiyonu
3. Ödünç Masası
4. Katalog Bankosu
5. Kütüphane Yönetimi
6. Okuma Salonu ve Kafé
7. Çocuklara Özel Alan
8. Galeri
9. Ekolojik Avlu
10. Su Depolama Tankı
11. Collins Sokak Rezervi
12. Asansör

Bir tasarım elemanı olarak giriş saçağı

Ahşap güneş kırıcılar

Zemin kotta şeffaflık ve iç mekan algısı

Batı cephesinde doluluk ve boşluk

Çift cidarlı şeffaf duvar

Park ve iç mekan arası bütünleşik kurgu

Şekil 3.25 Surry Hills Library and Community Center mekânsal irdeleme (Archdaily, 2010b)

3.5.11 Glasshouse Community and Function Center (Melbourne-Avustralya)

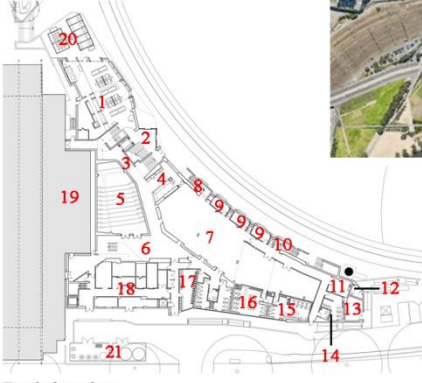
Melbourne kent merkezinde spor aktivitelerine ayrılan büyük ölçekli kentsel mekan içerisinde kalan ve Collingwood Futbol Kulübü'ne ait olan alanda tasarlanan yapı, toplum merkezi olmasının yanı sıra bir kulübe hizmet etmesi bakımından daha kompleks bir kurguya sahiptir. Collingwood Futbol Kulübü'ne ait olan saha çeperinde kurgulanan yapı yaklaşık 4200 m²'büyüklüğündedir.

Mevcut futbol sahası (rugby sahası) ve yapıya sınırı olan olimpik havuz binasının plan düzleminde tasarım kurgusunu etkilediği görülür. Yapının aynı zamanda bir futbol kulübüne de hizmet etmesi sebebiyle, yapı bütününde tasarlanan mekanlara ait kullanımların birbirleriyle çakışmamasına özen gösterilmiştir. Bu sebeple halka açık alanlar ile sadece oyuncuların erişiminde olan mekan girişleri ayrıştırılmıştır. Zemin katta yoğun bir kullanım programı olan yapının bu katının genel anlamda; tiyatro, kafeterya ve spor salonu gibi halkın kullanımına açık mekanlar ile sadece sporcu kullanımlarına açık (oyuncu geçiş alanı, soyunma odaları, hakem odaları, depo vb gibi) mekanları kapsadığı görülür. Yapının 1. katında ise; restoran olarak kullanılan etkinlik alanı, toplantı odaları, bar, mutfak ve depo birimleri yer alır (Şekil 3.26 ve Şekil 3.27).

Yapı, dinamik formu ve zengin iç mekanlarıyla kullanıcılarına farklı deneyimler sunarken aynı zamanda bir spor kulübüne ait prestij yapısı olarak da bulunduğu bölgeye nitelik kazandırır.

Şekil 3.26 Glasshouse Community and Function Center, Melbourne, Avustralya (Archdaily, 2016)

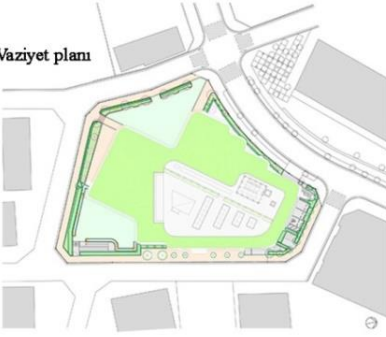
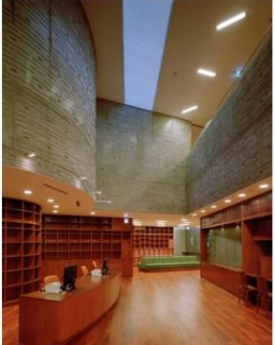
PROJE ADI	GLASSHOUSE COMMUNITY AND FUNCTION CENTER																						
YERİ ve YAPIM YILI	MELBOURNE (AVUSTRALYA) - 2015																						
TASARIMCILAR	CROXON RAMSAY																						
Üst ölçekli planlama kararları ile tasarlanmış kent içi spor alanları 2 ulaşım aksından erişim																							
 Zemin kat planı <table border="0"> <tr> <td>1. Kafeterya</td><td>12. Wc</td></tr> <tr> <td>2. Giriş</td><td>13. Depo (Sahaya Ait)</td></tr> <tr> <td>3. Oyuncu Geçişi</td><td>14. Hakem Soyunma Odası</td></tr> <tr> <td>4. Resepsiyon</td><td>15. Soyunma Odası</td></tr> <tr> <td>5. Tiyatro Salonu</td><td>16. Soyunma Odası</td></tr> <tr> <td>6. Sirkülasyon</td><td>17. Bisiklet Deposu</td></tr> <tr> <td>7. Spor Salonu ve Soyunma Odaları</td><td>18. Servis Alanı</td></tr> <tr> <td>8. Saha Girişi</td><td>19. Olimpik Havuz Binası</td></tr> <tr> <td>9. Yönetim</td><td>20. Kafeterya Yanı Açık Alanı</td></tr> <tr> <td>10. Saha Girişi</td><td>21. Kapalı Servis Alanı</td></tr> <tr> <td>11. İlk Yardım</td><td></td></tr> </table>		1. Kafeterya	12. Wc	2. Giriş	13. Depo (Sahaya Ait)	3. Oyuncu Geçişi	14. Hakem Soyunma Odası	4. Resepsiyon	15. Soyunma Odası	5. Tiyatro Salonu	16. Soyunma Odası	6. Sirkülasyon	17. Bisiklet Deposu	7. Spor Salonu ve Soyunma Odaları	18. Servis Alanı	8. Saha Girişi	19. Olimpik Havuz Binası	9. Yönetim	20. Kafeterya Yanı Açık Alanı	10. Saha Girişi	21. Kapalı Servis Alanı	11. İlk Yardım	
1. Kafeterya	12. Wc																						
2. Giriş	13. Depo (Sahaya Ait)																						
3. Oyuncu Geçişi	14. Hakem Soyunma Odası																						
4. Resepsiyon	15. Soyunma Odası																						
5. Tiyatro Salonu	16. Soyunma Odası																						
6. Sirkülasyon	17. Bisiklet Deposu																						
7. Spor Salonu ve Soyunma Odaları	18. Servis Alanı																						
8. Saha Girişi	19. Olimpik Havuz Binası																						
9. Yönetim	20. Kafeterya Yanı Açık Alanı																						
10. Saha Girişi	21. Kapalı Servis Alanı																						
11. İlk Yardım																							
 Rugby sahası ile bütünleşik yaya aksı ve giriş cephesi																							
 Aydınlatma elemanları ile desteklenen dinamik cephe tasarımı																							
 Zemin kota açılan kafeterya açık alanı																							

Şekil 3.27 Glasshouse Community and Function Center mekânsal irdeleme (Archdaily, 2016)

3.5.12 Karakida Community Center (Tokyo-Japonya)

Alan için önerilen ilk projenin bölge sakinleri tarafından beğenilmemesi üzerine tasarımcıların değiştirilmesi ve kullanıma yönelik bölge sakinleriyle ortak görüşmeler de yapılmak suretiyle yeni bir proje hazırlanmış ve eskiden küçük bir tepecik olan arsaya önerilen yeni yapı, formuyla alanın topoğrafik yapısına gönderme yapacak şekilde kurgulanmıştır (Archdaily, 2012). Konut dokusu içerisinde yer alan proje toplumsal alan, kütüphane ve çocuk evi olacak şekilde üç ana mekandan oluşmaktadır. Organik form, iç ve dış mekanda kullanılan benzer dokulu beton kullanımı ile yaratılan naif tasarım tavrında, dış çevreye uyum sorunsalının giderildiği görülmektedir.

Formun getirdiği avantajlardan biri olarak beliren iç mekandaki hacimsel farklılıklar (doluluk ve boşluklar, kat yükseklikleri, mekânsal çakışmalar vb.) yaşanılan mekanı kaliteli kılmakta ve kullanıcılara farklı deneyimler yaşatmaktadır. Toplum merkezi kavramına eklemlenen kütüphane işlevi, bölgesel kalkınmayı arttıracak önemli bir etken olacaktır. Kütüphane, çok amaçlı salonlar, toplantı odaları, atölye, oyun alanı, çocuk bakım alanı, yönetim birimleri vb. gibi mekanları içeren yapı, çeşitli etkinlik ve aktiviteler ile bölge sakinlerine hizmet etmektedir. Formdan kaynaklanan dinamizme ek olarak betonun verdiği ağırlıkla bütünleşen yapı, üzerini örten yeşil çatısıyla kent dokusuna adapte olmaktadır (Şekil 3.28 ve Şekil 3.29).

PROJE ADI	KARAKIDA COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	TOKYO (JAPONYA) - 2011
TASARIMCILAR	CHIAKI ARAI URBAN AND ARCHITECTURE DESIGN
 Vaziyet planı Zemin kat planı 1. Kütüphane 2. Kafeterya 3. Toplantı Odası 4. Yönetim 5. Bekleme Salonu 1. kat planı 1. Oyun Alanı 2. Çok Amaçlı Salon 3. Toplantı Odası 4. Ses Odası 5. Atölye 6. Çocuk Bakım Alanı 7. Yönetim 8. Teras 9. Yeşil Alan 	

Şekil 3.28 Karakida Community Center, Tokyo, Japonya (Archdaily, 2012) (Wallpaper, 2011)

PROJE ADI	KARAKIDA COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	TOKYO (JAPONYA) - 2011
TASARIMCILAR	CHIAKI ARAI URBAN AND ARCHITECTURE DESIGN

Çoğunlukla konut ağırlıklı
yapılaşma alanları

Erişime açık yapı çevresi

Zemin kotta şeffaflık-İç mekan algısı
Geçerken görebilme/görülme
Hacimsel geri çekilme ve
açık kamusal alan ilişkisi

Zemin kat planı
1. Kütüphane
2. Kafeterya
3. Toplantı Odası
4. Yönetim
5. Bekleme Salonu

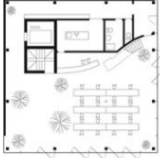
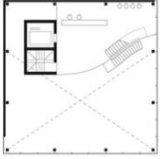
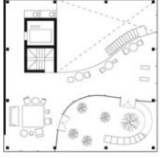
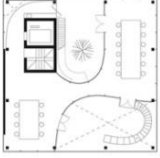
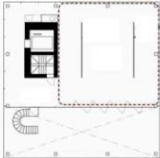
Çevre dokuyu zedelemeyen
organik tasarım kurgusu
Yeşil çatı örtüsü
Düşeyde yükselmek yerine
parsele yayılma

Şekil 3.29 Karakida Community Center mekansal irdeleme (Archdaily, 2012) (Wallpaper, 2011)

3.5.13 Shibaura House (Tokyo-Japonya)

Bir yayın şirketi olan Kohkoku Seihan Inc.'nin 2011 yılında 7 katlı ofis binalarını yenileme isteği ile gelişen ve şirket kurucularının yapıyı hem ofis hem de kentliyle paylaşacakları bir kamusal alana dönüştürme fikri doğrultusunda ortaya çıkan Shibaura House, 2011 yılında Kazuya Sejuma (SANAA) tarafından tasarlanmıştır (Shibaura House, b.t.). Tokyo'nun yoğun ticari dokusu içerisinde kalan yapı, çelik strüktür üzerine giydirilen cam duvarlarıyla görsel geçirgenliğe izin vermekte ve bulunduğu doku içerisinde diğer yapılardan farklılaşan bir kent ögesi olarak belirmektedir. Çapraz çelik strüktür yapıyı hafifletirken aynı zamanda geniş açıklık ve boşluklara olanak sağlamaktadır. İç mekanda kullanıcıya sunulan mekânsal zenginliğin dışarıdan okunaklı yapısı, yapıyı adeta bir referans noktası haline dönüştürmektedir. Yapı içindeki katlar birbirlerine galeriler ile bağlanmakta ve dış mekana dönüşen iki katlı teraslar yapıya zenginlik katmaktadır. Yaklaşık 1000 m²'lik alan kullanıma sahip olan yapıda her kat ayrı bir etkinlik ya da aktivite alanı olarak düzenlenmiştir. Zemin katta oluşturulan kafeterya ile çalışma ve okuma alanı kullanıcıyı içine çekmekte ve konforlu bir yaşam alanı sunmaktadır. Aynı zamanda bu bölümde günün belirli saatlerinde yeme-içme kültürü üzerine atölyeler düzenlenebilmektedir. Yapının 2. ve 3. katları toplantı ve kültürel etkinlik alanları olarak tasarlanırken, 4. katı ofis birimlerine ayrılmıştır. Sergi, sunum, seminer gibi çok amaçlı etkinliklere ayrılan 5. katın ardından yapı "bird room" adı verilen alanı içeren ve bir kent içi seyir terası haline gelen 6. kat ile sonlanır.

Birbiri içerisine akan iç ve dış mekanları, hafif strüktürü üzerine giydirilen şeffaf duvarlarıyla cam bir prizma gibi parıldayan Shibaura House, özel kuruluş desteğiyle açılmış, düşeyde yükselerek yoğun yapılaşmalı kent dokusunda toplum merkezlerine alternatif olabilecek kamusal alan yaratımına ideal bir örnek olma potansiyeli ile ön plana çıkmaktadır (Şekil 3.30 ve Şekil 3.31).

PROJE ADI	SHIBAURA HOUSE
YERİ ve YAPIM YILI	TOKYO (JAPONYA) - 2011
TASARIMCILAR	KAZUYO SEJIMA (SANAA)
 Zemin kat planı Kafeterya (Çalışma ve okuma alanı)	
 1. kat planı Çalışma ve okuma alanı	
 2. kat planı Toplantı ve kültürel etkinlik alanı	
 3. kat planı Toplantı ve kültürel etkinlik alanı	
 4. kat planı Ofisler	
 5. kat planı Çok amaçlı kullanım alanı (Sergi, sunum, seminer vb.)	
 6. kat planı "Bird room" seyir katı Çok amaçlı kullanım alanı (Sergi, sunum, seminer vb.)	
	
	

Şekil 3.30 Shibaura House, Tokyo, Japonya (Shibaura house, b.t.) (Arcspace, 2013) (Metalocus, 2011)

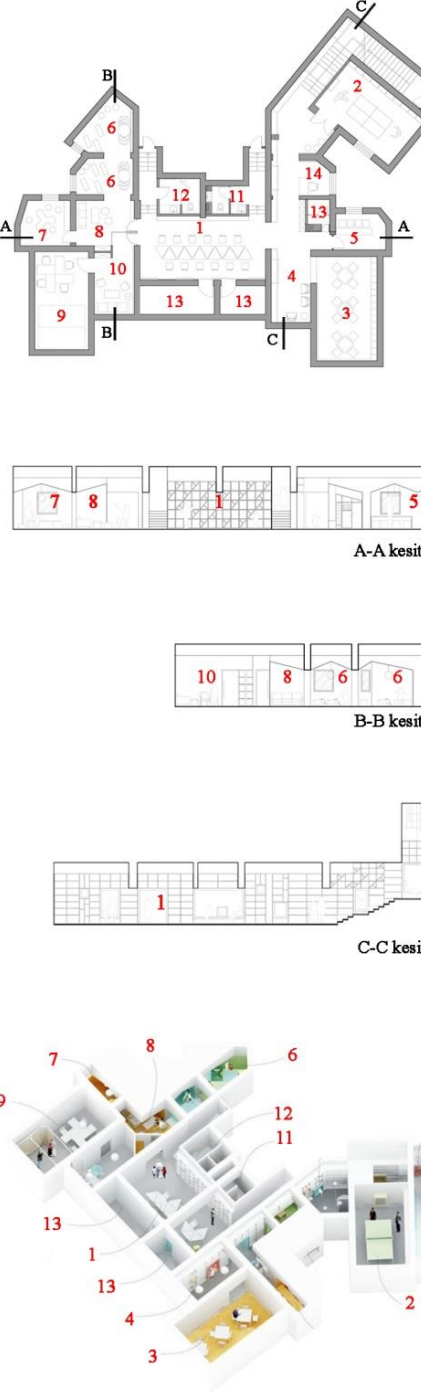
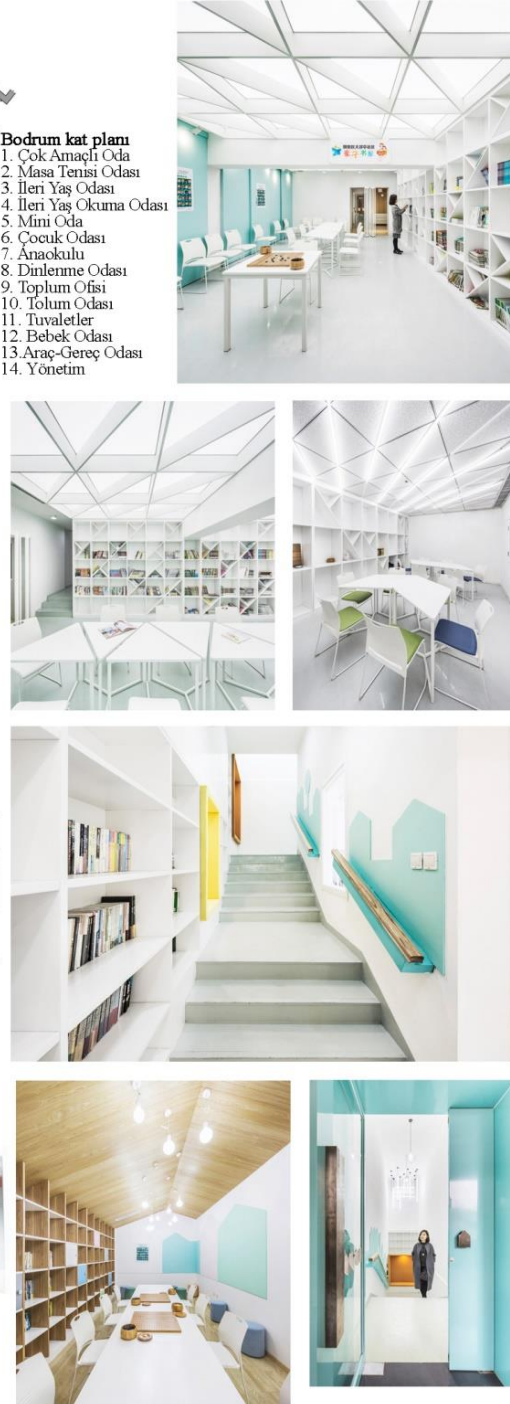

Şekil 3.31 Shibaura House mekânsal irdeleme (Shibaura house, b.t.) (Arcspace, 2013) (Metalocus, 2011)

3.5.14 “Big Family” Community Center (Pekin-Çin)

Pekin’in önde gelen ticari ve kültürel alanların biri olan Chaoyang semtinde bulunan merkez, bodrum katta uygulanmış bir proje olması sebebiyle ilgi çekicidir. 300 m²’lik bir alana sahip olan merkezin beton duvarlarının yerini değiştirmek zor olduğundan mekanın ilk kullanım şekli korunmuştur (Archdaily, 2017b). İleri yaşlıdan çocuca kadar neredeyse tüm yaş gruplarına hizmet veren merkez, bu özelliği bakımından da bir çekim noktası haline gelmiştir. Tasarımcıları tarafından merkezin ortasında kurgulanan çok amaçlı oda, tüm ziyaretçilerin birbirleriyle iletişime geçebileceği bir ortam olarak tasarlanmıştır. Tasarımın bütününe bakıldığında, negatif kotta yer alan bir yeraltı mekanı olmasına rağmen iç mekanda kullanılan malzeme doku ve renkleri, aydınlatma elemanları ile günün her saatinde yaşayan bir mekan olmasına önem verildiği görülür. Bir tasarım sorunsalı olarak beliren zemin kot ve merkez arası sirkülasyon içerde yaratılan sıcak ve ferah iç mekan atmosferi ile çözümlenmiştir. Aynı zamanda iç mekanı yer yer saran kitaplık, merkezin küçük çaplı bir kütüphaneyi de içinde barındırmasını ve böylece kent içinde alternatif bir okuma alanı olarak da işlev görmesini sağlamıştır.

Toplantı ve dinlenme odaları, çocuk bakım alanı, çok amaçlı oda ve yönetim gibi birçok mekanı kapsayan merkez, yüksek yoğunluklu kent dokusunda negatif kotta yer alan terkedilmiş bir mekanın yeniden yorumlanmasıyla toplum merkezi kavramına yeni bir yaklaşım getirmiştir (Şekil 3.32 ve Şekil 3.33).

PROJE ADI	“BIG FAMILY” COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	PEKİN (ÇİN) - 2016
TASARIMCILAR	MAT OFFICE
 Bodrum kat planı 1. Çok Amaçlı Oda 2. Masa Tenisi Odası 3. İleri Yaş Odası 4. İleri Yaş Okuma Odası 5. Mini Oda 6. Çocuk Odası 7. Anaokulu 8. Dinlenme Odası 9. Toplum Ofisi 10. Tolum Odası 11. Tuvaletler 12. Bebek Odası 13. Araç-Gereç Odası 14. Yönetim A-A kesiti B-B kesiti C-C kesiti	
	

Şekil 3.32 “Big Family” Community Center, Pekin, Çin (Archdaily, 2017b)

PROJE ADI	“BIG FAMILY” COMMUNITY CENTER
YERİ ve YAPIM YILI	PEKİN (ÇİN) - 2016
TASARIMCILAR	MAT OFFICE

**Kullanılmayan atıl mekanın
yeniden düzenlenmesi**

**Doğal ışık almayan iç mekanda
yapay aydınlatma elemanları kullanımı**

**İç mekanda yaratılan
hacimsel farklılıklar**

İç mekanda ahşap malzeme kullanımı

İç mekanda renk kullanımı

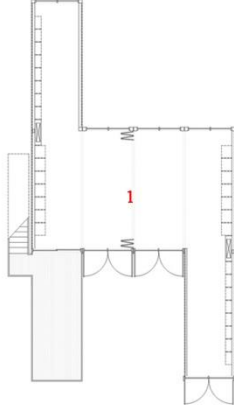
Şekil 3.33 “Big Family” Community Center mekânsal irdeleme (Archdaily, 2017b)

3.5.15 Shanghai Community Cubes (Şanghay-Çin)

Şanghay'ın çoğunlukla göçmen nüfusunun yaşadığı ve bir gecekondu yerleşim alanı olan Gucun Bölgesi'nde toplumsal yapıyı güçlendirmek ve bölge sakinlerine sosyal hizmet sağlamak amacıyla konteynerlerden tasarlanan proje, düşük gelirli yerleşim alanlarına ilişkin geliştirdiği kendine özgü yaklaşımla dikkat çeker. Deniz yolu ticaretinin son derece gelişmiş olduğu ülkede kullanılmış konteyner bağıışı sonucunda söz konusu konteynerlerin tasarımcılar tarafından içerisinde yaşamsal faaliyetlerin sürdürülebileceği mekanlar olarak yeniden kullanıma geçirilmesi ile hem düşük maliyetli hem de hafif ve her yere kolaylıkla taşınarak uygulanabilecek bir tasarım anlayışı oluşturulmuştur.

İki büyük çok amaçlı salonu içeren projede, bu salonlar gerektiğinde ara bir bölücü ile bölünerek iki farklı mekana dönüştürülebilmektedir. Bu salonlar çocuklar için derslik olabileceği gibi çeşitli aktivite ve etkinlikler için de organize edilebilmektedir. Ders/kurs sırasında masa ve oturma elemanları olarak kullanılan mobilyalar geniş alan ihtiyacında iç içe geçerek kolaylıkla toparlanabilmektedir. Tüm katlarda açıklıklar geniş tutularak gün ışığından maksimum düzeyde yararlanma amaçlanmıştır. Dış mekana doğrudan ulaşımı sağlamak amacıyla zemin kattaki açıklıklarda sürgü kapı sistemi kullanılmıştır. Dış mekan yaratıcılığı arttıran ve farklı kullanımlara adapte olabilen bir alan olarak tasarlanmıştır (Archdaily, 2014b). Ayrıca bu alanda kullanılan dairesel oturma elemanları, alanın esnekliğini arttırarak farklı kullanımları desteklemektedir. Dış mekan renklendirilerek hem farklı nitelikte çocuk oyun alanları (basketbol sahası, oturma bölümü vb. gibi) yaratılmış hem de dış mekanın hareketlendirilmesi sağlanmıştır.

Düşük maliyetli, hafifliği nedeniyle her yere kolayca uygulanabilir olma özellikli ve geri dönüşümü destekleyerek mekan yaratımını sağlayan bu uygulama, kent yönetimlerinin tasarımcılarla ortak çalıştığında ortaya çıkan sonuçların nitelikli bir örneğidir (Şekil 3.34 ve Şekil 3.35).

PROJE ADI	SHANGHAI COMMUNITY CUBES
YERİ ve YAPIM YILI	ŞANGHAY (ÇİN) - 2013
TASARIMCILAR	INCLUDED
    Zemin kat planı 1. Çok Amaçlı Salon 1. kat planı 1. Çok Amaçlı Salon 	

Şekil 3.34 Shanghai Community Cubes, Şanghay, Çin (Archdaily, 2014b)

PROJE ADI	SHANGHAI COMMUNITY CUBES
YERİ ve YAPIM YILI	ŞANGHAY (ÇİN) - 2013
TASARIMCILAR	INCLUDED
<u>3 ulaşım aksından erişim</u> Çoğunlukla göçmenlerin yaşadığı az katlı gecekondü alanları <u>Dış mekanda esnek kullanıma izin veren oturma elemanları</u> <u>Açık alan düzenlemeleri (toplanma, spor, etkinlik vb.)</u> <u>Kullanılmış konteynerlerin yenilenecek dönüştürülmesi</u> <u>Zemin kotta şeffaflık ve İç-dış ilişkisi</u> Tasarımda konteyner kurgusu ile gecekondü alanlarında düşük bütçeli merkezler oluşturma	

Şekil 3.35 Shanghai Community Cubes, mekânsal irdeleme (Archdaily, 2014b)

3.6 Bölüm Değerlendirmeleri

Araştırmada irdelenen toplum merkezleri üzerinden elde edilen veriler doğrultusunda Tablo 3.3’de görülen analizler oluşturulmuştur. Analiz tablosunda her örneğe ilişkin nüfus yoğunluğu, konum, ölçek, alan büyüklüğü ile zorunlu ve destekleyici olarak ikiye ayrılan program içerikleri belirtilmiştir. Örneklerin çoğunda eğitim, performans, sanat ve zanaattan oluşan zorunlu birimlerin yer aldığı görülmüştür. Destekleyici birimler başlığı altında yer alan gelir getirici kaynakların yine çoğu örnekte var olduğu, bireysel gereksinim ile bakım evi uygulamalarının ise sadece bazı örneklerde yer aldığı tespit edilmiştir.

Örneklere ilişkin olarak; Boeddeker Park Community Center, ‘Big Family’ Community Center ve Shanghai Community Cubes 500 m² altındaki yapı alanı büyüklükleri nedeniyle kiosk ölçeğinde değerlendirilmiştir. Söz konusu bu örneklerden Boeddeker Park Community Center ve Shanghai Community Cubes açık kamusal alanları ile daha büyük bir alana yayılmış olmakla birlikte araştırmada kiosk ölçeği sadece yapı bazında ele alınmıştır. Ayrıca Almanya (Berlin) örnekleri kapsamında irdelenen yapıların bulundukları bölgelere ilişkin nüfus yoğunlukları, mevcut yerleşim alanı ve Berlin olacak şekilde tablo üzerinde gösterilmiştir. Karakida Community Center örneğindeki nüfus yoğunluğu gösterimi de benzer özelliktedir.

Araştırma kapsamında irdelenen merkezler, çağdaş mimari örnekler olmakla birlikte açık, yarı açık ve kapalı kamusal mekanlarının kullanıcı odaklı biçimlenmesi, zemin katlarda yaratılan açıklıklar ve boşluklar ile iç-dış ilişkisinin kuvvetlendirilmesi ve konumlandıkları bölgelerde bir referans noktası olma özelliği göstermeleri bakımından önemlidirler. Bu doğrultuda, söz konusu örnekler üzerinde gerçekleştirilen mekansal ve fonksiyonel irdelemeler, yurt içinde yapılacak uygulamalarda yol gösterici olabilirler.

Tablo 3.3 Dünya örneklerine ilişkin analiz tablosu

Toplum Merkezleri	Nüfus	Konum			Ölçek			Büyüklik	Program							
		Kent merkezi	Çeper-merkez arası	Kent çeperi	Kiosk	Parsel	Ada		Eğitim	Performans	Sanat	Zanaat	Bireysel gereksinim	Gelir getirici kaynaklar	Kısa süreli bakım evi	Konaklama
Sephardic Community Center (Brooklyn-New York-ABD)	~2.6 milyon (Brooklyn)	✓				✓		~9000	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Boeddeker Park Community Center (San Francisco-ABD)	~4.5 milyon	✓			✓			~400 (kapalı mekan)	✓	✓	✓			✓		
Gemeinschaftshaus Gropiusstadt (Gropiusstadt, Berlin-Almanya)	~37 bin Berlin ~3.5 milyon		✓			✓		~4500	✓	✓	✓	✓		✓		
Gemeindezentrum Grobziethen (Grobziethen, Berlin-Almanya)	~2500 Berlin ~3.5 milyon			✓		✓		~750	✓	✓	✓					
Roundhouse Community Center (Vancouver-Kanada)	~2.5 milyon	✓					✓	~4500	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Creekside Community Recreation Center (Vancouver-Kanada)	~2.5 milyon	✓					✓	~5600	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Wesbrook Community Center (Vancouver-Kanada)	~2.5 milyon			✓			✓	~2900	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
The Victor Gelez Community Center (Paris-Fransa)	~11 milyon	✓				✓		~760	✓	✓	✓	✓		✓		
Patronage Laique Community Center and Social Housing (Paris-Fransa)	~11 milyon	✓				✓		~1850	✓	✓	✓	✓		✓		✓
Surry Hills Library and Community Center (Sidney-Avustralya)	~5 milyon	✓				✓		~2500	✓		✓		✓	✓	✓	
Glasshouse Community and Function Center (Melbourne-Avustralya)	~5 milyon	✓					✓	~4200	✓	✓	✓		✓	✓		
Karakida Community Center (Tama, Tokyo-Japonya)	~3000 Tokyo ~35 milyon			✓		✓		~2600	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
Shibaura House (Tokyo-Japonya)	~35 milyon	✓				✓		~1000	✓	✓	✓	✓		✓		
'Big Family' Community Center (Pekin-Çin)	~22 milyon	✓			✓			~300	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Shanghai Community Cubes (Şanghay-Çin)	~25 milyon			✓	✓			~150 (kapalı mekan)	✓	✓	✓	✓			✓	

BÖLÜM DÖRT

ALAN ÇALIŞMASI: İZMİR KARŞIYAKA ÖZELİNDE MAHALLE MERKEZLERİ

4.1 İzmir'in Kentsel Gelişim Tarihi İçerisinde Karşıyaka

İzmir, konumu ve çevresel özellikleri nedeniyle tarih boyunca birçok medeniyetin varlık gösterdiği bir kent olarak ön plana çıkmıştır. Antik çağlardan bugüne liman şehri olarak gelişim göstermesi, kentin bir ticaret merkezi haline gelmesini sağlamıştır. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı’ya açılan kapısı” olan kent, günümüzde de ticari merkez olma özelliğini korumaktadır (Gökdemir, 2010, s.102). Bu özelliği nedeniyle de çok kültürlü bir yapısı olan İzmir kenti, Avrupalı tüccarların odağındaki konumu gereği; kentsel dokusu, toplumsal yapısı ve yaşam biçimleri itibarıyla bu dönemde çevresindeki kentlerden farklılaşmıştır.

Kentin 1900’ler sonrası hareketlenen yerleşim alanlarından biri olan Karşıyaka İlçesi, başlangıçta bir sayfiye yeri olarak kullanılmış ancak daha sonra gelişerek yoğun kentleşme potansiyeli gösteren bir alana dönüşmüştür. Sayfiye yeri olarak kullanılmaya başladığı dönemde Avrupalı tüccarların ve yüksek gelirli grupların yazlık konutlarının belirlediği Karşıyaka’da, kıyı şeridinde yer alan ve ait oldukları konutlara hizmet eden deniz banyolarının olduğu görülür. Kıyı boyunca yer alan deniz banyoları, özel kullanımın yanı sıra ortak kullanıma da izin veren yapılarıyla kıyı şeridinde kamusal bir yaşantının oluşumunu sağlamıştır. Bu durumun sebebini Erdoğmuş (2013), Karşıyaka’da kıyı boyunca yer alan konutların önünde kamusal kullanıma açık bir sınırın ve düzlemin mevcudiyeti ile açıklar. Yapılar ve banyolar arası kamusal bir alan yaratan bu düzlem, Karşıyaka’daki gündelik hayatı kamusal bağlamında şekillendirmiştir. Bununla birlikte söz konusu alanda beliren ticari mekanlar, tiyatro, kafe ve çay bahçeleri ile kıyı kamusalılığı pekiştirilmiştir.

Karşıyaka’nın sayfiye yeri olarak kullanılma biçimi, Cumhuriyet’in ilk yılları boyunca da devam etmiş ve 1950’ler sonrası imar hareketlerinin bu alanda başlaması ile ilçenin kentsel yapılaşma biçimi dönüşüme uğramıştır. Nitekim sayfiye yeri olma

durumundan sıyrılıp yeni bir yerleşim alanı olarak büyüyen Karşıyaka'nın değişen kentsel çehresinde artık apartman tipolojisi yer almaya başlar. O döneme ait yapılaşma izlerini ve imar hareketlerini, dönemin ilk yerleşim alanlarından olan Alaybey ve Donanmacı Mahalleleri üzerinden okumak mümkündür. Böylece artık sadece yüksek gelirli grubun varlık gösterdiği bir alan olmanın dışına çıkan Karşıyaka'nın gündelik yaşamdaki yerinin de değiştiği söylenebilir. Ancak yine de o dönemden bugüne ilçenin, kamusal yaşantıya yönelik aktif yönünü koruduğu da belirtilmelidir.

Batıda Çiğli doğuda Bayraklı İlçeleriyle sınırlanan Karşıyaka, günümüzde kuzey yamaçlarına doğru bir büyüme gerçekleştirmektedir. Bu kesimlerde yer alan yapılaşmalar çoğunlukla, Türkiye'nin kentsel ölçekteki en büyük sorunsallarından biri olan ve sosyo-ekonomik unsurların etkisiyle kırsaldan kente göçün artması sonucu beliren, gecekondu alanlarıdır. Karşıyaka bu yönü ile de sosyo-ekonomik açıdan farklı grupları (yaş, gelir düzeyi, eğitim durumu, köken vb bakımından) bir arada tutan ve esasında farklı toplumsal gerilimleri barındıran bir yerleşim alanı olarak dikkat çekicidir. İlçenin Batı kanadında yer alan ve 1980 sonrası hızla yapılaşarak çok yoğunluklu yüksek konut blokları ile donatılan Atakent, Yalı ve Mavişehir Mahalleleri günümüzde yüksek gelirli kullanıcı profillerini barındıran ve çoğunlukla kapalı konut sitelerinden oluşan yerleşim alanları olarak ilçeye eklenmiştir. Söz konusu bu mahalleler ilçede mevcut olan yapı ölçeğini değiştirerek gabari bağlamında alana ilişkin silüeti de farklılaştırmıştır. Böyle bir ölçek ve silüet, kuşkusuz bu alanlardaki kamusal alan kullanımlarını dönüştürmektedir. Son yıllarda alanda gerçekleştirilen salt tüketim odaklı uygulamalar da bu dönüşümün başlıca sebepleri arasındadır. İlçenin kuzey, güney (kıyı), doğu ve batı kullanımlarının farklı yapılaşma ve yaşam biçimlerini içermesi, özellikle kamusal hayat bağlamında ele alındığında çeşitlilik yönünden zenginlik göstermekte ve bu sebeple de bu alanda yapılmış olan toplumsal yapıyı kuvvetlendirmeye yönelik uygulamaların önemi artmaktadır. Tüm bu çıkarımlar doğrultusunda, Karşıyaka genelinde var olan ve bir toplum merkezi olma işlevini yüklenmiş mahalle merkezlerinin araştırma kapsamında mekansal ve işleyişe yönelik çözümlemeleri yapılmaktadır.

4.2 Karşıyaka Mahalle Merkezleri

Araştırmanın örneklem alanını oluşturan İzmir'in Karşıyaka İlçesi, düşük-orta-yüksek gelirli grupları barındırması ve sekiz adet *mahalle merkezine* sahip oluşu gibi temel sebepler nedeniyle seçilmiş ve söz konusu alan mahalle merkezleri üzerinden irdelenerek her birine özgü gereksinimler tespit edilmiştir (Şekil 4.1). Araştırma kapsamında tüm mahalle merkezlerinde yerinde tespitler yapılmış ve mekanlara ait eskizler ile yaklaşık metrekare büyüklükleri saptanmıştır. Merkezlere ait veriler, Karşıyaka Belediyesi ve merkez yetkilileri ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler sonucu elde edilmiştir.

Şekil 4.1 Karşıyaka'daki 8 adet mahalle merkezinin konumlanışı

4.2.1 Alaybey Mahalle Merkezi

Alaybey Mahallesi, Tahir Bor Parkı içerisinde yer alan ve mahalle muhtarlığıyla yan yana hizmet veren merkez, yaklaşık 18 m²'lik bir alana oturmaktadır (Şekil 4.2). Tek mekandan oluşan merkezden sorumlu iki personel, tüm kurs ve etkinliklerin yürütülmesinde görev almakta ve kullanıcılarla olan iletişim ve koordinasyonu sağlamaktadır. Kurs ve etkinliklere ek olarak tüm mahalle merkezlerinde sağlık ve

danışmanlık hizmetleri de (tansiyon ve nabız ölçümü, genel bilgilendirme seminerleri, psikolog desteği vb. gibi) bu merkezlere özgü faaliyetler olarak yer alır.

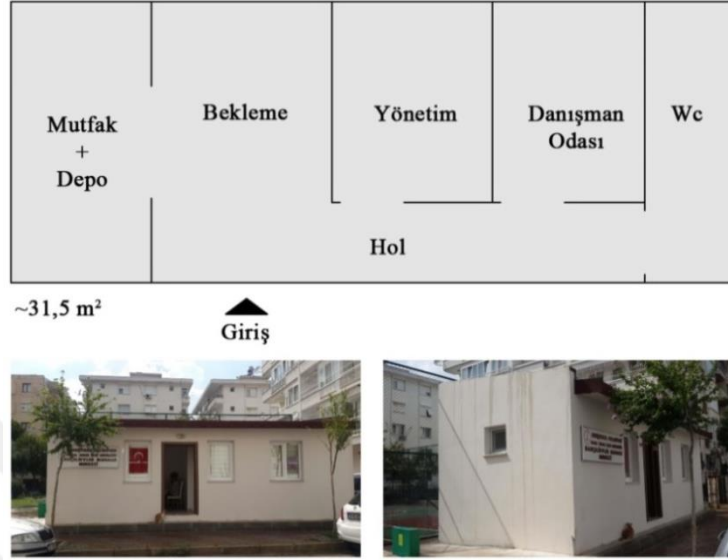
Şekil 4.2 Alaybey mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri (Kişisel arşiv, 2016)

Alaybey Mahalle Merkezi'nde, kursların maksimum 10'ar kişilik gruplar halinde yapılabilirdiği ve Şekil 4.2'de görüldüğü üzere tek mekandan oluşan merkezde aynı anda birden çok kurs ya da etkinliğin yürütülememesinden kaynaklanan aksaklıkların yaşandığı tespit edilmiştir. Çoğunlukla takı ve ahşap boyama kurslarının düzenlendiği merkezde, teknik araç ve gereçleri nedeniyle mekânsal büyüklüklerin önemli olduğu dikiş, nakış, bilgisayar vb. gibi kursların gerçekleştirilemediği belirtilmiştir. Ayrıca neredeyse sadece kadın ve az sayıda çocuğa hizmet veren merkezin erkeklere yönelik bir etkinliği de bulunmamaktadır.

4.2.2 Bahçelievler Mahalle Merkezi

Bahçelievler Mahallesi, Bestekâr Kaya Bekat Parkı içerisinde konumlanan merkezde, sadece sağlık ve danışmanlık hizmetleri yer almakta ve belediye bünyesindeki uzman psikolog düzenli olarak tüm merkezlerde olduğu gibi bu merkezde de hizmet vermektedir (Şekil 4.3). Sadece danışmanlık ve sağlık hizmeti veren merkezde herhangi bir kurs ya da etkinlik düzenlenmemektedir. Mahalle

sakinleri yakın konumdaki merkezlerden kurs ve etkinlikler üzerine destek alabilmektedir.

Şekil 4.3 Bahçelievler mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri (Kişisel arşiv, 2016)

4.2.3 Nergiz Mahalle Merkezi

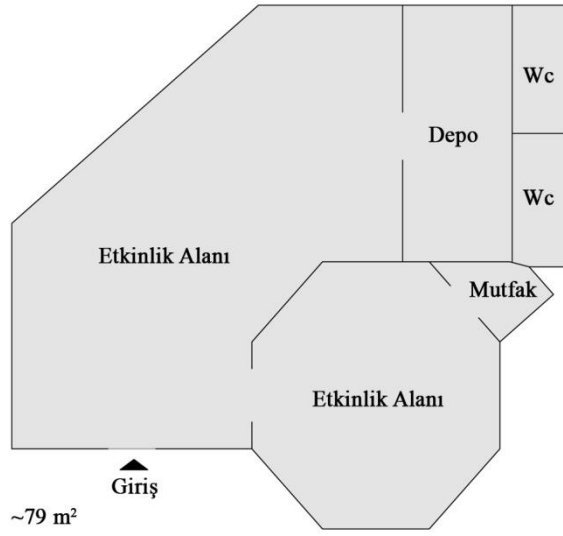
Mahalle muhtarlığı ve mahalle merkezi için yeni inşa edilen yapının zemin katında Nergiz Mahalle Muhtarlığı, birinci katında ise Nergiz Mahalle Merkezi bulunmaktadır. Yaklaşık 124 m²'lik alana sahip olan merkezde tek bir etkinlik mekanı mevcuttur (Şekil 4.4). Dolayısıyla aynı anda farklı etkinlik ya da kursa hizmet etmek çoğunlukla mümkün olamamaktadır. Yeni bir yapı olmasına rağmen mahalle merkezinin ihtiyaç duyacağı gereksinimlerin yeterince irdelenmemesi, yeni ancak tüm gereksinimlere cevap veremeyen bir merkezin üretilmesine sebep olmuştur. Takı, ahşap boyama, dikiş, nakış vb. gibi kursların düzenlendiği merkezden çoğunlukla sadece kadınlar yararlanabilmektedir. Ayrıca merkezde haftanın belli günlerine özel danışmanlık ve sağlık hizmetleri de kullanıcılara sunulmaktadır.

Şekil 4.4 Nergiz mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri (Kişisel arşiv, 2016)

4.2.4 Bostanlı Mahalle Merkezi

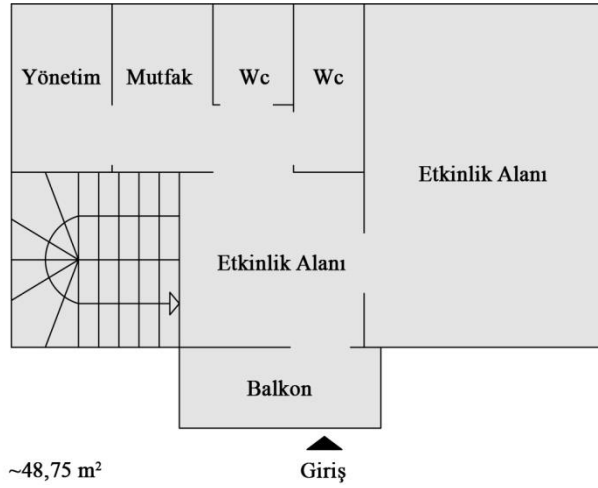
Bostanlı Güzel Sanatlar Parkı içerisinde yaklaşık 79 m²'lik bir alana sahip olan merkez; etkinlik alanları, depo, mutfak ve ıslak mekanlardan oluşmaktadır (Şekil 4.5). Bostanlı Mahallesi çoğunlukla yüksek gelir seviyesine sahip kullanıcıları barındırdığından, merkezdeki kurs ve etkinlikleri özellikle emekli ve eğitimli kadınların tercih ettiği, az sayıda erkek katılımcının da yürütülen çalışmalara dahil olduğu tespit edilmiştir. Merkezde kullanıcıların tercihleri doğrultusunda; Türk sanat müziği, telkâri, plates, yoga ve halk oyunları gibi kurslar ağırlıklı olarak yer almaktadır. Değişen gelir ve eğitim seviyesiyle kursların niteliklerinin de değiştiği dikkat çekicidir. Bunlara ek olarak diğer tüm merkezlerde olduğu gibi danışmanlık ve sağlık hizmetleri de merkez bünyesinde yer alır.

Şekil 4.5 Bostanlı mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri (Kişisel arşiv, 2016)

4.2.5 İmbatlı Mahalle Merkezi

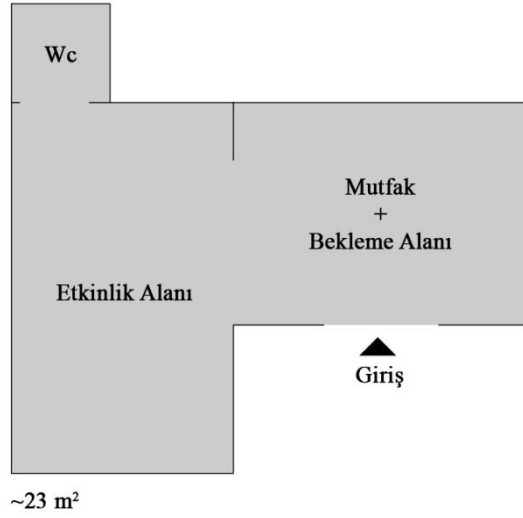
Çoğunlukla düşük gelirli grubun yaşadığı mahallede, merkezin hizmet sunduğu kesim yüksek oranda çalışmayan kadınlardan ve çok az sayıda çocuktan oluşmaktadır. Muhtarlık ile ortak kullanılan binanın zemin katı muhtarlık işlerine birinci katı ise merkeze tahsis edilmiştir (Şekil.4.6). İki adet etkinlik alanına sahip olsa da merkezin mekansal kalitesi yetersiz kalmakla birlikte sadece 15 ya da 20'şer kişilik gruplar halinde kurslar düzenlenebilmektedir. İmbatlı Mahalle Merkezi'nde takı, ahşap boyama, nakış ve pilates gibi kurslar, diğer merkezlerde olduğu gibi, gönüllü hocalar ya da Halk Eğitim Merkezleri tarafından görevlendirilen hocalar aracılığıyla yürütülmektedir.

Şekil 4.6 İmbatlı mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri (Kişisel arşiv, 2016)

4.2.6 Yalı Mahalle Merkezi

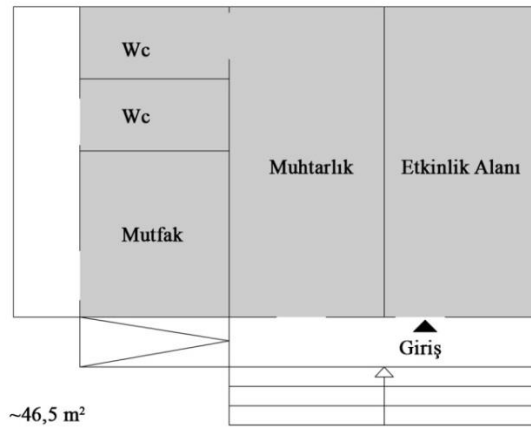
Yaklaşık 23 m²'lik bir alana oturan merkezde sadece bir etkinlik alanı mevcut olduğundan bu merkezde de diğer tek etkinlik mekanına sahip merkezlerde olduğu gibi aynı anda birden fazla kurs düzenlenememektedir (Şekil 4.7). Mavişehir ve Şemikler Mahalleleri'ne de hizmet verebilmesi amacıyla Yalı Mahallesi'nde kurulan merkezin daha çok Mavişehir Mahallesi sakinlerince tercih edildiği merkez yetkilisi tarafından ifade edilmiştir. Bu sebeple eğitilmiş, yüksek gelirli ve çoğunlukla emekli kadınların kullandığı merkezde; ahşap boyama ve cilt bakım kursları maksimum 10'ar kişilik gruplar halinde düzenlenmektedir. Bunun yanı sıra merkez bünyesinde organize edilen ve Mavibahçe Alışveriş Merkezi'nde gerçekleştirilen 'Salı Sohbetleri' adlı programda; nefes egzersizleri, sağlıklı yaşam vb. gibi konuların ele alındığı belirtilmiştir. Diğer tüm merkezlerde yer alan sağlık ve danışmanlık hizmetleri Yalı Mahalle Merkezi'nde de devam etmektedir.

Şekil 4.7 Yalı mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri (Kişisel arşiv, 2016)

4.2.7 Mustafa Kemal Mahalle Merkezi

Mahalle muhtarlığı ile aynı binayı paylaşan Mustafa Kemal Mahalle Merkezi, yaklaşık 46,5 m²'lik bir alanın üçte birini kullanmaktadır (Şekil.4.8). Aynı anda sadece tek kursa imkan veren merkezde; iğne oyası, temel makyaj, cilt bakımı vb. kurslar düzenlenmektedir. Orta gelirli, emekli ve çalışmayan kadınların kayıtlandığı merkezde kurslar maksimum 20 kişilik gruplar halinde yürütülmekte ve ayrıca kullanıcılara sağlık ve danışmanlık hizmetleri de sunulmaktadır.

Şekil 4.8 Mustafa Kemal mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri (Kişisel arşiv, 2016)

4.2.8 İnönü Mahalle Merkezi

İnönü Mahalle Merkezi diğer yedi merkezden farklı olarak bir inşaat firmasına ait satış ofisinin idareye ait parselde yapılması ve daha sonradan bu yapının idarece mahalle merkezine dönüştürülmesiyle oluşmuştur. Bu nedenle daha çok bir konut planını andıran mekanda etkinlik alanları, seminer odası, yönetim, fuaye, mutfak, depo ve ıslak mekanlar yer alır (Şekil 4.9). Çevresinde bulunan siteler nedeniyle de yüksek gelirli kullanıcılara hizmet veren merkezde; çalgı, drama, tango, halk oyunları, yoga ve pilates gibi çok sayıda etkinliğe yer verilmektedir. Kadın ve erkek katılımcıların yoğunluklu olarak kullandığı merkezde, az sayıda çocuk katılımcının da yer aldığı aktarılmıştır. Söz konusu merkezin diğerlerinden farklı olarak yöneticisinin bir sosyolog olduğunu da belirtmek gerekir. Maksimum 20 kişilik gruplar halinde devam eden kurslara ek olarak sağlık ve danışmanlık hizmetleri de sağlanmaktadır.

Şekil 4.9 İnönü mahalle merkezi plan eskizi ve görselleri (Kişisel arşiv, 2016)

4.2.9 Karşıyaka Mahalle Merkezleri Üzerine Çıkarımlar

Toplumsal dayanışma ve birlikteliği yayma amaçlı kurulan merkezlerde yer alan kurs, etkinlik, seminer vb. gibi faaliyetlerle hedeflenen; kişisel beceri ve yetkinlikleri geliştirmek, toplumsal refahı ve entelektüel donanımı arttırmaktır. Karşıyaka Belediyesi'nce, daha önce Kadın Dayanışma Merkezi olarak kullanılan bu

mekânların Mahalle Merkezleri'ne dönüştürülmesiyle toplumun tüm kesimlerine hitap etmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, araştırma kapsamında yerinde inceleme yapılarak ve merkez yöneticileriyle yapılan görüşmeler neticesinde mahalle merkezlerine ilişkin oluşan tespitler şöyle sıralanabilir;

- Toplumsal yapıda yer alan kullanıcıların tümüne cevap veremediği, daha çok kadınlara özellikle de çalışmayan kadına yönelik hizmetlere yer verildiği,
- Merkezlerin, idareye ait mesai saatlerini esas alarak çalışması sebebiyle çalışan ya da eğitim gören kullanıcıların merkezden faydalanamaması,
- Söz konusu merkezlerin konumlanacağı alanların çok büyük bir kısmı, kent içerisindeki parklardan seçilmiş olup, böylelikle idarece fazladan bir alan tahsisine gerek duyulmamıştır. Park içerisinde yer alan bir merkezin, kamusal alan kullanımı nedeniyle kullanıcıyı kendine çekmeyi kolaylaştırdığı söylenebilir ancak bu durumun yapıya yönelik büyüklük, yükseklik gibi sınırlılıklar getirmesi sebebiyle çoğu zaman ihtiyacı karşılamayan mekânlar üretilmesine neden olduğu,
- Mevcut yapıların değerlendirilmesi ya da alelacele üretilen çözümler nedeniyle günü kurtarmaya ve kısa vadede ihtiyacı gidermeye yönelik mekanlar üretilmesi sebebiyle mimari bütünlük ve dil problemlerinin var olması,
- Açık, yarı açık ve kapalı mekân bütünlüğüne ilişkin eksikliklerin mevcut olması,
- Mekansal kısıtlılıklar nedeniyle merkezlerin, donanımlı program ve aktivitelere sahip olamaması ve yeterli kullanıcıya hizmet verememesi,
- Mekansal yetersizliklerin heykel, seramik, dikiş vb. gibi alet ya da cihaz kullanımı gerektiren kursları olanaksız hale getirmesi,
- Depolama alanlarının kısıtlılığı.

Tablo 4.1’deki mahalle merkezlerine ilişkin swot analizlerinin de gösterdiği gibi söz konusu merkezler çoğunlukla baskın zayıf yönleriyle ön plana çıkmaktadır. Tüm bu gerekçeler göz önünde bulundurulduğunda; tam donanımlı merkezlerin üretilmesi, üst ölçekli planlama kararlarında yapılacak uygulamalarla sağlanmalı ve bu tezin de tartıştığı konu olan ‘Toplum Dayanışma Merkezleri’nin kapsamı belirlenerek kentin ihtiyacı olan bölgelere entegre edilmelidir.

Tablo 4.1 Karşıyaka Mahalle Merkezleri Swot Analizi tablosu.

KARŞIYAKA MAHALLE MERKELERİ SWOT ANALİZİ	
Güçlü yönler	Zayıf yönler
▪ Erişim kolaylığı ▪ Park içi yerleşim nedeniyle açık kamusal alan ile bağlantı ▪ Çoğunlukla muhtarlık yapısıyla yan yana konumlanma sebebiyle vatandaşlık hizmetlerine erişim kolaylığı ▪ Haftada bir gün sağlık ve danışmanlık hizmeti verme ▪ Mahalle içi kaynaşma ve dayanışma olanağı	▪ Yapı bütününde mimari bütünlük eksikliği ve yetersiz donatı elemanları ▪ Çoğunlukla tek mekandan oluşma ve bu sebeple aynı anda sadece tek kursa imkan verme ▪ Alanında uzmanlaşmış personel sıkıntısı ▪ Mekansal büyüklüklerin yetersizliği nedeniyle teknolojik araç-gereç kullanımını gerektiren bazı kurslara yer verememe ▪ Kurs çeşitliliğinin azlığı (çoğu zaman sadece meslek edindirme beceri kazandırma kurslarının yer alması) ▪ Çoğunlukla entelektüel bilgi birikimini arttıracak kursları ve çalışmaları içermeme ▪ Tüm kullanıcıları (kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı, engelli vb. gibi) kapsamama (çoğunlukla sadece çalışmayan kadına yönelik uygulamalar içermesi) ▪ Sadece belediye mesai saatleri (08:30-17:30) içerisinde hizmet verme
Fırsatlar	Tehditler
▪ İdarelerce merkezlere yönelik ilginin ve uygulamaların artması ▪ Finansal ve mekansal olarak idare desteklerinin artırılması (proje bazlı uygulamalarda olduğu gibi) ▪ Üniversite ve sivil toplum kuruluşlarınca desteklenme ▪ Bireysel bağışçı desteğinin artması ▪ Mahalleli olma bilincinin gelişmesi ve mahalle içi dayanışmanın sağlanması ▪ Katılım odaklı çalışmaların artması	▪ Nüfus artışı ▪ Göç sorunsalı ve değişen kullanıcı profilleri ▪ Tüketim odaklı yaşam biçiminin giderek artması ile merkezlere olan bireysel taleplerin azalması ▪ Güvenlik sorunsalı - Afetlere (sel, deprem, yangın gibi) açık mekansal kurgu - İklim değişiklikleri faktörü (mekansal ısınma ve soğuma) - Dayanaksız yapı tipolojisi - Yetersiz aydınlatma

4.3 Toplum Dayanışma Merkezleri

İlk örnekleri başlangıçta Avrupa, sonrasında ise Amerika’da oluşan ve İngilizce literatürde *community centers* olarak yer bulan toplum merkezlerinin Türkiye’deki örneklerinin mekansal nitelikleri ve çalışma prensiplerinin nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak, idarelerce belirlenmiş bir ortak rehber ihtiyaç programının var olmayışı araştırmanın bu bölümünü şekillendiren temel etkidir. Bu temel etken sebebiyle; merkezi ve yerel idarelerce, toplumsal dayanışmanın pekiştirilmesi ve kuvvetlendirilmesi amacıyla kurulan merkezlere ilişkin, mekansal ve işleyişe dayalı nitelikler tartışmalı bir konu haline gelmektedir.

Her kente ve her bölgeye uygun nitelikli mekanların üretilebilmesi ve belki de söz konusu bu merkezlerin tek bir isim altında toplanarak, uygulama esaslarının belirlenmesiyle günü kurtarma odaklı çözümlerin önüne geçebilir. Dayanışma ortak paydası altında oluşturulacak merkezlerin, Toplum Merkezleri yerine Toplum Dayanışma Merkezleri olarak düzenlenmesi, içerisinde yaratılması hedeflenen; katılımcılık, paylaşım, ortaklık, kimlik ve aidiyet ruhunu da ön plana çıkarabilecektir.

4.3.1 Mekansal Nitelikler ve Öneri Rehber İhtiyaç Programı

Toplum dayanışma merkezlerine ilişkin olarak; uygulanması gereken birincil adım, merkezin yer alacağı bölge ya da bölgelerin tüm fiziksel (çevresel faktörler), mekânsal (yapı stoğu ve tipolojisi vb.) ve sosyal donatılarının (demografik ve kültürel yapı vb.) irdelenmesi ve bu çözümler ışığında merkezlerin yer alacağı bölgeye uygun olarak tasarım sürecinin planlanmasıdır. Aşamalar halinde ele alınan bir planlama ile tasarım problemi daha anlaşılır ve daha kolay çözümlenebilir bir yapıya sahip olacaktır. Bu sayede hangi bölgeye nasıl hizmet verileceği de kısa sürede formüle edilebilecektir.

Araştırmada; öneri rehber ihtiyaç programının kapsamı belirlenmiş ve sosyal, çevresel, kentsel ve mimari ölçek olmak üzere 4 ana başlık etrafında toplanmıştır

(Tablo 4.2). Bu kapsamlar altında ele alınan bölgelerin gereksinimlerinin saptanması ve bu gereksinimler doğrultusunda tasarım sürecine gidilmesi ile zaman ve maddi yönlü bir tasarrufla birlikte, ihtiyaca yönelik nitelikli uygulamaların kent mekânına kazandırılması sağlanacaktır.

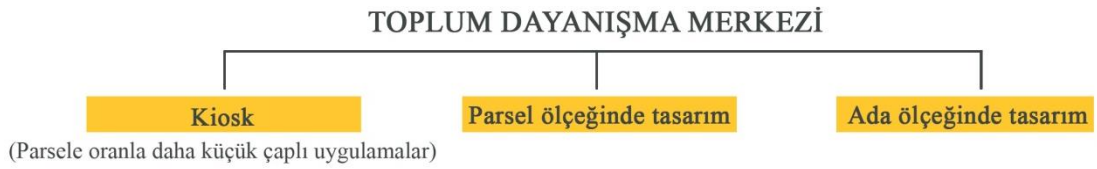
Belirlenen kapsamlar çerçevesinde bölgeye ve tasarıma yönelik çözümlemeler, sürecin en başında tüm detaylarıyla ele alınmalı ve bu yönde kararlar alınarak toplum dayanışma merkezlerine ilişkin bir *sistem mekanizması* kurgulanmalıdır. Söz konusu mekanizmanın bu çalışmanın konu edindiği mimari pratikteki karşılığı; yerleşim kararları, planlama ve tasarım kararları, program ve aktiviteler ve zaman limiti olarak irdelenmektedir.

Tablo 4.2 Öneri rehber ihtiyaç programı kapsamı

ÖNERİ REHBER İHTİYAÇ PROGRAMI KAPSAMI	SOSYAL ÖLÇEK	ÇEVRESEL ÖLÇEK	KENTSEL ÖLÇEK	MİMARİ ÖLÇEK
	KULLANICI PROFİLLERİ: Demografik Yapı • Çocuk, genç, yetişkin, yaşlı, ileri yaşlı • Kadın-Erkek • Göç nüfusu vb. Gelir Durumu • Düşük • Orta • Yüksek Eğitim Düzeyi • Yüksek Öğrenim • Lise • Ortaöğretim • İlkokul • Hiçbiri	BAĞLAM: Çevresel Faktörler • İklim şartları • Yönlenme • Mevcut kotlar • Ulaşım koşulları • Nüfus yoğunluğu vb. Tarihi ve Kültürel Yapı • Tarihi doku • Dil, din, mezhep, köken vb. gibi farklılıklara ilişkin toplumsal yapı	ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAMA KARARLARI: Ada Ölçeği LOKAL UYGULAMALAR: Kiosk ve Parsel Ölçeği	MEKÂNSAL ÖZELLİKLER Açık, yarı açık ya da kapalı mekânlar MEKANSAL BÜYÜKLÜKLER m²'ler ve yükseklikler MEKANSAL FONKSİYONLAR Atölyeler, derslikler, spor salonu, sergi salonu, ıslak mekânlar vb. gibi MEKÂNSAL GEREKSİNİMLER Depolama alanları, tefriş elemanları, aydınlatma, akustik, malzeme vb. gibi

4.3.1.1 Yerleşim Kararları

Önerilen sistem mekanizmasının başlangıcını oluşturan yerleşim kararları ile; özellikle yeni bir düzenleme içine alınacak alanlarda, toplum dayanışma merkezleri üst ölçekli planlama kararlarına dahil edilmeli ve parsel ölçeğinde bir çözüm yerine ada ölçeğinde yapı tasarımlarının önü açılarak, kente ve kentliye nefes aldırarak alanların yaratılması sağlanmalıdır. Yeni gelişme alanları dışında kalan ve hâlihazırda yapılaşmış olan bölgelerde ise; öncelikli olarak idareye ait ada ölçeğindeki alanlar değerlendirilmeli, söz konusu alanlar yetersiz olduğu durumlarda parsel ölçeğinde bir tasarım sürecine gidilmelidir (Şekil 4.10). Ancak parsel ölçeğinde bir tasarım sürecinin benimsendiği durumlarda da, tüm süreçlerin ayrıntılı olarak düşünüldüğü uygulamalar tercih edilmelidir.

Şekil 4.10 Toplum dayanışma merkezlerine ait tasarım ölçekleri

Parsel, özellikle de bina ölçeğinde kalan uygulamalarda mevcut yapıların değerlendirilmesi yerine mimari dil ve bütünlüğü olan yeni yapıların tasarlanması merkezlerden beklenen performansın alınmasında etkili olacaktır. Ayrıca bu durum, merkezlerin kendi içerisinde de bir bütünlüğe ulaşmasını sağlayacaktır. Aksi durumlarda mevcut bir yapının dönüştürülmesi ile elde edilen örnekler, çoğunlukla içindeki fonksiyonlara cevap veremeyen mekânların üretilmesinden öteye gidememektedir. Nitekim Bölüm 4.2’de irdelenen Karşıyaka Mahalle Merkezi örneklerinde olduğu gibi, çoğunluğu yeniden üretilen yapılar olmasına rağmen, aynı anda bir çok etkinliğe imkan veremeyen ya da içerisindeki programları destekleyemeyen ancak kendisinden toplumsal yapıya yönelik yapıcı çözümler üretmesi beklenen mekanlara dönüşebilmektedir. Bu durumun bir diğer sonucu da; hem fiziksel hem de maddi olanaklar açısından kaynaklardan yeterli ölçüde yararlanamamak olarak ortaya çıkmaktadır.

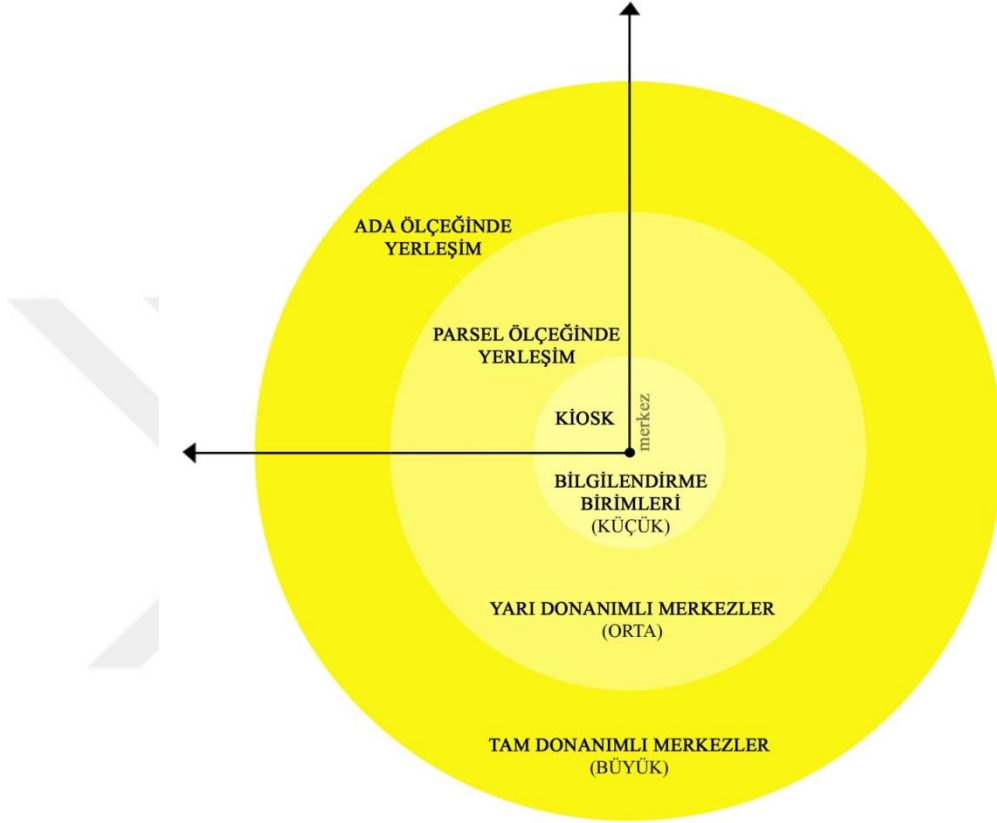
Araştırmanın örneklem alanını oluşturan Karşıyaka İlçesi'nin fiziksel büyüme şansının kuzey bölgesi dışında mümkün olamayışı ve mevcutta yer alan sıkışık yapılaşma dokusu nedeniyle, ada ölçeğinde bir merkez kurgusunu karşılayamamaktadır (Şekil 4.11). Dolayısıyla bu bölgede yer alacak merkezler için daha küçük ölçekli uygulamaların benimsenmesi gereklidir.

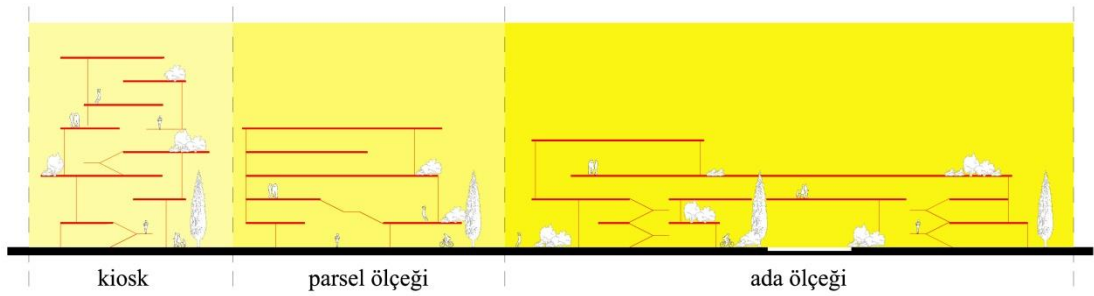
Şekil 4.11 Karşıyaka yerleşim planlarında mevcut durum (Karşıyaka Belediyesi, 2016)

Batısında Çiğli, doğusunda Bayraklı ilçeleri ve güneyinde kıyı şeridinin konumlanması doğu, batı ve güney gelişimini sınırlarken, Karşıyaka için geriye sadece kuzey yönlü bir gelişme alanı bırakmaktadır. Mevcut yapılaşma dokusu yoğun ve gelişme alanları kısıtlı olan bölgelere ilişkin olarak önerilebilecek olan parsel ölçeğindeki tasarımlar, hem daha merkezi alanlara entegre edilebilmeleri hem de çok

sayıda noktada çözüm üretebilmeleri açısından önemlidir. Şekil 4.12 ve 4.13’de önerilen sıkışık merkezlerden boşluklu alanlara doğru bir bölgeleme yaratılarak küçük ölçekli bilgilendirme merkezlerinden tam donanımlı -kampüs benzeri- merkezlere geçiş önerilmektedir.

Şekil 4.12 Toplum dayanışma merkezlerine ilişkin kentsel ölçekte alınabilecek uygulama kararları

Şekil 4.13 Düşey kesitte kiosk, parsel ve ada ölçeği

Karşıyaka’daki gibi ada ölçeğindeki çözümlere çoğunlukla imkan veremeyen bölgeler dışında kalan ve yeni planlamalara yanıt verebilen kentin gelişim

alanlarında, toplum dayanışma merkezlerinin üst ölçekli planlama kararlarına dahil edilmesiyle daha etkin ve nitelikli çözümler üretebilen kamusal mekanların elde edilmesi sağlanacaktır. Bu sebeple, yapılaşmanın hızla çoğaldığı günümüzde, Karşıyaka bölgesinin yeni gelişen ilçeler için bir örnek teşkil etmesi ve aynı sorunların söz konusu bu ilçelerde de oluşmaması için makro ölçekli kararların son derece dikkatli alınması ve kentlinin ihtiyacı olan ve toplumsal yapıyı dönüştürücü etkisi bulunan kamusal mekânlara yeterli alanların bırakılması gereklidir.

4.3.1.2 Planlama ve Tasarım Kararları

Tasarım süreci doğası gereği birçok faktörün bir arada ele alınmasını ve bu faktörler arası ilişki kurulmasını zorunlu kılar. Bu araştırma kapsamında toplum dayanışma merkezlerine ilişkin öngörülen *sistem mekanizması* nın bir parçası olan planlama ve tasarım kararları, her biri birbiriyle bağlantılı faktörleri bir araya getirir ve bunlar arasındaki ilişkilerin kurulmasını öngörür.

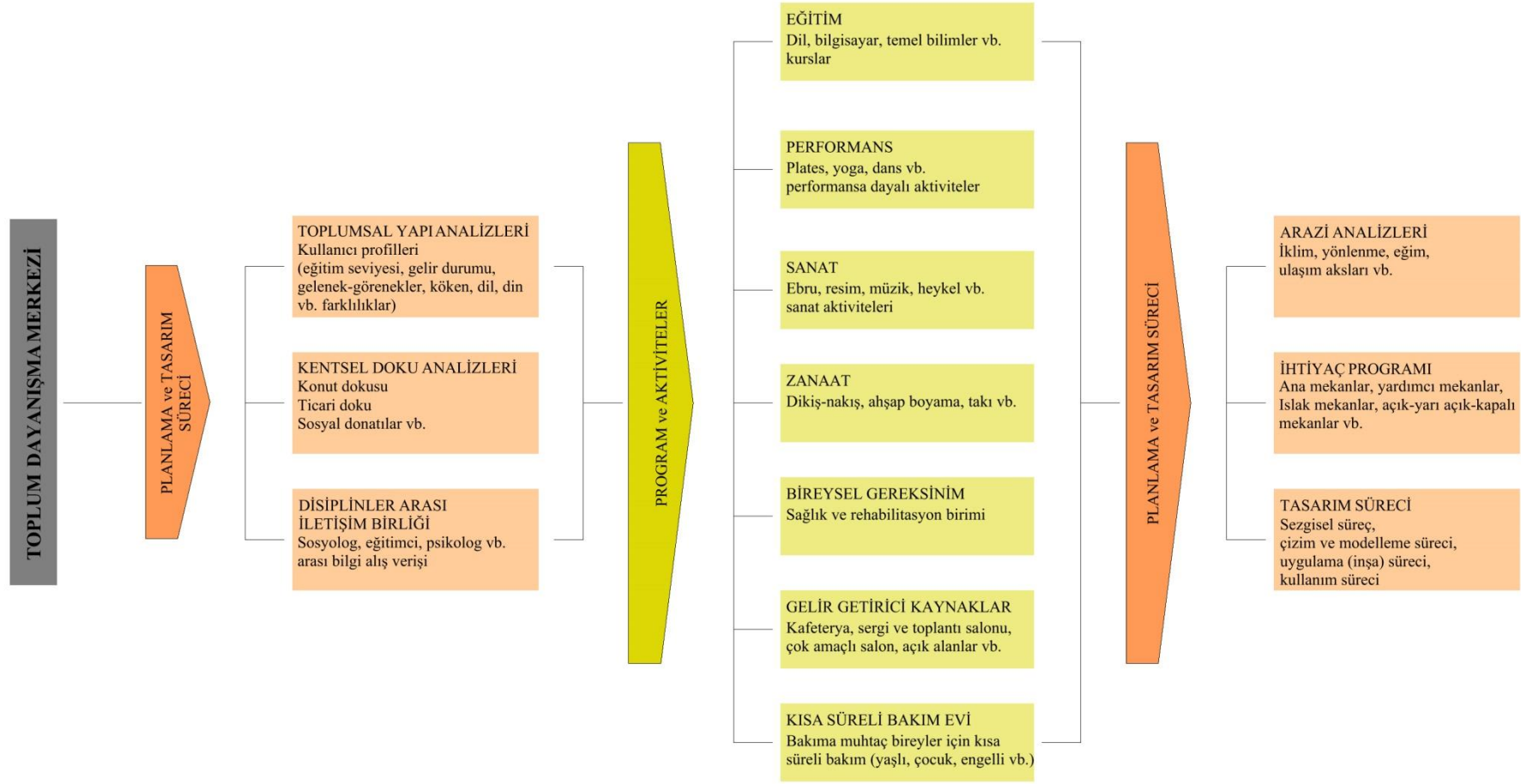
Bir toplum dayanışma merkezinin öncelikli hedefi kullanıcılar olmalıdır. Yerleşim kararları doğrultusunda belirlenen konum ve mekânsal büyüklüklerle birlikte, merkezin hangi özellikteki kullanıcılara hizmet edeceği saptanmalıdır. Bu saptamaları; sırasıyla program ve aktivitelerin içeriği, kaynakların hangi kurum ya da kuruluşlar aracılığıyla sağlanacağı, nitelikli mimari mekân üretimi için gerekli olan sezgisel ve fiziksel tasarım sürecine ilişkin verilerin belirlenmesi, gerekli materyal ve personel ihtiyacının karşılanması ve söz konusu merkezlere ilişkin zaman limitinin tespit edilmesi takip etmelidir (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 Toplum dayanışma merkezini oluşturan yapısal faktörler

Toplum dayanışma merkezlerine ilişkin Şekil 4.14'te belirlenen yapısal faktörlerin her biri birbiriyle bağlantılı olup, çoğu zaman iç içe geçmiş süreçler içerisinde olgunlaşır. Mimarlık pratiği açısından bir süreç organizasyonu yapıldığında; Şekil 4.15'deki akış diyagramı oluşur. Bu tür bir organizasyon ile; iç içe geçmiş süreçlerdeki tüm bileşenlerin rolü belirlenirken, süreç yönetimi kolaylaşır ve bu durum sürecin belli bir noktasına müdahaleyi de olanaklı hale getirir. Değişkenlik içeren veriler organizasyonun bütününe yayılarak, sürecin kendi kendini yenilemesi ya da güncellemesi sağlanır. Örneğin; bölgelere ait kullanıcı verileri, tüm ihtiyaç programı üzerinde değişikliğe sebep olabilir. Bir bölgede kişisel yetenek ve beceriye yönelik uygulamalar ağırlıklı olabilecekken, başka bir bölgede performansa dayalı uygulamalar daha etkin olabilir. Dolayısıyla bu değişkenliklerin mekâna yansımaları da farklı olacaktır.

Bu kapsamda, bir bileşende yaşanacak en ufak bir değişiklik diğer bileşenleri de etkileyebileceğinden, sürecin başında yapı taşlarına ayrıştırılmış bir organizasyon ile sonuç ürüne giden yolun hesaplanabilirliği arttırılabilir.

Şekil 4.15 İç içe geçmiş süreç organizasyonuna ilişkin akış diyagramı

4.3.1.3 Program ve Aktiviteler

Toplum dayanışma merkezlerinin mekânsal biçimlenmesinde etkin rol alan program ve aktiviteler; eğitim, performans, sanat, zanaat, bireysel gereksinim ve gelir getirici kaynaklar bileşenlerinden oluşur (Şekil. 4.16). Program ve aktivitelerin niteliğini ağırlıklı olarak, merkezin yer alacağı bölgenin fiziksel ve toplumsal özellikleri belirler. Yeterli fiziksel alana sahip olan bölgelerde program ve aktivite sayısını arttırmak mümkünken, yeterli fiziksel alana sahip olamayan bölgelerde kısıtlı sayıda program ve aktiviteye yer verilebilir. Aynı zamanda toplumsal yapıdaki değişiklikler, planlama ve tasarım sürecine ilişkin bölümde de belirtildiği gibi, program ve aktivitelerin bileşenlerinden hangilerinin daha fazla yer tutacağını da etkiler.

Şekil 4.16 Program ve aktivitelerin bileşenleri

Bölgelerin fiziksel ve toplumsal analizlerinin büyük bir titizlikle idarelerce belirlenmesi ve bu yönde bir planlama yapılması merkezden en etkili biçimde yararlanılmasını sağlayacaktır. Toplumsal yapıdaki farklılaşmaya ek olarak, yaşa göre ayrıştırılmış kullanıcı profilleri de merkezin program ve aktivite yapılmasını etkileyecektir. Bu sebeple, bölgelere ilişkin yaş grafiklerinin oluşturulması planlama

süreçlerine dahil edilmelidir. Her ne kadar tüm yaş gruplarına hitap eden aktivitelerin sağlanması olanaklı olsa da, genç ve yetişkin bireyler ile yaşlı ya da ileri yaşlı bireylerin performansa dayalı aktiviteleri eşit nitelikte olamayacaktır. Dolayısıyla her birine özel performansa dayalı aktiviteler için belirlenen ayrı zaman dilimleri, belki de merkezin günlük işleyiş programına dahil edilecektir. Bununla birlikte 0-6 yaş çocuk sahibi ve çalışmayan bir kadının çocuğunu yanına alarak kendisi için gerekli gördüğü eğitimlere ya da aktivitelere dahil olabilmesi adına bir düzenlemenin de yapılması gerekmektedir. Kısa süreli bir bakım evinin tasarım sürecine eklenmesi bu sorunun önüne geçebilecek bir çözüm olabilirken, aynı zamanda çocuğun gelişimi için gerekli olan öğrenme süreçlerine, bu bakım evinde kısa süreli olarak dahil olması sağlanabilir. Bu ve buna benzer örneklemeler merkezin personel niteliğini de etkileyecektir. 0-6 yaş grubu için öngörülen bir bakım evi, bu yaş aralığına hizmet edecek nitelikli personel ihtiyacını doğuracaktır. Ya da bir rehabilitasyon merkezini de içeren bir kurguda, yine aynı şekilde deneyimli personele gereksinim duyulacaktır. Bu sebeple, toplum dayanışma merkezlerinin mekânsal büyüklükleri, nitelikleri ve fonksiyonları, personel ve donanımlar (işleyişe yönelik araç ve gereçler) gibi tüm gereksinimlerin önceden belirlenmesini sağlayacaktır.

Çok girdili bir tasarım problemi olan toplum dayanışma merkezlerine yönelik, tasarımın başlangıcından fiziksel mekâna dönüşmesine ve sonrasındaki kullanım sürecine kadar tüm aşamaların kurgulanması, merkezin nitelikli hizmet verebilmesi açısından son derece önemlidir.

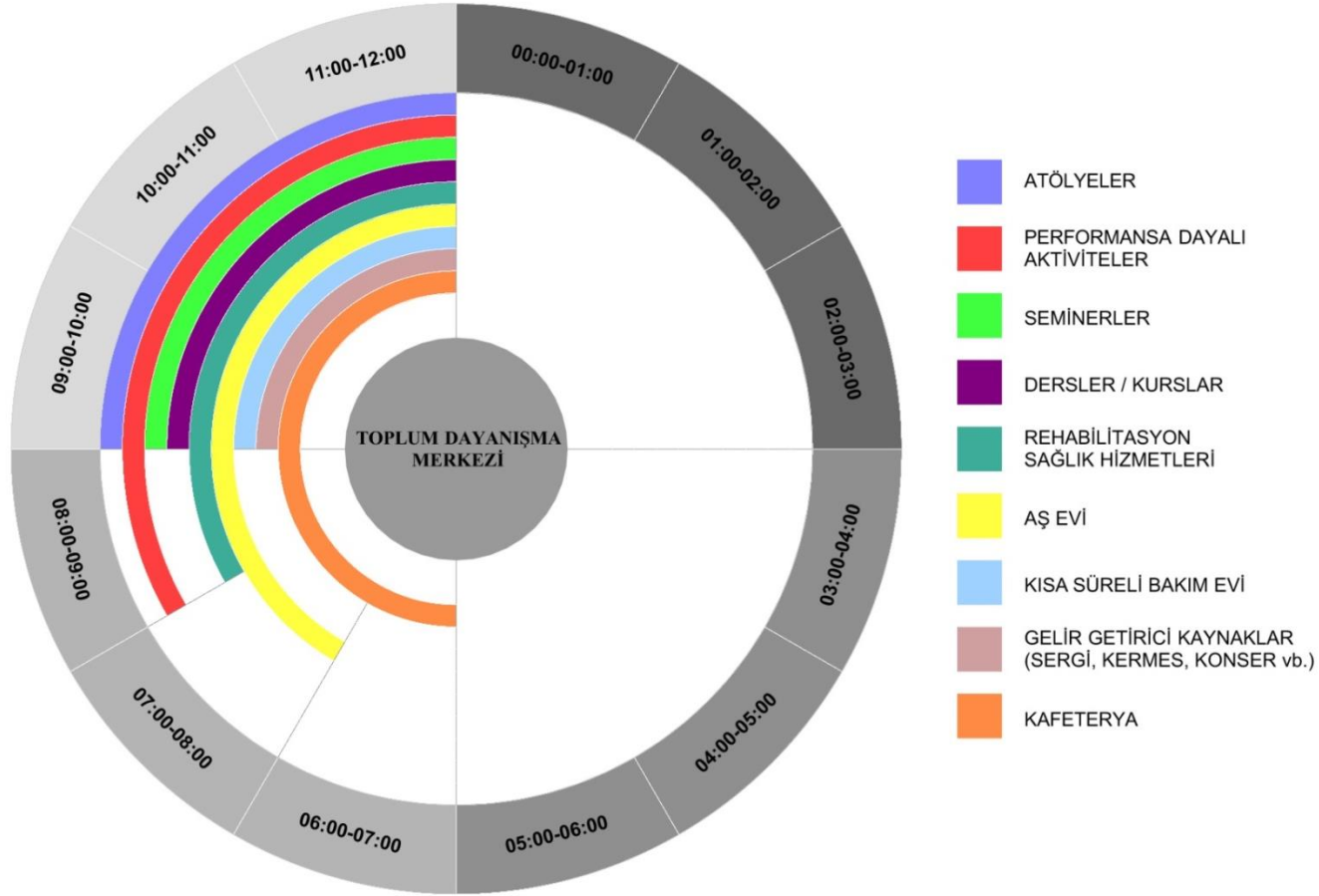
4.3.1.4 Zaman Limiti

Nitelik olarak bu araştırmaya konu olan toplum dayanışma merkezi özelliklerine sahip olmasa bile, günümüzde idarelerce yapılan uygulamalar irdelendiğinde; en büyük sorunsallardan birinin zaman limiti olduğu ortaya çıkar. Ait olduğu idarenin çalışma prensiplerine göre işleyen merkezlerin çoğunluğu idarelerin mesai dilimleri arasında aktif olarak çalışmakta ancak mesai bitiminde kapılarını kullanıcılara kapatmaktadır. Bu nedenle çalışan ya da eğitim gören bireylerin merkezden yararlanma ihtimalleri son derece düşüktür. Söz konusu durum, Karşıyaka Mahalle

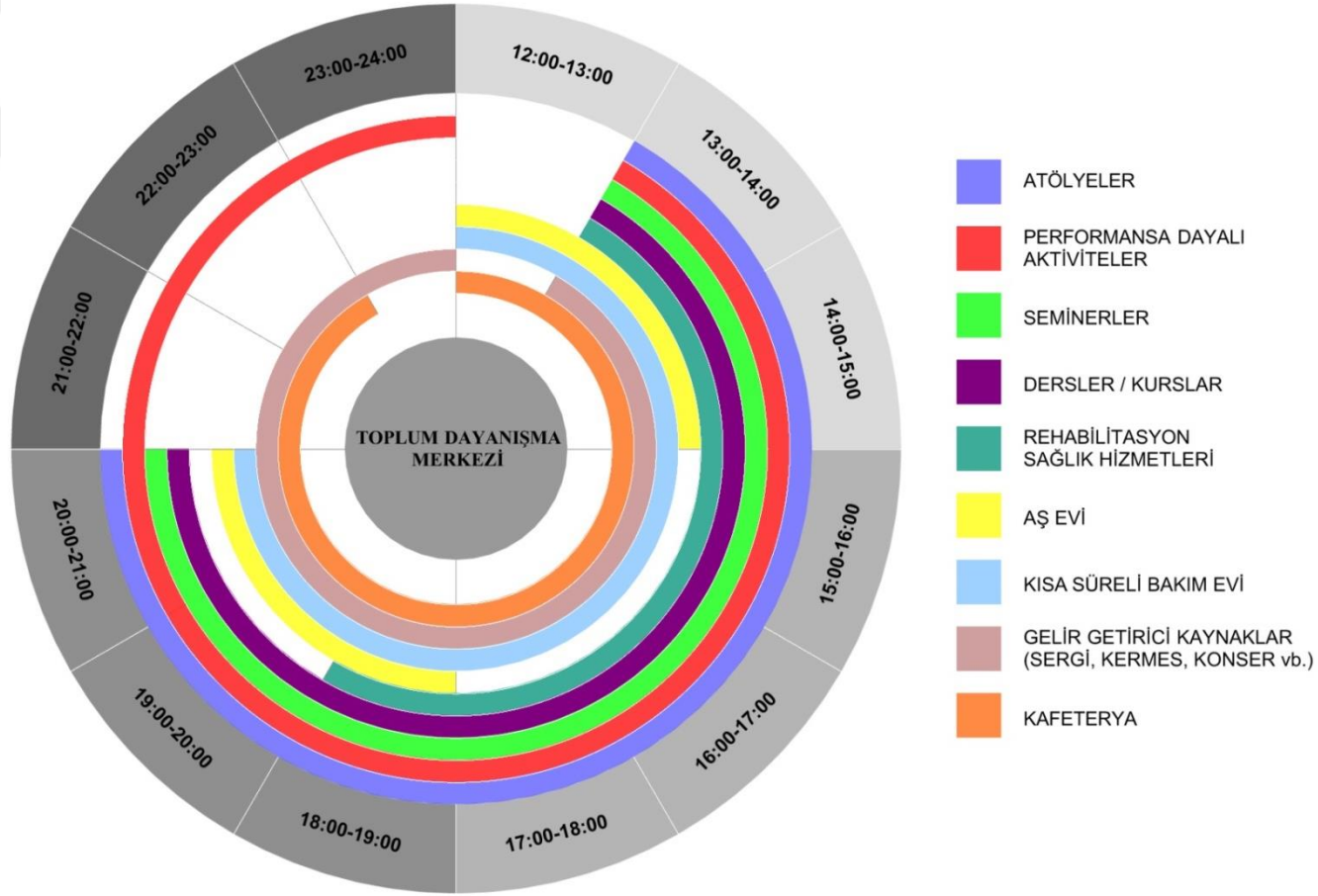
Merkezleri'nde olduğu gibi, ortaya çoğunlukla sadece çalışmayan kadına yönelik uygulamaları çıkarır ve merkez toplumsal yapının tümüne cevap veremez.

İçerisindeki fonksiyonlara göre gece ve gündüz kullanımları önerebilen merkezlerin üretilebilmesi idarelerce desteklendiğinde ve bu yönde gerekli personel ihtiyacı karşılandığında; kadın, erkek, genç, yaşlı, çalışan ya da çalışmayan vb. tüm kullanıcılara açık hale gelen bir sistem kurgulanabilir ve kent genelinde yaygınlaşması sağlanabilir (Şekil 4.17 ve Şekil 4.18).

Gece ve gündüz kullanımlı bir merkezin personel ihtiyacı, enerji tüketimi vb. gibi gereksinimleri daha fazla olacağından maddi giderlerden kaynaklanan yük artacaktır. Ancak özellikle merkezler için ihtiyaç programında ayrılan gelir getirici kaynaklar ile, oluşan maddi yükün sadece idarelerce karşılanmamasının önüne geçilerek, merkezin büyük oranda kendi kendine yetebilmesi sağlanabilecektir. Merkeze ait açık, yarı açık, kapalı kamusal alanların konser, toplantı, seminer vb. etkinlikler amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlara kiralanması, kafeterya ya da restoran gibi bölümlerden elde edilen gelirin doğrudan merkezin finansal kaynaklarına aktarılması, belli saatlerdeki bazı kursların ücretli hale getirilmesi, merkezde yürütülen atölyeler kapsamında düzenlenen sergilerin ve burada üretilen ürünlerin satışlarının da merkeze katkı olarak dönmesi sağlanarak, belli ölçülerde kendi kendine yetebilen bir sistem yaratılabilir. Tüm bunların sağlanabilmesinde, merkezin tam zamanlı (gece-gündüz) ve tam donanımlı çalışma prensiplerine sahip olması etkili olacaktır.

Şekil 4.17 Günlük zamansal akışta aktivitelerin kullanım diyagramı

12:00-24:00 kullanımı

Şekil 4.18 Günlük zamansal akışta aktivitelerin kullanım diyagramı

4.3.2 Kurgulanan Sistem Mekanizması Doğrultusunda Öneri Rehber İhtiyaç Programı

Sistem mekanizması bileşenleri (yerleşim kararları, planlama ve tasarım kararları, program ve aktiviteleri, zaman limiti) üzerinden elde edilen veriler ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın *Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliğinde*¹⁷ yer alan kullanım türüne (Sosyal açık ve yeşil alanlar, Sosyal ve kültürel tesis alanı gibi) göre nüfusa bağlı olarak değişkenlik gösteren alan büyüklüğü hesaplamaları çakıştırılmış ve *nüfus, konum, gelir düzeyi, ölçek ve program* başlıkları altında oluşturulan tabloya ulaşılmıştır (Tablo 4.3). Bu tablodan hareketle; A, AB, B, BC ve C olmak üzere toplam 5 adet bölge tipi belirlenmiştir. Yönetmelikteki sosyal açık ve yeşil alanlar ile sosyal ve kültürel tesis alanı kullanımlarına göre nüfusa bağlı kişi başına düşen mekansal büyüklükleri tabloya işlenmiştir. Konum olarak kent çeperi, kent merkezi ve çeper-merkez arası olacak şekilde 3 farklı konum öngörülmüş ve gelir dağılımı bakımından 5 farklı düzey (düşük, düşük-orta, orta, orta-yüksek, yüksek) saptanmıştır. Gelir düzeyleri, 5 farklı bölge oluşumunun temel etkenidir.

Ölçek kurgusunda, kiosk (community core), parsel ve ada ölçekleri öngörülürken program başlığı zorunlu ve destekleyici birimler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu kapsamda; eğitim, performans, sanat ve zanaat işlevleri zorunlu birimler, bireysel gereksinim, gelir getirici kaynaklar ve kısa süreli bakım evi destekleyici birimler olarak ayrıştırılmıştır. Gelir düzeyleri bakımından ayrılan bölgelerdeki program alt başlıkları; az, orta ve çok ağırlıklı olacak şekilde değerlendirilmiştir. Böylece hangi bölgede ne tür programların ağırlıklı ya da daha az ağırlıklı olması gerektiği önceden belirlenebilecek ve merkezin mekânsal kurgusu tasarım sürecinin başında bu doğrultuda şekillenecektir. İdarelere rehberlik etmesi hedeflenen bu tablo üzerinden, toplumsal ve fiziksel yapıya ilişkin analizlerin mekânsal tasarım sürecine aktarılmasıyla, bölgelere özgü ve dolayısıyla esneklik içeren toplum dayanışma merkezi kurgusunun oluşturulması sağlanabilecektir.

¹⁷ Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliğin kaldırılmasına ilişkin olarak 14.06.2014 tarihli ve 29030 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanan yönetmelik ve ekleri.

Tablo 4.3 Öneri rehber ihtiyaç programı

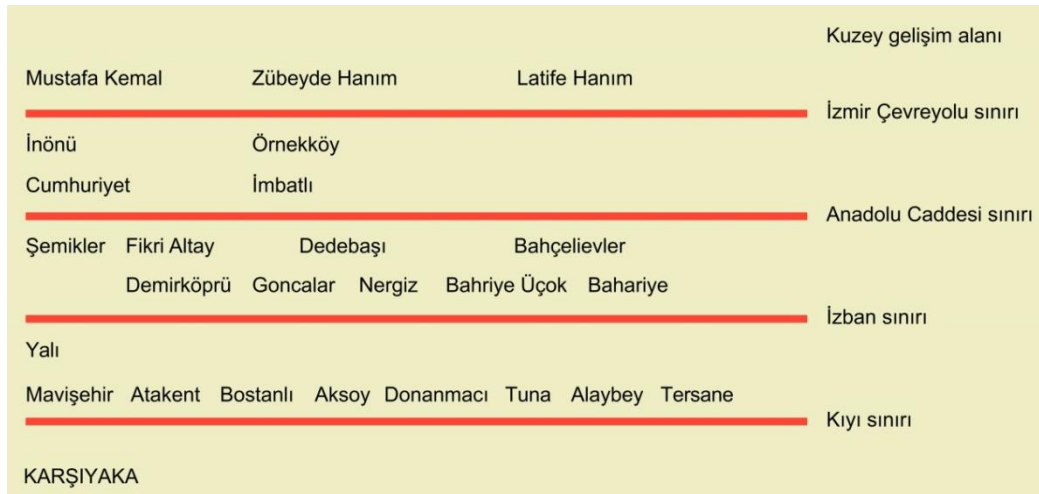
zorunlu birimler																		destekleyici birimler					
TİP	ALAN TÜRÜ		NÜFUS (kişi)				KONUM			GELİR DÜZEYİ	ÖLÇEK			PROGRAM									
			0-75.000	75.001-150.000	150.001-500.000	501.000 ve üzeri								EĞİTİM	PERFORMANS	SANAT	ZANAAT	BİREYSEL GEREKSİNİM	GELİR GETİRİCİ KAYNAKLAR	KISA SÜRELİ BAKIM EVİ			
A tipi	Sosyal açık ve yeşil alanlar	Çocuk bahçesi					Kent merkezi	Çeper-merkez arası	Kent çeperi	Düşük gelir grubu	KIOSK (Community core)	PARSEL	ADA	Dil, bilgisayar, temel bilimler vb. kurslar	Plates, yoga, dans vb. performansa dayalı aktiviteler	Ebru, resim, müzik, heykel vb. sanat aktiviteleri	Dikiş-nakış, ahşap boyama, takı vb.	Sağlık ve rehabilitasyon birimi	Kafeterya, sergi ve toplantı salonu, çok amaçlı salon, açık alanlar vb.	Bakıma muhtaç bireyler için kısa süreli bakım (yaşlı, çocuk, engelli gibi)			
		Park																					
		Botanik parkı	10 m2/kişi	10 m2/kişi	10 m2/kişi	10 m2/kişi																	
		Hayvanat bahç.																					
		Mesire yeri																					
		Rekreasyon																					
	Sosyal ve kültürel tesis alanı		0,5 m2/kişi	0,75 m2/kişi	1 m2/kişi	1 m2/kişi																	
AB tipi	Sosyal açık ve yeşil alanlar	Çocuk bahçesi					Kent merkezi	Çeper-merkez arası	Kent çeperi	Düşük-Orta gelir grubu	KIOSK (Community core)	PARSEL	ADA	Dil, bilgisayar, temel bilimler vb. kurslar	Plates, yoga, dans vb. performansa dayalı aktiviteler	Ebru, resim, müzik, heykel vb. sanat aktiviteleri	Dikiş-nakış, ahşap boyama, takı vb.	Sağlık ve rehabilitasyon birimi	Kafeterya, sergi ve toplantı salonu, çok amaçlı salon, açık alanlar vb.	Bakıma muhtaç bireyler için kısa süreli bakım (yaşlı, çocuk, engelli gibi)			
		Park																					
		Botanik parkı	10 m2/kişi	10 m2/kişi	10 m2/kişi	10 m2/kişi																	
		Hayvanat bahç.																					
		Mesire yeri																					
		Rekreasyon																					
	Sosyal ve kültürel tesis alanı		0,5 m2/kişi	0,75 m2/kişi	1 m2/kişi	1 m2/kişi																	
B tipi	Sosyal açık ve yeşil alanlar	Çocuk bahçesi					Kent merkezi	Çeper-merkez arası	Kent çeperi	Orta gelir grubu	KIOSK (Community core)	PARSEL	ADA	Dil, bilgisayar, temel bilimler vb. kurslar	Plates, yoga, dans vb. performansa dayalı aktiviteler	Ebru, resim, müzik, heykel vb. sanat aktiviteleri	Dikiş-nakış, ahşap boyama, takı vb.	Sağlık ve rehabilitasyon birimi	Kafeterya, sergi ve toplantı salonu, çok amaçlı salon, açık alanlar vb.	Bakıma muhtaç bireyler için kısa süreli bakım (yaşlı, çocuk, engelli gibi)			
		Park																					
		Botanik parkı	10 m2/kişi	10 m2/kişi	10 m2/kişi	10 m2/kişi																	
		Hayvanat bahç.																					
		Mesire yeri																					
		Rekreasyon																					
	Sosyal ve kültürel tesis alanı		0,5 m2/kişi	0,75 m2/kişi	1 m2/kişi	1 m2/kişi																	
BC tipi	Sosyal açık ve yeşil alanlar	Çocuk bahçesi					Kent merkezi	Çeper-merkez arası	Kent çeperi	Orta-Yüksek gelir grubu	KIOSK (Community core)	PARSEL	ADA	Dil, bilgisayar, temel bilimler vb. kurslar	Plates, yoga, dans vb. performansa dayalı aktiviteler	Ebru, resim, müzik, heykel vb. sanat aktiviteleri	Dikiş-nakış, ahşap boyama, takı vb.	Sağlık ve rehabilitasyon birimi	Kafeterya, sergi ve toplantı salonu, çok amaçlı salon, açık alanlar vb.	Bakıma muhtaç bireyler için kısa süreli bakım (yaşlı, çocuk, engelli gibi)			
		Park																					
		Botanik parkı	10 m2/kişi	10 m2/kişi	10 m2/kişi	10 m2/kişi																	
		Hayvanat bahç.																					
		Mesire yeri																					
		Rekreasyon																					
	Sosyal ve kültürel tesis alanı		0,5 m2/kişi	0,75 m2/kişi	1 m2/kişi	1 m2/kişi																	
C tipi	Sosyal açık ve yeşil alanlar	Çocuk bahçesi					Kent merkezi	Çeper-merkez arası	Kent çeperi	Yüksek gelir grubu	KIOSK (Community core)	PARSEL	ADA	Dil, bilgisayar, temel bilimler vb. kurslar	Plates, yoga, dans vb. performansa dayalı aktiviteler	Ebru, resim, müzik, heykel vb. sanat aktiviteleri	Dikiş-nakış, ahşap boyama, takı vb.	Sağlık ve rehabilitasyon birimi	Kafeterya, sergi ve toplantı salonu, çok amaçlı salon, açık alanlar vb.	Bakıma muhtaç bireyler için kısa süreli bakım (yaşlı, çocuk, engelli gibi)			
		Park																					
		Botanik parkı	10 m2/kişi	10 m2/kişi	10 m2/kişi	10 m2/kişi																	
		Hayvanat bahç.																					
		Mesire yeri																					
		Rekreasyon																					
	Sosyal ve kültürel tesis alanı		0,5 m2/kişi	0,75 m2/kişi	1 m2/kişi	1 m2/kişi																	
çok ağırlıklı orta ağırlıklı az ağırlıklı																							

■ çok ağırlıklı ■ orta ağırlıklı ■ az ağırlıklı

4.4 Karşıyaka İlçesi Üzerinden Saptamalar

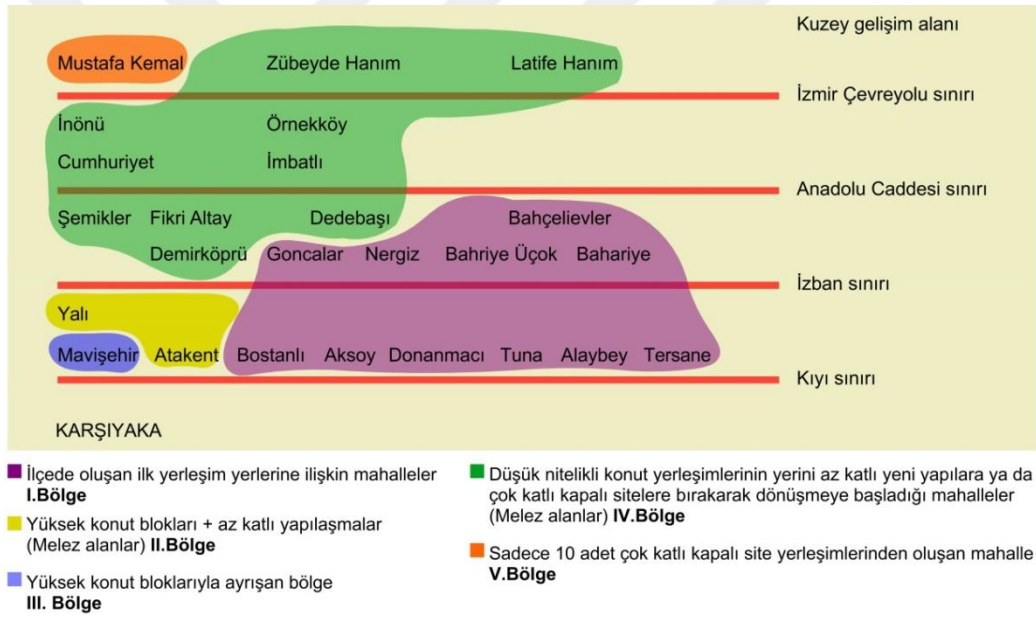
Karşıyaka, toplumsal yapısında barındırdığı çeşitlilik nedeniyle; ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda farklı profillerde kullanıcılar tarafından yerleşim yeri olarak tercih edilebilen bir ilçedir. Gelir düzeyi, eğitim durumu, kültür, alışkanlıklar ve gelenekler gibi özelliklerin ilçe genelinde farklı dağılımlar gösterdiği mekânsal kullanımlar üzerinden açıkça okunabilir. Özellikle ekonomik yapılanma bakımından üst, orta ve düşük gelir grubuna dahil kullanıcıların ilçe genelinde dağılımı görülür.

Toplam 27 mahalleden oluşan Karşıyaka İlçesi, Yamanlar ve Sancaklı Mahalleleri'nin statü değiştirmeleri ve henüz onaylı 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarının mevcut olmayışı nedeniyle araştırma kapsamında yapılan sorgulamalar 25 mahalle üzerine odaklanmaktadır. Sorgulamalar neticesinde elde edilen bulguların, söz konusu iki mahalleye ilişkin idaresince hazırlanacak planlara yol gösterici olması beklenmektedir. Bu kapsamda, 25 mahalle üzerinden irdelenen Karşıyaka İlçesi'nde söz konusu mahallelerin dağılımını belirli sınırlar altında yapmak mümkün olabilmektedir. Bu sınırlardan ilki kıyı şeridi olarak değerlendirildiğinde kuzeye doğru gidildikçe; İzban hattı (tren hattı), Anadolu Caddesi, İzmir Çevreyolu ve Kuzey gelişim alanı sınırları olarak ayırmakta ve mahallelerin ekonomik, sosyal ve kültürel dağılımı açısından çoğunlukla belirleyici olabilmektedir (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 Karşıyaka'da mevcut sınırlara göre mahalle yerleşimleri diyagramı

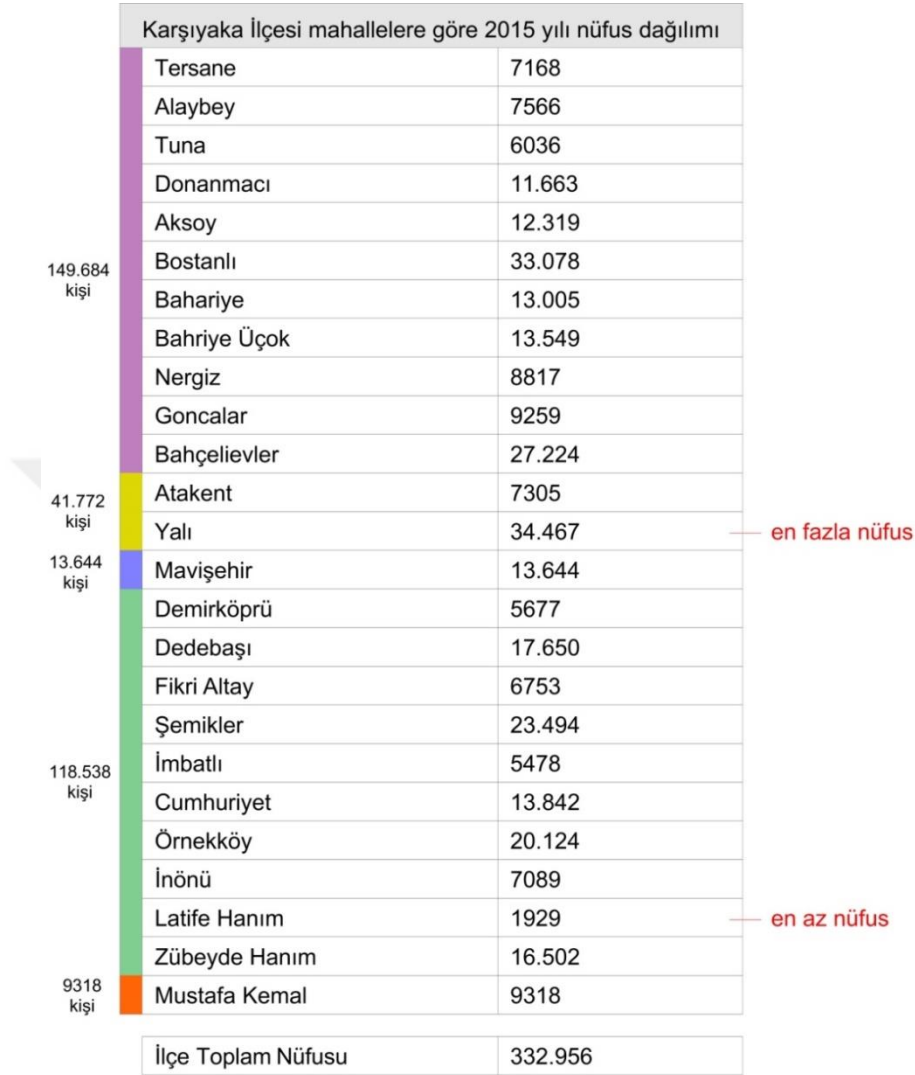
Şekil 4.19’da saptanan sınırlar ve mahalle yerleşimleri üzerinden bir gruplama yapılacak olursa (özellikle konut tipolojileri, gelir dağılımları vb. farklılaşmalara göre) Şekil 4.20’de oluşturulan bölgelemelerle karşılaşılmaktadır. Geliştirilen bu grafikler bir tür soyutlama biçimi olsa da bölgesel sınırları görselleştirmek konusunda açıklayıcı niteliktedir. Şekil 4.20’de de ifade edildiği gibi; mor alan ilçede oluşan ilk yerleşim yerlerini, sarı alan yüksek ve az katlı yapılaşmaların olduğu gelir, eğitim ve kültürel dağılımlar açısından melez bir yapıyı, mavi alan yüksek konut blokları ve yüksek gelir düzeyi ile ayrılan bölgeyi, yeşil alan düşük nitelikli konut yerleşimlerinin yerini kentsel dönüşüm ile az katlı yapılara ya da çok katlı kapalı sitelere bırakarak dönüşmeye başlayan melez alanları ve turuncu alan ise sadece on adet çok katlı kapalı sitelerden oluşan bölgeyi temsil etmektedir.

Şekil 4.20 Mevcut sınırlar üzerinden yapılan bölgelemeler

Karşıyaka’nın Türkiye İstatistik Kurumu’nda (TÜİK) yer alan 2015 yılı mahallelere göre nüfus dağılımına bakıldığında; en fazla nüfusun mor ile taranan ilk yerleşim yerlerini kapsayan mahallelerde, en az nüfusun ise; turuncu ile taranan on adet kapalı konut sitesinden oluşan Mustafa Kemal Mahallesi’nde olduğu görülür. Tek başına mahalle olarak bakıldığında ise; en az nüfus yeni kurulan bir mahalle olan Latife Hanım Mahallesi’nde, en fazla nüfus ise Yalı Mahallesi’nde toplanmıştır (Tablo 4.4).

Tablo 4.4 Karşıyaka İlçesi mahallelere göre 2015 yılı nüfus dağılımı tablosu (TÜİK merkezi dağıtım sistemi)

Araştırma kapsamında, Karşıyaka üzerine yapılan saptamalarda öncelikle soyut bir grafik gösterimi ile sınır-bölge ayrımı görselleştirilmiş ve bu bölgelemelere ilişkin nüfus verilerine ulaşılmıştır. Şekil 4.21’de beş bölgeye ayrılan alan üzerinden toplumsal yapıya analizler yapılmış ve bu doğrultuda söz konusu bölgelerde uygulanması hedeflenen toplum dayanışma merkezlerine ilişkin grafiksel gösterimlere ulaşılmıştır. Gözleme dayalı saptamalar sonucu oluşturulan grafikler, Karşıyaka’da uygulanacak çalışmalarda yerel ve merkezi idarelere rehber olabilecektir.

Şekil 4.21 Karşıyaka'ya ilişkin öngörülen 5 bölgenin Google Earth üzerinde gösterimi (Yamanlar ve Sancaklı Mahalleleri bölgeleme dışı bırakılmıştır)

4.4.1 I. Bölge (Tersane, Alaybey, Tuna, Donanmacı, Aksoy, Bostanlı, Bahariye, Bahriye Üçok, Nergiz, Goncalar ve Bahçelievler Mahallelerini Kapsayan Alan)

Karşıyaka'nın ilk yerleşim alanlarından oluşan bölgede daha çok sıkışık bir konut ve ticaret dokusu yer alır (Şekil 4.22). Çoğunlukla zemin katların ticaret, üst katların konut işlevli olduğu bitişik yapı bloklarından oluşan bölgenin nüfusu 2015 TÜİK verilerine göre 149.684 kişiden oluşmaktadır. Kıyı şeridinde üst gelir grubunun, alanın kuzeyine doğru gidildikçe ise; orta gelir grubunun yerleşim gösterdiği söylenebilir.

Şekil 4.22 Karşıyaka İlçesi bölgeleme haritası - I.Bölge: 1. Bostanlı Mh., 2. Aksoy Mh., 3. Donanmacı Mh., 4.Tuna Mh., 5.Alaybey Mh., 6. Tersane Mh., 7.Bahçelievler Mh., 8. Bahariye Mh., 9. Bahriye Üçok Mh., 10. Nergiz Mh., 11. Goncalar Mh.

Günümüzdeki kentsel dönüşüm yenilemeleriyle baş gösteren parsel ölçeğindeki uygulamalar, Karşıyaka'nın neredeyse tüm mahallelerinde etkili olduğu gibi, bu alanda da etkisini hissettirmektedir. Ancak yerinde dönüşümü öngören uygulamalar ile yapılan çalışmalar bina yenilemesinden öteye gidemediği için, alanın sıkışık

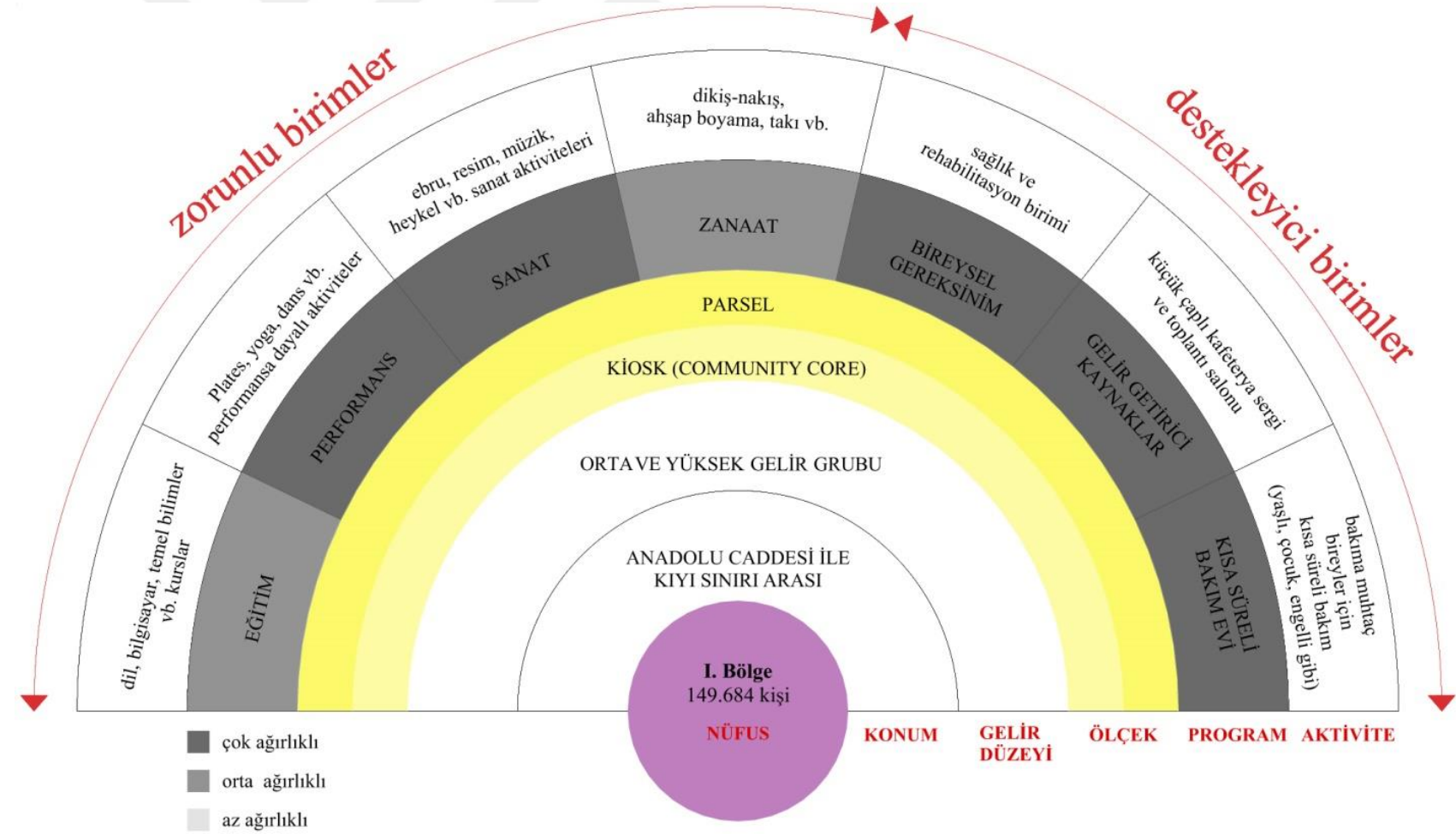
konut dokusu, otoparksız yapılaşma biçimi ve dar sokaklarının düzenlenmesine ilişkin herhangi bir yapıcı uygulama gerçekleştirilememektedir (Şekil 4.23).

Şekil 4.23 a) Tersane Mahallesi, 1665 sokaktan görünüm, b) ve c) Tersane Mahallesi 1668 sokaktan görünüm, d) Tersane Mahallesi 1665 sokakta başlayan parsel ölçeğinde kentsel dönüşüm uygulamaları (kırmızı taranan alanlar) (Kişisel arşiv, 2016)

İlçe bütünü ele alındığında, çoğunlukla orta yaş kullanıcı grubunu barındıran bölgenin hem sosyo-ekonomik yapısı hem de yaş profili değerlendirildiğinde, buradaki toplum dayanışma merkezi kurgusuna ilişkin gerçekleştirilecek uygulamalarda ona göre şekillenmektedir. Şekil 4.24'te görüldüğü üzere orta ve yüksek gelir grubuna hitap eden alanda, sıkışık yapı yoğunluğu nedeniyle kiosk (community core) ve parsel ölçeğinde merkezlerin yer alabileceği öngörülmektedir. Bunlara ek olarak zorunlu ve destekleyici birimler olarak ikiye ayrılan programa

ilişkin aktivitelerin yoğunlukları da az ağırlıklıdan çok ağırlıklıya doğru renk tonlaması yapılarak ifade edilmiştir. Bu alanda eğitim ve zanaat uygulamalarının gelir durumu ve yaş dağılımı sebebiyle daha *az ağırlıklı* olacağı, performans ve sanat aktivitelerinin diğer aktivitelere oranla daha ağırlıklı olacağı öngörülmüştür. Bireysel gereksinim, kısa süreli bakım evi ve gelir getirici kaynaklara ilişkin yapıların ise *çok ağırlıklı* olması önerilmiştir (Şekil 4.24). Mevcut planlar üzerinden sadece kiosk ya da parsel ölçeğinde uygulamalar ile sınırlı kalabileceği düşünülse de bu alana ilişkin geliştirilebilecek ada ölçeğindeki uygulamaların önü açılırsa ya da bireysel bağışçılar yoluyla büyük çaplı alansal uygulamalara imkan verebilecek bağışlar yapılırsa, bu alanda da daha büyük ölçekli ve kapsamlı toplum dayanışma merkezi uygulamaları gerçekleştirilebilir. Sıklaştıran uygulamalar ve toplumsal yapıdaki talep doğrultusunda yerel ve merkezi idarelerin de bu tür uygulamalara kayıtsız kalmayacağı açıktır.

Şekil 4.24 I. Bölgeye ve o bölgede gerçekleştirilmesi öngörülebilecek toplum dayanışma merkezlerine ilişkin analizler

4.4.2 II. Bölge (Atakent ve Yalı Mahallelerini Kapsayan Alan)

Şekil 4.25’de görüldüğü gibi Atakent ve Yalı Mahalleleri’ni kapsayan alan, kıyı ve İzban hattı arasında konumlanmaktadır. Yüksek konut blokları ile az katlı yapılaşmaların bir arada bulunduğu alanda çoğunlukla orta ve yüksek gelir gruplarının yaşadığı söylenebilir.

Şekil 4.25 Karşıyaka İlçesi bölgeleme haritası - II. Bölge Yalı ve Atakent Mahalleleri

Her iki mahallenin de geçmişinde; İzmir’in kentsel gelişim sürecinde yaşadığı dönüşümlerin etkisi yatar. Bu bağlamda; 1950’ler sonrası kent genelinde artan göç olgusu ve bunun bir sonucu olarak kentsel mekanda türeyen gecekondulaşmış alanlar, mevcut konut alanlarının göçün sebep olduğu artan nüfusun taleplerini karşılayamaması, 1965’te çıkarılan Kat Mülkiyeti Kanunu ile tek evden çok katlı apartman bloklarına geçiş ve bu apartmanlarda mülkiyet hakkı edinme durumu ve böylece kat mülkiyetinin yap-sat’çıların ilgisini çeken bir rant ortaya çıkarmış olması gibi sebepler Karşıyaka İlçesi’ni bütünüyle etkiler. Birçok sebebin bir araya gelerek kentte yarattığı kaotik durum ile birlikte 1970’lere gelindiğinde, Karşıyaka ve Çiğli

İlçeleri’nde özellikle dar gelirli kullanıcıları hedef alan toplu konut uygulamalarının başladığı görülür. “Söz konusu toplu konut uygulamaları Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ), anakent belediyesi ve ilçe belediyeleri ile Emlak Bankası tarafınca yapılmıştır (Kaygalak, 2006, s.107).” Başlangıçta yerel yönetimler aracılığıyla yapılan ve dar gelirli kullanıcıları hedef alan bu uygulamalar, Emlak Bankası gibi özel sektör girişimciler ve yeni kurulan büyük inşaat şirketlerinin de sürece eklemlenmesiyle yerini zamanla üst gelir grubunu hedefleyen kapalı site yerleşimlerine bırakır. Böylece özel sektörü besleyen ve yeni tüketim anlayışı ile daha yüksek gelirli kullanıcıları hedefleyen kent parçaları düzenlenir. Nitekim Atakent ve Yalı Mahalleleri, günümüzde artık Karşıyaka’nın birçok mahallesinde olduğu gibi, bu uygulamaları yansıtan kent parçalarını barındırır. Hızlı kentleşme nedeniyle kentin yayılarak Karşıyaka-İzmir kopukluğunu ortadan kaldırdığını ve yakın çevresini kentsel alana dönüştürdüğünü ifade eden Tekeli (2015), gecekondu, yap-sat’çılık ve toplu konut olmak üzere üç farklı konut sunumunun ortaya çıktığını belirtir (Şekil 4.26). Öyle ki bu üç farklı sunum şekli çoğu zaman kent üzerinde yan yana gelmekte ve oluşturulması istenen sterilizasyon yüksek duvarlarla çevrili güvenli kapalı sitelerden öteye gidememektedir.

Şekil 4.26 Karşıyaka’da üç farklı konut sunumu: Yalı Mahallesi gecekondu alanı ve yap-sat uygulamaları ile Mavişehir Mahallesi çok katlı kapalı siteleri, (Karşıyaka Belediyesi, 2007)

Yalı Mahallesi'nde 2005 yılında başlayan dönüşüm bunu kanıtlar niteliktedir. Mahallenin bir bölümünde yaşayan Roman ve Güneydoğu kökenli vatandaşların, yerel yönetim ve TOKİ iş birliğiyle Zübeyde Hanım Mahallesi'nde yapılan 808 adet konuta yerleştirilmesine ve böylece açılan yeni alanın yüksek gelir grubuna devredilmesine dayanan kentsel gelişim projesi, kapitalist düzenin kentsel mekana müdahalesini simgeler (Şekil 4.27). Söz konusu örnekleri çoğaltmak mümkünken, bu nitelikteki *kentsel yenileme, dönüşüm, soylulaştırma* projeleri ile her iki grup arasındaki ayrışmanın pekiştirildiği çoğu kez yadsınmaktadır. Kullanıcısının yaşam biçimi ile karşılıklı ilişki kuran kent mekanı, bu ilişkiler sonucu düzenlenir ve gelişir. Katılımcı politikalar güdülmeden gerçekleştirilen uygulamaların negatif sonuçları, ne yazık ki zamanla yine kentsel mekan üzerinden okunur. Yerinden edilenler yaşam biçimleri göz ardı edilmek suretiyle yapılan yeni konutlarında bir süre sonra barınamamakta ve kendi yaşam biçimlerine uygun yeni geçici barınaklarını kentsel mekanın farklı noktalarında yeniden uygulamaya koymaktadırlar.

Şekil 4.27 Yalı Mahallesi'nde 2005 yılında gelişime açılan yaklaşık gecekondü alanı (Sınır ve alan çizimleri Kasım 2006 tarihli Google Earth ekran görüntüsü üzerine uygulanmıştır.)

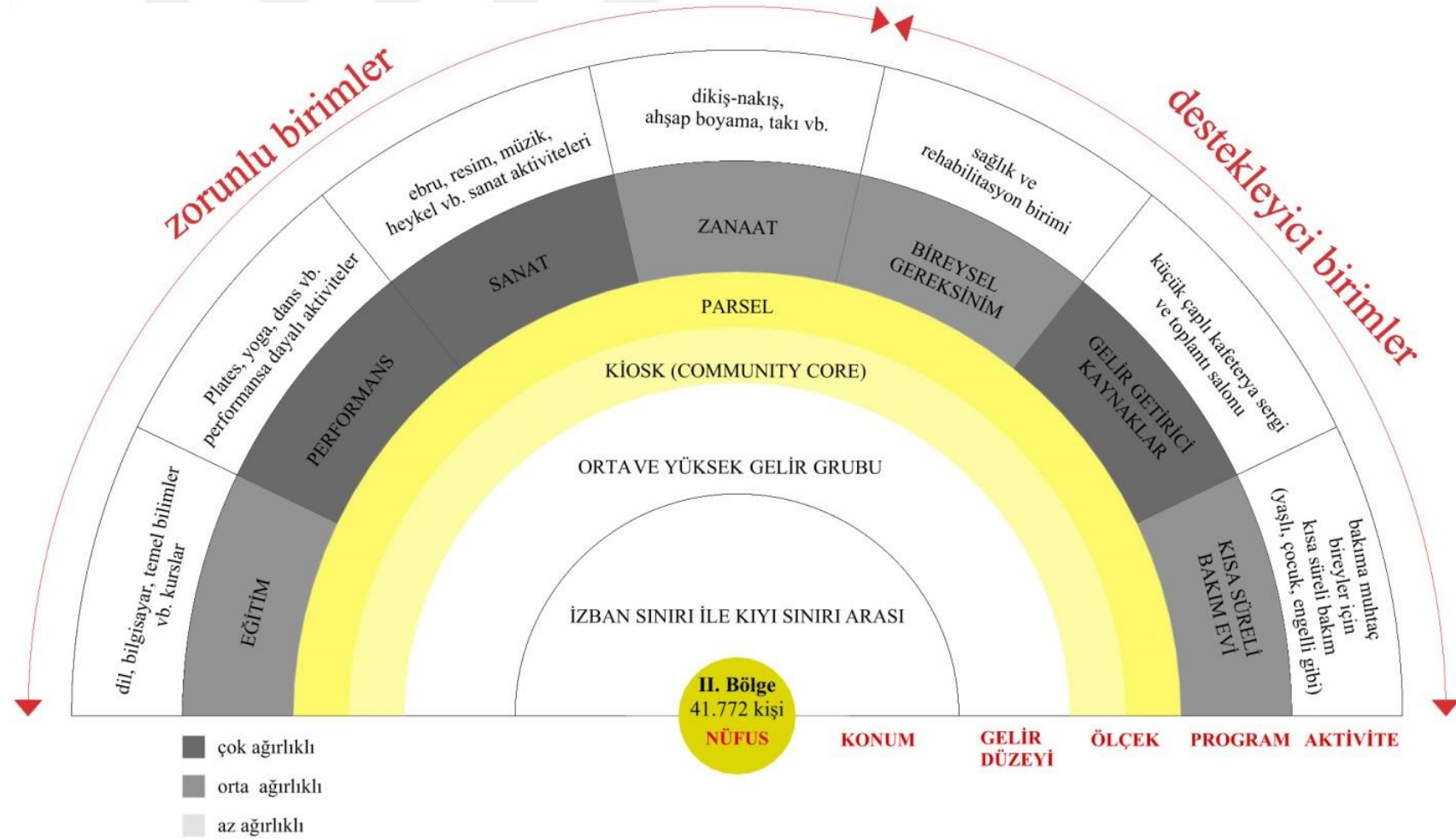
Kentsel mekana müdahalenin iyi bir örneği olan Yalı Mahallesi'ndeki uygulamalar, *alandan kovmayı* ve yerinden edilenler ile yerine gelenler arasındaki gerilimler sonucu ortaya çıkan *toplumsal kırılmaları* okutur (Şekil 4.28).

Şekil 4.28 a) Yalı Mahallesi gecekondu alanından görünüm-2005, b) Alanda lokal yıkım uygulamaları-2007 c) Alanın bütünüyle temizlenmesi-2008, d) Yalı Mahallesi gecekondu konut tipolojisi, e) Yerinden edilen gecekondu sahiplerinin yeni yerleşim alanı: Karşıyaka Toki Evleri (808 konut), f) Gecekondudan temizlenen alana ilişkin bir uygulama: Park Yaşam Mavişehir Evleri, (e'ye kadar Karşıyaka Belediyesi, 2007) (f, Kişisel arşiv, 2016)

Ünverdi'ye göre “...giderek artan ekonomi ve üretim alanında bozulan dengeler, bölgesel ölçekte ortaya çıkan eşitsizlikler, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve kentlerde toplumsal ve mekânsal yarılımlara yol açacak olan dönüşümler, Türkiye'nin son yirmi yılına damgasını vuracak gelişmeler halini almıştır (2002, s.117).” Söz konusu gelişmelerin kentleri ve kullanıcılarını ne şekilde dönüştürdüğüün en iyi göstergesi yine kentsel mekanın kendisi olmaktadır.

Bu kapsamda, II. Bölge olarak belirlenen (Yalı ve Atakent Mahalleleri'ni kapsayan alan) alana yönelik yapılan irdellemelerde; bölgede çoğunlukla üst ve orta gelirli kullanıcıların yaşadığı, yüksek oranda kapalı konut siteleri ile yap-sat uygulamaları sonucu oluşan konutların yer aldığı, yaş ortalaması itibariyle genç ve orta yaş grubunun ağırlıklı olduğu tespit edilmiş ve bu tespitler doğrultusunda Şekil 4.29'daki grafiksel analize ulaşılmıştır.

Şekil 4.29 II. Bölgeye ve o bölgede gerçekleştirilmesi öngörülebilecek toplum dayanışma merkezlerine ilişkin analizler

Zorunlu birimde yer alan eğitim ve zanaat aktiviteleri ile destekleyici birimler içerisinde olan bireysel gereksinim ve kısa süreli bakım evine ilişkin faaliyetlerin bölgenin kullanıcı profili itibarıyla *orta ağırlıklı* olabileceği, performans, sanat ve gelir getirici kaynakların ise *çok ağırlıklı* olarak öngörülecek merkez bünyesinde yer alabileceği düşünülmüştür.

4.4.3 III. Bölge (Mavişehir Mahallesi Kapsayan Alan)

Şekil 4.30 Karşıyaka İlçesi bölgeleme haritası - III. Bölge Mavişehir Mahallesi

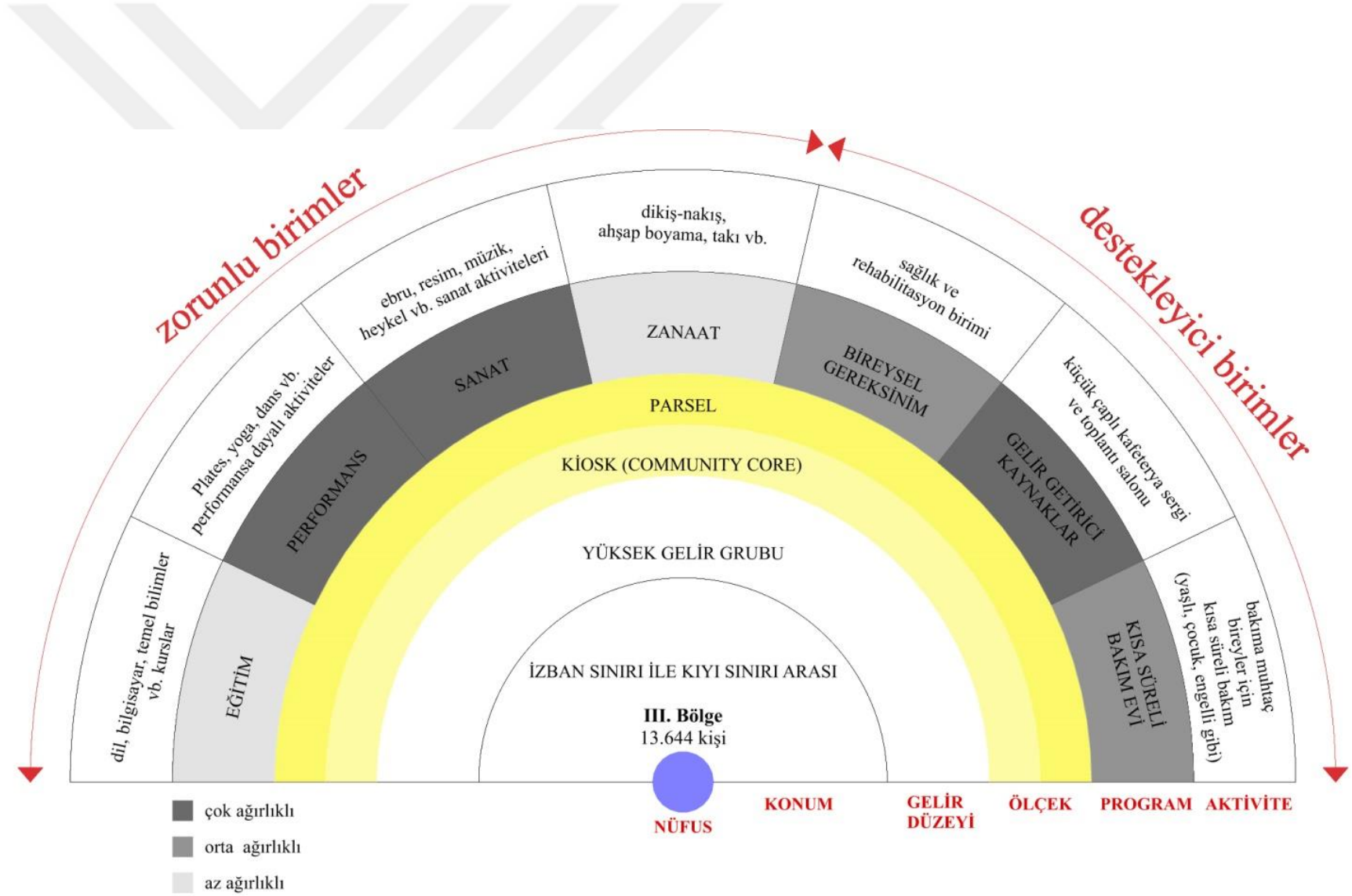
Mavişehir Mahallesi'nden oluşan III.Bölge (Şekil 4.30), yüksek gelirli kullanıcıların yaşadığı, çok katlı ya da daha az katlı lüks konut sitelerinin bulunduğu ve tüketim odaklı yaşam biçiminin bu alanda uygulanan tüketim mekanlarıyla pekiştirildiği bir kentsel mekan olarak belirir. İzmir'in kıyı şeridinde yüksek konut bloklarıyla ayrılan bölgede, arazi rant değerinin çok yüksek oluşu düzeyde yükselmenin birincil sebebidir. Toplu konut mantığı güdülerek oluşturulan yan yana gelmiş çok katlı bloklar, kapalı siteler halinde çoğunlukla da bir tema (doğaya atıf gibi) üzerine yerleştirilerek pazarlanmaktadır (Şekil 4.31).

Şekil 4.31 III. Bölge Mavişehir Mahallesi, Pamukkale Sitesi (Mavişehir1, b.t.)

Çağdaş yapım yöntemleri ile gerçekleştirilen uygulamalar, her ne kadar farklı temalar altında şekillendirilse de kent silüetinde yarattığı hakim monotonluk kırılmamaktadır. Yapım sürecinin ve maliyetlerin azaltılması kaygısı ile benimsenen modüler kurgular, mekânsal çeşitlilik yaratımının önüne geçebilmektedir. Bu bağlamda, rant sahipleri için en önemli koşulun konutun seri üretimi olgusu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Böyle bir kentsel yapılanma, İzmir'in iklimsel özellikleri itibarıyla, kentte oluşan dışa dönük yaşam biçimi ile sokak ve mahalle kültürü üzerinde de yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Nitekim bölgede yer alan ticaret alanlarına bakıldığında, küçük esnaf olarak nitelendirilen ticaret birimleri (manav, bakkal, ekmek fırını vb. gibi) yerini devasa alışveriş merkezlerine bırakmıştır.

Tüm bu saptamalar doğrultusunda; III. Bölge'ye ilişkin olarak; üst gelir grubunu barındırdığı ve çoğunlukla yüksek yoğunluklu konut bloklarından oluştuğu görülmüştür. Bölgede genel olarak gelir ve eğitim seviyesinin yüksek olması, eğitim ve zanaat faaliyetlerinin *az ağırlıklı*, genç ve orta yaş ağırlıklı kullanıcıların yoğunluğu sebebiyle bireysel gereksinim ve kısa süreli bakım evinin *orta ağırlıklı* ve performans, sanat ve gelir getirici kaynakların ise *çok ağırlıklı* olarak değerlendirilmesini gerekli kılmıştır (Şekil 4.32).

Şekil 4.32 III. Bölgeye ve o bölgede gerçekleştirilmesi öngörülebilecek toplum dayanışma merkezlerine ilişkin analizler

4.4.4 IV. Bölge (Şemikler, Demirköprü, Dedebaşı, Fikri Altay, İmbatlı, Cumhuriyet, Örnekköy, İnönü, Latife Hanım, Zübeyde Hanım Mahallelerini Kapsayan Alan)

Karşıyaka'nın kentsel gelişimi üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa; batıda Çiğli doğuda Bayraklı ilçeleri arasında kalması sebebiyle kuzey gelişim aksı dışında ilerleme olanağının bulunmadığı, özellikle İzban tren hattının kuzeyinde kalan alanların daha çok göç alan bölgeler olduğu ve kaçak yapılaşma oranının kuzeye doğru gidildikçe arttığı görülür. 10 mahalleyi kapsayan IV. Bölge, göç faktörünün etkisi altında çok kimlikli yapısı ile dikkat çeker (Şekil 4.33). Anadolu Caddesi sınırı üzerinde kalan alanlarda çoğunlukla doğu ve güneydoğu bölgelerinden göç eden kullanıcılar yer alırken, Anadolu Caddesi ve İzban hattı arasında kalan Dedebaşı, Fikri Altay, Demirköprü ve Şemikler Mahalleleri'nde daha çok Bulgaristan, Makedonya ve Yugoslavya göçmenleri ikamet etmektedir.

Şekil 4.33 Karşıyaka İlçesi bölgeleme haritası - IV. Bölge 1. Şemikler Mh., 2. Demirköprü Mh., 3. Dedebaşı Mh., 4. Fikri Altay Mh., 5. İmbatlı Mh., 6. Cumhuriyet Mh., 7. Örnekköy Mh., 8. İnönü Mh., 9. Latife Hanım Mh., 10. Zübeyde Hanım Mh.

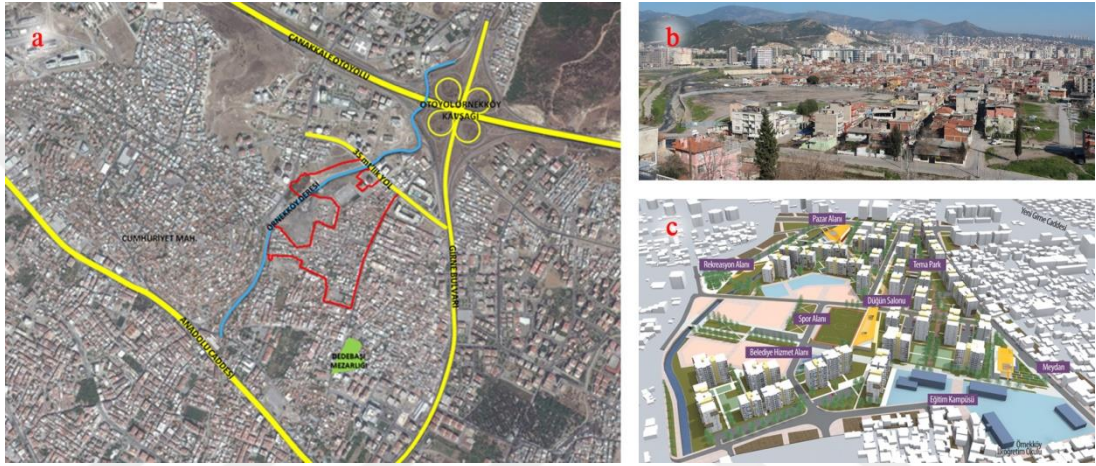
2012 yılında çıkarılan 6306 sayılı Kanun¹⁸ ile bölgedeki inşaat faaliyetlerinin hız kazandığı görülür. Kentsel dönüşüm adı altında gerçekleştirilen söz konusu faaliyetlerde, alan ölçeğindeki kentsel uygulamalar yerine özellikle parsel ölçeğindeki uygulamaların ön plana çıkması ile bölgedeki az katlı yapılar apartman bloklarına dönüşmekte ve kullanıcılar ile küçük çaplı inşaat şirketleri arasında rant paylaşımları yapılmaktadır. Kente ait bir parçanın yeniden planlanmadığı bu uygulamalar bina yenilemesinden öteye gidemezken, alt yapı sorunları bütünüyle çözülememiş, otopark ve sosyal donatı alanlarından yoksun, dar sokakların çevrelediği konut alanları mevcut şeklini korumaktadır. Herhangi bir sokakta başlayan bir uygulamanın domino etkisi gibi tüm sokağı dönüştürmesi suretiyle ortaya bitişik nizamda ve neredeyse birbirinin aynı cephelere sahip, kentin dışı dönük yaşantısını göz ardı eden Fransız balkonlu yapılar çıkmaktadır (Şekil 4.34).

Şekil 4.34 a) İmbatlı Mahallesi, 6085 sokaktan görünüm, b, c, d ve e görselleri sırasıyla Şemikler Mahallesi, 6265/1 sokak, 6221/7 sokak, 6191 sokak, 6192 sokaklardan görünüm. Sıkışık kent dokusunda eski ve yeni birlikteliği (Kişisel arşiv, 2016)

¹⁸ Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

Yap-sat mantığıyla oluşan uygulamalar dışında yerel ve merkezi idarelerin gerçekleştirmeyi hedefledikleri alan ölçeğinde kentsel dönüşüm projeleri de bölgede yer alır. Bu bağlamda, Örnekköy Mahallesi'nde İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce sınırları belirlenen ve çoğunlukla Roman grupların yaşadığı alan, 'Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı' (10.09.2012 tarih ve 2012/3705 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile) ilan edilmiş ve bu alana ilişkin hazırlanan proje görselleri idaresince yayınlanmıştır (Şekil 4.35).

Şekil 4.35 a) Örnekköy Mahallesi kentsel dönüşüm ve gelişim alanı (kırmızı sınırla belirlenen), b) Alanın mevcut durumu, c) İzmir Büyükşehir Belediyesince uygulanması hedeflenen proje (İzmir Büyükşehir Belediyesi, b.t.)

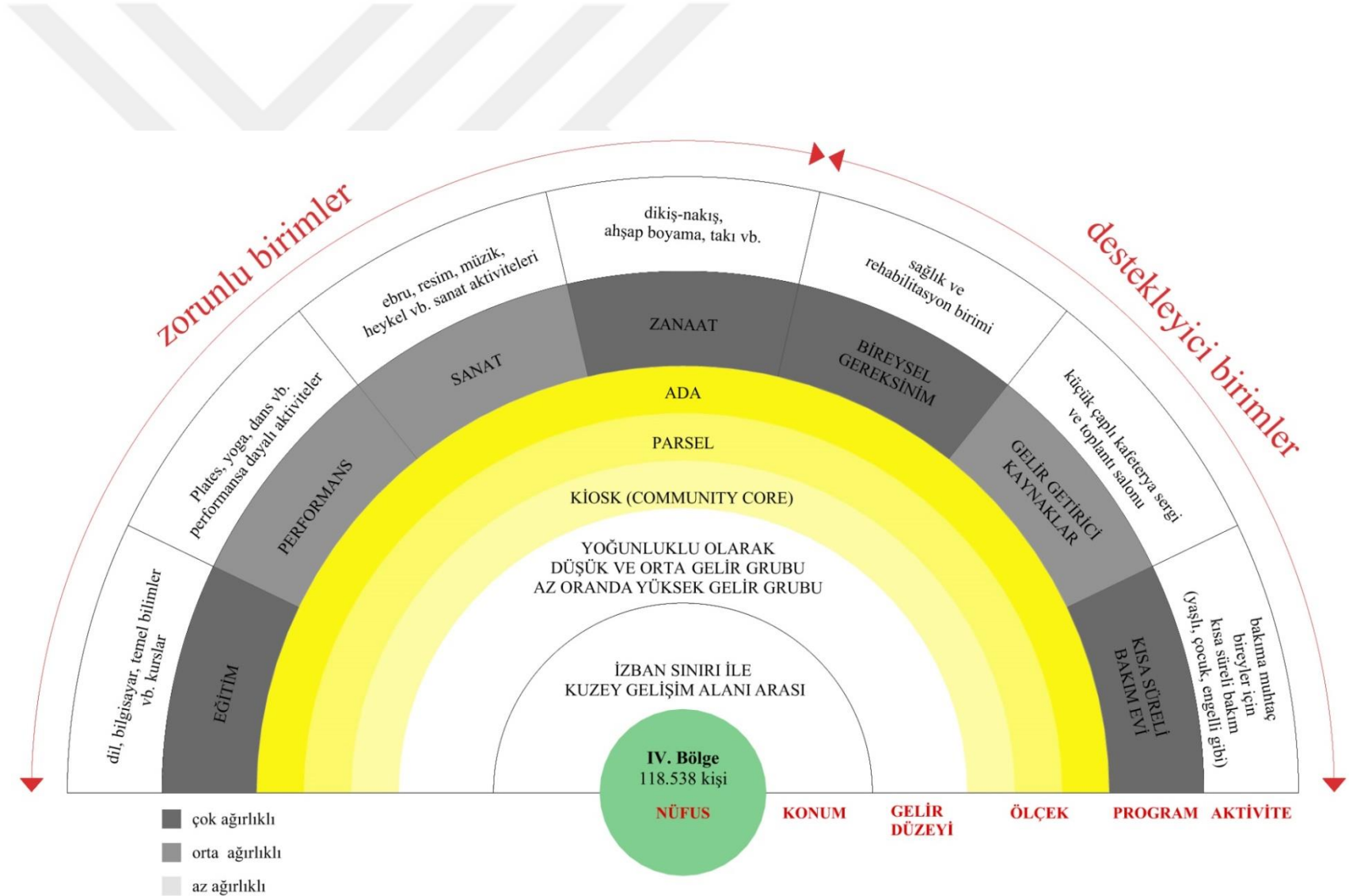
Bölgedeki bir diğer proje ise; Cumhuriyet Mahallesi'nde yer alan yaklaşık 2,6 hektarlık alanın 13.08.2013 tarihli ve 5281 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile riskli alan olarak ilan edilmesi ve bu alandaki planlama yetkisinin Karşıyaka Belediyesi'ne devredilerek alanın yeniden düzenlenmesine dayalıdır (Şekil 4.36).

Şekil 4.36 Cumhuriyet Mahallesi sınırları içerisinde yer alan riskli alan, (Sınırlar İzmir üç boyutlu kent rehberi üzerine işlenmiştir.) 2) Heyelan bölgesi olan riskli alandan görünüm (Karşıyaka Belediyesi, b.t.)

Alan ölçeğindeki uygulamaların zaman, maliyet ve bürokratik sebepler nedeniyle yetersiz kalması ve yap-sat uygulamalarının bölgeyi kuşatan tarzı, kentsel mekana ilişkin nitelikli projelerin üretilmesinin önünü tıkamaktadır. Dolayısıyla bölgedeki yap-sat'çı kentsel dönüşüm uygulamalarının hız kesmeden devam edeceği açıktır. Yenilenen binaların orta gelirli kullanıcılar tarafından tercih edilmesi ve çok katlı lüks konut sitelerinin alanda belirmeye başlaması ile yüksek gelirli grubun da bölgede konut sahibi olmaya başlaması her iki grubun bu alandaki mevcut çok kimlikli yapıya eklemelenmesini sağlamaktadır.

Bu kapsamda bölgedeki kullanıcı profilleri gelir düzeyleri bakımından yoğunluklu olarak düşük ve orta gelirli, az sayıda ise yüksek gelirli kullanıcılar olarak üç grupta değerlendirilmiştir. Kuzeye doğru yayılmaya açık olan bölgede, yeni gelişim alanlarının oluşturulması mümkün olabileceğinden burada uygulanacak merkezlerin, kiosk (community core), parsel ve ada ölçeğinde gerçekleştirilebileceği öngörülmüştür (Şekil 4.37). Program bölümünde ise; göç alan bir bölge olması ve eğitim seviyesinin diğer bölgelere oranla daha düşük olması sebebiyle, eğitim ve zanaat aktiviteleri *çok ağırlıklı* tutulurken performans ve sanat aktiviteleri *orta ağırlıklı* olarak değerlendirilmiştir. Ek olarak özellikle göç alan mahallelerde kadınların çoğunlukla iş hayatına katılmadığı tespit edilmiş ve çocuğuyla birlikte aktivite ve kurslara katılabilmeleri için kısa süreli bakım evleri *çok ağırlıklı* ele alınmıştır. Ayrıca bu alanlardaki kullanıcıların bireysel gereksinimler bakımından *çok ağırlıklı* olacak şekilde desteklenmesi hedeflenmiştir.

Şekil 4.37 IV. Bölgeye ve o bölgede gerçekleştirilmesi öngörülebilecek toplum dayanışma merkezlerine ilişkin analizler

4.4.5 V. Bölge (Mustafa Kemal Mahallesi'ni Kapsayan Alan)

Şekil 4.38 Karşıyaka İlçesi bölgeleme haritası - V. Bölge Mustafa Kemal Mahallesi

İzmir Çevreyolu ile kuzey gelişim alanı sınırları arasında kalan Mustafa Kemal Mahallesi 10 adet site yerleşkesinden oluşur (Şekil 4.38 ve Şekil 4.39). Çoğunlukla orta gelirli kullanıcıların yaşadığı mahalle 2015 TÜİK verilerine göre 9318 kişiyi barındırmaktadır.

Şekil 4. 39 Mustafa Kemal Mahallesi Oyak Yamaçevler ve Körfezköy Siteleri (Oyak Yamaç Evler, b.t.) (Körfezköy Sitesi, b.t.)

Çok katlı konut bloklarından oluşan bölgede, toplum dayanışma merkezlerine yönelik uygulamaların kiosk ve parsel ölçeğinde gerçekleştirilebileceği öngörülürken, zorunlu birim programlarından eğitim ve zanaatın *orta ağırlıklı*, performans ve sanatın çok ağırlıklı olması hedeflenmektedir. Destekleyici birimlerde ise; bireysel gereksinim ve kısa süreli bakım evinin *orta ağırlıklı*, gelir getirici kaynakların diğer bölgelere oranla *az ağırlıklı* olması beklenmektedir (Şekil 4.40).

Şekil 4.40 V. Bölgeye ve o bölgede gerçekleştirilmesi öngörülebilecek toplum dayanışma merkezlerine ilişkin analizler

4.5 Bölüm Değerlendirmeleri

Toplum dayanışma merkezlerinin var olan günü birlik çözümlere alternatif olarak geliştirilmesi ve her bölgenin çevresel, mekânsal ve sosyal özelliklerine göre şekillendirilmesi, toplumsal yapıyı olumlu yönde geliştirecek yeni kamusal alanların oluşmasını sağlayacaktır. Söz konusu merkezlerin üretilmesine rehberlik edecek bir ihtiyaç programının oluşturulması, daha nitelikli mimari mekânların tasarlanmasını olanaklı hale getirebilecektir. Rehber ihtiyaç programı önerisinin geliştirilmesinde mimarlık tasarım ve uygulama pratiğinden sadece mekan üretimine destek olması değil, aynı zamanda toplumsal yapıya ait çözümlemelerle hangi fonksiyonlara ihtiyaç duyulacağını belirlenmesinde rol alması beklenmelidir.

Bu kapsamda kurulan sistem mekanizması dört ana başlık altında toplanmış ve bunların mimarlık pratiği ile kurduğu ilişki üzerinden toplum dayanışma merkezlerinin prensipleri oluşturulmuştur. *Yerleşim kararları, planlama ve tasarım kararları, program ve aktiviteler ve zaman limiti* çerçevesinde ele alınan toplum dayanışma merkezlerine ilişkin sınırlar çizilmeye çalışılmış ve aslında her biri birbirleriyle bağlantılı dört etkenin mimari mekânın oluşumundaki rolü üzerinde durulmuştur. Yerleşim kararlarıyla ortaya çıkan veriler, planlama ve tasarım sürecini etkileyecek ve bu durumun bir sonucu olarak merkezde yer alan program ve aktiviteler şekillenecektir. Bir toplum dayanışma merkezinde yer alacak olan program ve aktiviteler de merkezin zaman odaklı çalışma prensiplerini belirleyecektir.

Karşıyaka Mahalle Merkezleri'nin bu bölümde örneklem olarak ele alınması üzerinden, üst ölçekli planlama kararlarının ve bir rehber ihtiyaç programı oluşturulmasının, toplumsal yapıyı güçlendirecek kamusal mimari mekânların ve bunları bütünleyecek kamusal alanların üretilmesindeki rolü açıklanmaya çalışılmıştır. Mahalle merkezlerindeki yetersiz mekânsal büyüklükler ve nitelikler ile zamansal kısıtlılıklar, merkezlerden beklenen performansın alınmasına engel oluşturmaktadır. Toplumun sadece belirli kullanıcılarına (emekli ya da çalışmayan kadın-erkek vb. gibi) hizmet eden mekânlar, toplumun geri kalan bireylerine katkı

sağlayamadığı gibi, mekânsal nitelikler bakımından yetersiz merkezlerde sadece belirli aktiviteler yer alabildiğinden, entelektüel bilgi düzeyinin gelişmesi de çoğunlukla sağlanamamaktadır.

Araştırma kapsamında, Karşıyaka 5 bölgeye ayrılarak irdelenmiş ve bölgeye yönteminin her alana özgü ihtiyaçların belirlenmesinde ve sürecin bileşenlerine ayrılarak çözümlenmesinde etkili olacağı öngörülmüştür. *Nüfus, konum, gelir düzeyi, ölçek, program ve aktivite* başlıkları altında çözümlenen bölgeler, toplumsal yapının ihtiyaçlarına cevap verecek merkezlerin oluşum sürecini hızlandıracaktır. Tablo 4.1’de kapsamı belirtilen ve 4 ana etken (yerleşim kararları, planlama ve tasarım kararları, program ve aktiviteler ve zaman limiti) etrafında sınırlandırılması öngörülen bir süreç organizasyonu neticesinde oluşacak her bölgeye özgü rehber ihtiyaç programları, nitelikli toplumsal mekânın üretimine destek olacaktır.

BÖLÜM BEŞ

SONUÇLAR

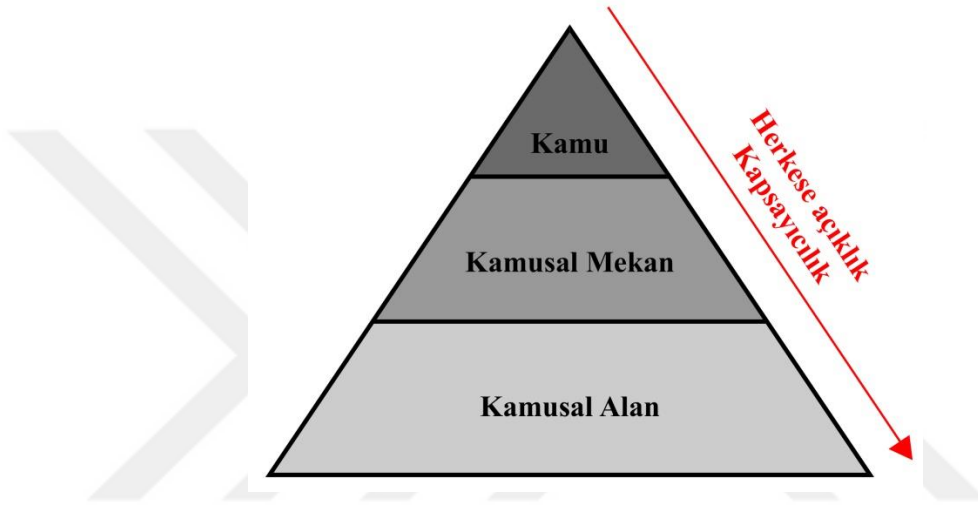
5.1 Genel Değerlendirmeler

Kamusal alan, toplum ve mimarlık ilişkisine yönelik tartışma ve sorgulamalara **beden-mekan**, **iktidar-mekan** ve **gündelik hayat-mekan** eksenlerinde katkı sağlamayı hedefleyen tez çalışmasının alana katkısı başlıca 5 noktada toplanmaktadır;

- **Panoptikon metaforu** - Bedenin üretken gücünün iktidar lehine bir araca dönüşmesi ile kamusal alanda yaşanan dönüşümler ve bu dönüşüme hizmet eden mimarlık disiplininin üstlendiği rol kapsamında,
- **Toplum merkezleri** - Kent, toplum ve birey arasındaki gerilimleri indirgemeyi sağlayacak bir mekansal yapılanmanın tarihsel art alanı ile yurt içi ve yurt dışı öncülleri kapsamında,
- **Dünya örnekleri** - Toplum merkezlerine ilişkin çağdaş mekansal örneklerin irdelenmesi kapsamında,
- **Mahalle merkezleri** - Yurt içi ölçeğine inerek İzmir-Karşıyaka özelinde toplum merkezlerinin mekansal karşılıklarının aranması kapsamında,
- **Öneri rehber ihtiyaç programı** - Elde edilen veriler doğrultusunda alana ilişkin saptamalarda bulunarak idarelerce bundan sonra gerçekleştirilecek uygulamalara yönelik bir altlık oluşturma kapsamında.

Alana katkısı beş başlıkta toplanan bu araştırmanın en temel kaygısı; toplumsal yapıdaki kırılmaları ve ayrışmaları rehabilite edecek ve hatta önleyebilecek uygulamaların, mutlak bir kamusal alan ve mimarlık ilişkisi dahilinde kurgulanabileceği meselesidir. Bu sebeple, kent ve toplum çözümlemelerindeki

belirleyici unsur olan kamusal alan kavramı, tarihsel bağlamıyla ele alınmış ve kavram üzerine gerçekleştirilmiş çok sayıda söylem ile karşılaşmıştır. Söz konusu bu söylemler içerisinde Foucault'nun kamusal alanı çözümleme stratejisi çekilerek, bu yönlü bir kamusal alan okuma anlayışı benimsenmiştir. Araştırmaya özgünlüğünü veren bu tavır sonucunda, özellikle mimarlık disiplini içerisinde çoğunlukla birbirleri yerine kullanılan kamusal alan ve kamusal mekan kavramlarının ayırımına ilişkin tezin kendi söylemi şematik olarak ortaya konmuştur (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 Kamu, kamusal mekan ve kamusal alan kavramlarına yönelik ayırım şeması

Kamusal alana doğru gidildikçe belirginleşen **herkese açıklık** ve **kapsayıcılık** ilkeleri, kavramın toplumsal olanın yaratımı üzerindeki potansiyellerine açıklık getirmektedir. Kamusal alan bireyin kendini ifade ettiği, diğerleriyle bir araya geldiği, gösterge değiş-tokuşu ile paylaşımda bulunduğu bir alan olarak, **bireysel ve toplumsal bellek** oluşumunun da sahnesidir. Dolayısıyla bu sahnede yer alacak her olgu, hem bireysel olanı hem de toplumsal olanı doğrudan etkileyecektir. Nitekim kamusal alandaki mekansal kurguların nitelikleri, bu etkiyi derinleştiren unsurlar olarak önem kazanmaktadır.

Kamusal alanın toplumsal olanla kurduğu kuvvetli bağ, tez kapsamında **panoptikon**, **biyoiktidar** ve **biyopolitika** kavramları üzerinden irdelenirken, özellikle günümüz modern gündelik hayatı içerisine eklemlenen **tüketim** sorunsalına dikkat çekilir. Foucault'nun 17. ve 18. yüzyıl Avrupası'ndaki kamusal alan, suç ve

ceza üçlemesi arasında kalan bedene ilişkin geliştirdiği söylemler, bugün de hala geçerliliğini sürdürmektedir. Çünkü **beden**, üretim ve tüketim mekanizmalarının beslendiği en temel kaynak olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte günümüz şartları dikkate alındığında, özellikle iletişim alanında yaşanan teknolojik gelişmelerin, kamusal alan bağlamında yarattığı dönüşümler yadsınamayacak niteliktedir. Modern gündelik hayatın şart koştuğu tempoda kentsel mekana sıkışan bireyler, toplumsal olandan koparak kitlesel olana doğru sürüklenir. Bu noktada beliren **kitlesel bireysellik**, yaşadığı yere ait olamayan ya da o yer ile ilişki kuramayan bir çoğulluğa dönüşür. Bu çoğulluk, devasa bir sanal iletişim(sizlik) ağı içerisinde fiziksel paylaşımların giderek azaldığı bir ortama hapsolür. Bu bağlamda Foucault'nun vurguladığı **kapatılma** eyleminin günümüzde de hala devam ettiği söylenebilir. Değişen sadece gizlemek olgusudur. Bu sebeple her şeyin görünür olduğu bu ortamda **gözetlemek** normalleşir.

Kuşkusuz teknoloji ile birlikte gelişen sanal iletişim ağlarının gündelik hayata sunduğu avantajlar da mevcuttur. Ancak söz konusu gelişmeler bu tez kapsamında yarattığı toplumsal ve mekansal deformasyonlar bağlamında değerlendirilmektedir. Görünür olmanın popüler hale geldiği ve gözetlemenin normalleştiği bu ortamda kendi iç dünyasına kapanan bireyler, bulundukları toplumsal yapıyı güçlendiren **dayanışma, paylaşım ve katılım** gibi unsurlardan da uzaklaşmış olurlar. Bu durumun toplumsal yapı ve bireyler üzerinde yarattığı yıkıcı etkisi, günümüz yönetimlerinin dikkatini çekmekte ve söz konusu bu etkilerin azaltılmasına ve tamamen önlenmesine yönelik çalışmalar geliştirilmektedir. Bununla birlikte değişen dünya düzeni ve dengelerine koşut olarak son yıllarda beliren kıtalar arası göç faktörünün de göz önünde bulundurulması gerekliliği, yönetimleri söz konusu bu çalışmalara yönlendiren bir diğer itici faktördür.

Homojen kent yaratımının ütöpik bir kurgudan öteye gidemeyeceğinin anlaşıldığı ilk modern planlama hareketlerinden (Paris ve Londra örnekleri) bu yana kamusal alan, rastlantısal karşılaşmalara sahne olan bir paylaşım mekanı olarak, **toplum ve kent arasındaki bütünleştirici rolünü** sürdürmektedir. Bu rol, kent yönetimlerinin üzerine odaklandığı temel unsur olmaktadır. Dolayısıyla kamusal alanın

bütünleştirici rolünün mekansal düzenlemeler ile ön plana çıkarıldığı uygulamaların tarihsel art alanı, mekansal nitelikleri ve işleyiş mekanizmalarının idarelerce kavranması gerekmektedir.

Tarihsel süreçte öncülleri başta Avrupa ve Amerika’da görülen mekansal uygulamalar (yerleşim evleri ve komşuluk merkezleri) ilk olarak kent mekanındaki dezavantajlı grupları hedef almıştır. Söz konusu dezavantajlı grup, üretim odaklı yeni dünya düzeninin yarattığı işçi sınıfıdır. Bu bağlamda kentsel mekanda toplumsal kırılmaların özellikle ekonomik değişkenler nedeniyle oluştuğu da göz ardı edilmemelidir. Bireyler arası farklılık, kültürel, dinsel ya da dilsel kopukluklardan çok ekonomik farklılaşmalardan kaynaklanmaktadır. Günümüzde de ekonomik nedenlerden kaynaklanan farklılaşmaların halen geçerliliğini koruduğu görülür. Belki salt üretim odaklı geçmiş düzenden farklı olarak, bugün ulus devlet anlayışının zayıflayarak üretimin yanında sınırsız tüketime dayalı bir gündelik hayat yaratımının toplumdaki yarılmaları daha da belirginleştirdiği söylenebilir. Bununla birlikte günümüz gündelik hayatının üretime ve tüketime dayalı toplumlarını teknolojiden bağımsız okumanın ve çözümlemenin yanılgılara sebep olacağı da belirtilmelidir. Ayrıca günümüz koşulları ele alındığında değişen dünya düzeni ve dengelerine paralel olarak beliren küresel boyutlardaki göç faktörünün de kent, birey ve toplum arası ilişkileri dönüştürdüğü görülür.

Bu kapsamda yoğun göç alan ülkelerin geliştirdikleri uygulamalar dikkat çekicidir. Özellikle Kanada ve Avustralya’nın konuya ilişkin mekansal uygulamaları (toplum merkezleri), nitelikleri ve işleyişleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu noktada dış göç alan bölgelere ilişkin göçün niteliğinin de önem taşıdığı vurgulanmalıdır. Her ülkenin aldığı göç oranı ve niteliği (yaş, cinsiyet, eğitim durumu vb.) farklılık göstermekle birlikte göçün sebep olduğu sorun, çok genel bir tanımlamayla dışardan gelenin mevcut toplumsal yapıya adapte edilememesi durumudur. Göç olgusu bu tezin odak noktasında değildir ancak son yıllarda hem Türkiye hem de dünya genelinde yaşanan kıtalar arası göçün sebep olduğu sorunsallar da araştırma kapsamında dikkate alınmaktadır.

Toplumsal her bireyini hedef alarak; **dayanışma, katılım, paylaşım, mesleki beceri ve yetkinlik, entelektüel donanım, sanatsal çalışmalar ve performans dayalı aktiviteler** kapsamında bir araya getirmeyi amaçlayan ve bu açıdan hem bireysel hem de toplumsal olanı güçlendiren uygulamalara her geçen gün daha da ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu uygulamaların bir karşılığı olan ve bu araştırmanın mekansal odak noktası **toplum merkezlerinin** Türkiye'ye transferinin Cumhuriyet Dönemi'ne rastlaması şaşırtıcı değildir. Ağır bir savaş ortamını geride bırakan bir ulusun hızla kalkınması ve modern yaşama adapte olması amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar, çoğunlukla dayatmacı bir politika olarak yorumlansa da art alanındaki stratejik planlama göz ardı edilmemelidir. **Halkevleri** ile kent ölçeğinde başlayan uygulamaların **köy enstitüleri** ile köyleri hedef alarak ilerlemesi, sonuçları günümüzü radikal biçimde etkileyen her alanda kalkınma uygulamalarını ortaya çıkarmıştır. Arkalarındaki ideolojik söylemler gösterilerek çalışmalarına son verilen bu uygulamaların yerini alan **halk eğitim merkezleri**, günümüzde halen çalışmalarına devam etmektedir.

Toplum merkezlerine ilişkin dünya örnekleri olarak ele alınan uygulamaların yer aldığı ülkeler ve kentlerin seçim kriterleri –son yıllarda yaşanan küresel ölçekli göç olgusu dikkate alınarak- Uluslararası Göç Organizasyonu'nun (IOM) 2015 Dünya Göç Raporu'na dayandırılmıştır. Bu kapsamda irdelenen örnekler içerisinde yer alan Almanya, Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra en yoğun göç alan ülke olmasına rağmen, entegrasyonu sağlayan merkezlere yönelik çok az sayıda mevcut örnek içermesi sebebiyle araştırmaya dahil olan diğer ülkelere farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın bir diğer sebebi de Almanya'da yer alan toplum merkezi örneklerinin çoğunlukla bir dini yapıya (kilise) eklenmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim toplumsal bağlamda kültürel çeşitlilik içeren Almanya'da 2017 yılında gündeme gelen Göç ve Entegrasyon Bakanlığı kurma önerisi, belki de merkezlere yönelik gecikmiş kapsamlı uygulamaların sebebini açıklayabilir.

Araştırmanın dünya örnekleri kapsamında elde ettiği sonuçlar, mekansal nitelikleri ve işleyiş mekanizmaları bakımından yurt içindeki uygulamalara referans olabilecek çağdaş örnekler olması nedeniyle önemlidir. Dünya ölçeğinden Türkiye

ölçeğine kayarak İzmir Karşıyaka'ya odaklanan tez çalışması, kentsel dokuda toplum merkezlerinin karşılıklarını arar. Bu kapsamda irdelenen 8 adet **mahalle merkezi**, mekansal nitelikleri ve işleyişleri bakımından sorgulanarak konunun Türkiye'deki yansımalarının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, **öneri ihtiyaç programının** kapsamı ve içeriği belirlenmiş ve örneklem alanı beş bölgede ele alınarak **her bölgeye özgü merkez kurgusu** diyagrama dayalı olarak planlanmıştır.

5.2 Araştırmadan Çıkan Sonuçlar

Araştırmadan elde edilen sonuçlar üç boyutuyla ön plana çıkar;

- **Politika boyutu**

Kamusal alan, ardında barındırdığı güçlü teorik söylemler ve topluma ilişkin kodları veren yapısı nedeniyle tarih boyunca iktidar mekanizmalarının ilgi odağında yer almıştır. Bir toplumu çözümlemenin ve anlamının yolu yine o topluma ait olanın sergilendiği -karşılaşmaların, paylaşımların ve değiş tokuşun sahnesi olan- kamusal alanı okumaktan geçmektedir. Dolayısıyla hangi dönem içerisinde ele alınırsa alınsın, kamusal alanın toplumsal yapıyı bütünleştirici özelliği, kentsel mekan, birey ve toplum arası bağları güçlendirecek ve hatta belki de **yeni anlamlar yükleyerek geliştirecek bir fenomen olarak** bundan sonra da iktidar mekanizmalarının ilgi odağında olacaktır.

Nitekim bu doğrultuda günümüz kent yönetimlerinin (yurt içi ve yurt dışı olmak üzere) kamusal alanın çok potansiyelli yapısından faydalanmayı amaçlayan politikaları benimsediği görülür. Son yıllarda dünya genelinde yaşanan toplumsal değişimler (sosyo-ekonomik, çevresel ve bilimsel değişimler sonucu), bu tür politikalar doğrultusunda geliştirilecek uygulamalara zemin hazırlamaktadır. Daha iyi bir toplum anlayışının hüküm sürdüğü ve bu sebeple yaşam kalitesi yüksek kentsel ortamların var olduğu bir dünyada, kuşkusuz bireysel farkındalıklar da artmış olacak ve bireysel olan toplumsal olanı bu ortamda daha güçlü olarak yeniden

üretecektir. Ancak böyle bir toplumsal ortamın yaratımını sağlayacak uygulamaların **hangi kavramsal zeminlere oturtulduğu, ne tür mekansal zenginlikler barındırdığı ve kentsel mekanda ne ölçüde uygulandığının sorgulanması ve saptanması** gereklidir. Bu uygulamaların fiziksel mekanda karşılık bulan hali olarak toplum merkezlerinin, toplumsal dayanışma ve paylaşımı arttıran, bireysel yetenek ve becerileri geliştiren, entelektüel donanımı besleyen ve böylece toplumsal yapıda meydana gelen kırılmaları rehabilite eden mekansal çözümler olduğu kent yönetimlerince kavranmalı ve bu boyutlarıyla ele alınmalıdır.

▪ Planlama boyutu

Araştırma kapsamında toplum merkezleri yerine toplumsal dayanışmayı vurgulama güdüsüyle **toplum dayanışma merkezleri** olarak ifade edilen merkezlerin, kentsel dokuda yer alma biçimi konunun planlama boyutunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Karşıyaka özelinde irdelenen mahalle merkezlerinin planlama verileri üzerinden bir değerlendirme yapılabilir. Söz konusu merkezlerin **kent içi mevcut park alanlarında** konumlanması, erişim kolaylığı sağlasa da bu tür uygulamaların tüm **toplumsal dinamiklerin** (demografik, ekonomik, sosyal ve çevresel yapı) gözetilerek **üst ölçekli planlama kararlarında** kendine yer bulduğu bir ortamda gerçekleştirilmesi sağlıklı olacaktır. Böyle bir ortamın sağlanmadığı durumlar, Karşıyaka mahalle merkezlerinde olduğu gibi, **mekansal nitelikleri ve sosyal donatıları önceden düşünülmemiş ve toplumun her bir bireyine hitap edemeyen** mekansal yapılanmaları üretecektir. Bu nedenle yerleşim kararlarının ve dolayısıyla mekansal ölçeğin yasal mevzuatlarla güvence altına alındığı bir planlama ortamında, kentsel ve toplumsal analizlere dayandırılarak gerçekleştirilecek uygulamalardan başarılı sonuçlar alınacağı vurgulanmalıdır.

▪ Tasarım boyutu

Tasarım süreçlerinin (sezgisel süreç, çizim ve modelleme süreci, üretim süreci) tümünü kapsayan tasarım boyutunda; merkezlerin **mekansal biçimlenmeleri, nitelikleri ve büyüklükleriyle** birlikte merkezin **ne tür fonksiyonlar taşıyacağı**

hususlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Karşıyaka mahalle merkezlerinde görülen mekansal yetersizliklerin önüne geçilmesinin belki de en temel şartı bu tür uygulamaların mimarlık disiplininin bağımsız düşünülmemeyeceğinin idarelerce kavranmasıdır. Mimari açıdan iyi tasarlanmış bir merkez, bulunduğu kentsel dokuda bir referans noktası olarak belirebilir ve böylece toplumun her bireyi tarafından rahatlıkla algılanabilir. Bununla birlikte kentsel yaşam kalitesinin artırılması öncelikli olarak mekansal yaşam kalitesinin ve konforunun artırılmasıyla mümkün olabilmektedir. Planlama boyutunda kentsel ve toplumsal analizleri iyi kurgulanmış bir alana uygulanacak toplum dayanışma merkezinin, mekansal yapılanması da buna bağlı olarak gelişecektir. Araştırmada, **yerleşim kararları, planlama ve tasarım kararları, program ve aktiviteler ile zaman limiti** olarak kapsamı belirtilen bir sistem mekanizması etrafında şekillenecek merkezlerin, herkese açık olma olasılığının kuvvetleneceği sonucuna varılmıştır. Özellikle Karşıyaka mahalle merkezlerinde görülen **mekansal yetersizliklere** ek olarak mevcut çalışma saatlerindeki **zamansal kısıtlılıklar** ne yazık ki merkezlerden yararlanan bireylerin sayısını düşürmektedir. Bağlı olduğu idarenin mesai saatleri içerisinde ve sadece hafta içi hizmet veren Karşıyaka mahalle merkezlerinin **herkese açıklığı** tartışmalıdır. Herkese açık olamayan söz konusu merkezlerin içerisinde yer alan program ve aktiviteler de sadece merkezden yararlananların ilgi ve katılımına yönelik olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla **profesyonel bir işleyiş ve kurgu**, yerini rastlantısal ve isteğe bağlı hatta çoğu zaman elde olanla yetinilen bir ortama bırakmaktadır.

Araştırma kapsamında toplum merkezlerine ilişkin tespit edilen bir diğer önemli husus, bir merkezin bulunduğu kentsel dokuda **geçerken görülebilmesi ve zemin katında yaratılacak açıklıklarla iç mekanının bireylere algılatılmasıdır**. İç mekanı algılatılan bir merkez, içerde gerçekleştirilen uygulamalara ilişkin bireylerde merak uyandıracaktır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde mahalle merkezlerinin park içi konumlanması her ne kadar erişim kolaylığı sağlasa da, çoğunlukla tek mekandan oluşan bu merkezlerin dış mekanla kurdukları ilişki son derece zayıftır. Bu sebeple merkezlerin **açık, yarı açık ve kapalı tüm kamusal alanlarıyla** bir bütün olarak tasarlanması zorunludur. Ayrıca çoğunluğu tek mekandan oluşan mahalle

merkezlerinde aynı anda sadece bir etkinlik gerçekleştirilebildiğinden, bu merkezlerden toplumsal boyutta verim almayı beklemek idarelere zaman kaybettirecektir. Nitekim hatalı ya da verimsiz uygulamalar sonucu kaybedilen sadece zaman olmayacak aynı zamanda toplumsal ayrışmalar daha görünür hale gelecektir. Bu da kentsel yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu kapsamda araştırmanın tasarım boyutuyla vurgulanmak istenen, tüm süreçleri önceden düşünülmüş uygulamaların yaratımıdır. Karşıyaka mahalle merkezlerinde saptanan **kentsel ve toplumsal analizlere ilişkin yetersizlikler, mekansal kısıtlılıklar, donatı eksikliği, zaman limiti, toplumun tüm bireylerine hizmet verememe durumu, program ve aktivite çeşitliliğinin sağlanamaması ve donanımlı personel eksikliği** gibi sorunların bertaraf edilmesinin tek yolu iyi kurgulanmış bir sistem mekanizmasının işletilmesinden geçmektedir. Araştırmanın özgünlüğünü pekiştiren öneri **rehber ihtiyaç programı** ile beş bölgeye ayrılan Karşıyaka'nın, her bölgesine özgü geliştirilen **diyagrama dayalı analizler** bu saptamaların ürünüdür.

Söz konusu diyagrama dayalı analizlerde alana ilişkin **kıyı, İzban tren hattı, Anadolu Caddesi, İzmir Çevreyolu sınırları ile kuzey gelişim alanı** şematik olarak ifade edilmiş ve bu sınırlar üzerinde yer alan 25 mahalle beş bölgeye ayrıştırılarak (yapı tipolojileri, gelir durumları, eğitim seviyeleri vb. gibi farklılaşmalara göre) irdelenmiştir. Bir merkezde olması öngörülen birimler zorunlu ve destekleyici olacak şekilde iki kısma ayrılmış ve hangi bölgede ne tür aktivite ya da programa ne kadar ihtiyaç duyulacağı az, orta ve çok olacak şekilde renkler üzerinden ifade edilmiştir. Her bölgesel diyagramdan **nüfus, konum, gelir düzeyi, ölçek, program ve aktivite** parametrelerini içermek suretiyle gelecek uygulamalara altlık oluşturabilmesi beklenmektedir.

Karşıyaka'nın çeşitlilik içeren toplumsal ve mekansal yapısının beş bölge üzerinden analizi; doğusunda Bayraklı ve batısında Çiğli'nin konumlanması nedeniyle kuzey alanı dışında genişleyebilecek bir alanının olmadığı, sıkışık kent dokusunun **ada ölçeğindeki yerleşimlere** kuzey genişleme alanı dışında çoğunlukla

imkan vermediği, ilçe genelinde daha çok **kiosk ya da parsel ölçekli uygulamaların** gerçekleştirilebileceği, her bölgenin toplumsal ve mekansal özellikleri kendi içinde değerlendirilmek suretiyle merkezlere ilişkin bölgesel ihtiyaçların (mekansal büyüklük, aktivite türü, zaman limiti vb. gibi) kolaylıkla tespit edilebileceği sonuçlarını ortaya çıkarmıştır. Nitekim araştırma kapsamında diyagrama dayalı bir mekansal okuma altında çözümlemesi yapılan Karşıyaka'nın, İzmir'in diğer ilçelerine ve yeni gelişim alanlarına bu bağlamda öncülük etmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu çalışmada elde edilen çıkarım ve sonuçlar üzerinden bundan sonra yapılacak yeni çalışmalara kavramsal ve mekansal bağlamda kapı aralamak ve rehberlik etmek amaçlanmıştır.

Kamusal alan, toplum ve mimarlık ilişkisi üzerinde gelişen tartışmalar ve sorgulamalar kuşkusuz bundan sonra da devam edecektir. **Kentsel mekânın üzerinde yaşayanlar lehine organize edilmesi gerekliliği**, kent yönetimlerini kentsel mekanda oluşan deformasyonlara ve bunun bir sonucu olarak beliren toplumsal ayrıışmalara ve kırılmalara odaklanmaya itmektedir. Soruna ilişkin idarelerce çözüm üretilmesi zorunlu olmakla birlikte **üretilen çözümlerin nitelikleri** de önem kazanmaktadır. Bu bağlamda toplumun tüm bireylerini kapsayacak mekansal uygulamaların, modern gündelik hayatın dayattığı tüketim mekanlarına alternatif olarak kentsel dokuya entegre edilmesi gerekmektedir. Bu tezin odak noktasında yer alan **toplum dayanışma merkezleri**, kişisel yetenek ve becerileri arttıran ve entelektüel donanımı besleyen mekansal uygulamalar olarak kent, toplum ve birey arası ilişkileri rehabilite edecek ve güçlendirecektir. **Tüm süreçleri önceden düşünülmüş, kentsel ve toplumsal analizleri detaylandırılmış, mekansal zenginliği tasarım aşamasında kurgulanmış, katılımı esas alan ve herkese açıklık ilkesini vurgulayan yapılar aracılığıyla temsil edilen toplum dayanışma merkezleri, günümüz kentleri ve kullanıcıları arasındaki bağların kuvvetlenmesini pekiştirecektir.**

KAYNAKLAR

Anbay, R. (2012). *Robert Owen sosyalizmin öncülerinden yaşamı, eylemi, öğretisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Archdaily (2010a). *Sephardic Community Center/ BSKS*. 5 Kasım 2017, <https://www.archdaily.com/84992/sephardic-community-center-bksk>.

Archdaily, (2010b). *Surry Hills Library and Community Centre / FJMT*. 23 Kasım 2017, <https://www.archdaily.com/57339/surry-hills-library-and-community-centre-fjmt>.

Archdaily, (2012). *Karakida Topluluk Merkezi / Chiaki Arai Kentsel ve Mimari Tasarım*. 21 Kasım 2017, <https://www.archdaily.com/264340/karakida-community-center-chiaki-arai-urban-and-architecture-design>.

Archdaily, (2014a). *Patronaj Laique & Sosyal Konut / LAPS Mimarlık + MAB Arquitectura*. 21 Kasım 2017, <https://www.archdaily.com/602384/patronage-laique-and-social-housing-laps-architecture-mab-arquitectura>.

Archdaily, (2014b). *Shanghai Community Cubes / INCLUDED*. 23 Kasım 2017, <https://www.archdaily.com/482291/shanghai-community-cubes-included>.

Archdaily (2014c) *The Victor Gelez Community Center/Dumont Legrand Architects*. 5 Kasım 2017, <https://www.archdaily.com/508386/the-victor-gelez-community-centre-dumont-legrand-architects>.

Archdaily (2016). *Glasshouse Community and Function Center/Croxon Ramsay*. 5 Kasım 2017, <https://www.archdaily.com/788560/glasshouse-community-and-function-centre-croxon-ramsay>.

Archdaily, (2017a). *Boeddeker Park /WRNS Studio*. 21 Kasım 2017, <https://www.archdaily.com/873105/boeddeker-park-wrns-studio>.

Archdaily, (2017b). *Dajiaoting “Big Family” Community Center / MAT Office*. 23 Kasım 2017, <https://www.archdaily.com/871265/dajiaoting-big-family-community-center-mat-office>.

Architizer (b.t.). *Creekside Community Recreation Center*. 5 Kasım 2017, <https://architizer.com/projects/creekside-community-recreation-centre/>.

Arcspace (2013). *Shibaura House*. 5 Kasım 2017, <https://arcspace.com/feature/shibaura-house/>.

Arendt, H. (2013). *İnsanlık durumu* (7.Baskı). (Şener, B.S. Çev.). İstanbul: İletişim Yayınevi (orijinal çalışma basım tarihi 1958).

Arkitera (2013). *Geçmişin modern mimarisi-7: İzmit (Kocaeli)*. 13 Ocak 2017, <http://www.arkitera.com/haber/13803/gecmisin-modern-mimarisi---7--izmit-kocaeli>.

Atelier Borgelt+Jost (b.t.). *Gemeinschaftshaus Gropiusstadt*. 3 Ocak 2018, http://www.atelier-borgelt-jost.de/bauten_und_entwuerfe/umbau_sanierung_denkmalschutz/gemeinschaftshaus_gropiusstadt.html.

Aysal, N. (2005). Anadolu’da aydınlanma hareketinin doğuşu: Köy Enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (35) 267-282. 10 Ocak 2015, Ankara Üniversitesi Dergiler veritabanı.

Baştürk, E. (2013). “Bir kavram iki düşünce: Foucault’dan Agamben’e biyopolitikanın dönüşümü”, *Alternatif Politika Dergisi*, 5, (3) 242-265. 10 Ağustos

2017, <http://alternatifpolitika.com/site/dosyalar/arsiv/15-Aralik-2013/2efebasturk.pdf>

Baştürk, E. (2016). *Gözetimin soykütüğü Foucault'dan Deleuze'e postmodern bir arkeoloji* İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Baudrillard, J. (2011). *Nesneler sistemi* (2. Baskı). (O. Adanır ve A. Karamollaoğlu, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (orijinal çalışma basım tarihi 1968)

Baudrillard, J. (2012). *Tüketim toplumu* (5. Baskı). (H. Deliçaylı ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (orijinal çalışma basım tarihi 1970)

Baunetz_Wissen_ (b.t.). *Gemeindezentrum Grobziethen*. 3 Ocak 2018, <https://www.baunetzwissen.de/mauerwerk/objekte/kultur/gemeindezentrum-grossziethen-227678>.

Baydar, G. (2014). Sessiz direnişler ya da kırsal Türkiye ile mimari yüzleşmeler. S. Bozdoğan ve R. Kasaba, (Ed.), *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik* (4. Baskı) içinde (173-188). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Berman, M. (2010). *Katı olan her şey buharlaşıyor* (13. Baskı). (Ü. Altuğ ve B. Peker, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1982)

Bozdoğan, S. (2014). Türk mimari kültüründe modernizm: Genel bir bakış. S. Bozdoğan ve R. Kasaba, (Ed.), *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik* (4. Baskı) içinde (135-154). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Dacheux, E. (2012). Kamusal alan: Demokrasinin Anahtar Bir Kavramı. E. Dacheux, (Ed.), *Kamusal alan* içinde (13-27). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Dalgakıran, A. (1999). *Topluluk merkezleri için tasarım kriterlerinin geliştirilmesi ve Manisa örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü, İzmir.

Demagazine, (2014). *Victor Gelez Community Center by DLA, Paris*. 21 Kasım 2017, <http://www.demagazine.co.uk/architecture/victor-gelez-community-centre-by-dla-paris>.

DGI Bauwerk (b.t.). *Gemeinschaftshaus Gropiusstadt*. 3 Ocak 2018, <http://www.dgi-bauwerk.de/projekt/gemeinschaftshaus-gropiusstadt>.

Erdoğan, B. (2013). Bir kıyı yerleşmesinde kimlik dönüşümü: Tarihsel süreç içinde Karşıyaka'nın (İzmir) kıyı kullanımında gözlenen değişimler. *Ege Coğrafya Dergisi*, 21 (2), 37-46. 30 Aralık 2017, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/56743>.

Estes, J. R. (1997). Social work, social development, and community welfare centers in international perspective. *International Social Work*, 40, (1), 43-55. 14 Aralık 2016, CiteSeer.

Flickr (2013). *Toynbee hall*. 15 Aralık 2016, <https://www.flickr.com/photos/toynbeehallarchives/with/8410800075/>.

Foucault, M. (2015a). *Hapishanenin doğuşu* (6.Baskı). (M.A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi. (orijinal çalışma basım tarihi 1977)

Foucault, M. (2015b). *Büyük kapatılma* (4.Baskı). (I. Ergüden ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (orijinal çalışma basım tarihi 1978)

Foucault, M. (2015c). *Biyopolitikanın doğuşu* (A. Tayla, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (orijinal çalışma basım tarihi 2004)

Gökdemir, O. (2010). *Cumhuriyet'in İzmir'i*. 25 Aralık 2017, <http://www.apikam.org.tr/YuklenenDosyalar/fckfiles/file/IzmirliOlmak%20smpzym.pdf>.

Gürallar, N. (2009). “Kamu – kamusal alan – kamu yapıları – kamusal mekan: Modernite öncesi ve sonrası için bir terminoloji tartışması”, *Mimarlık Dergisi* 350, 10 Mart 2017, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=364&RecID=2230>.

Habermas, J. (2013). *Kamusallığın yapısal dönüşümü* (11. Baskı). (T. Bora ve M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınevi. (orijinal çalışma basım tarihi 1962)

Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin durumu* (5. Baskı). (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları, (orijinal çalışma basım tarihi 1990)

Heinze (b.t.). *Gemeindezentrum in Grobziethen*. 3 Ocak 2018, <https://www.heinze.de/architektureobjekt/gemeindezentrum-in-grossziethen/10114801/>.

IOM world migration report 2015 (b.t.). *Migrants and cities: New partnership to manage mobility*. 15 Kasım 2017, http://publications.iom.int/system/files/wmr2015_en.pdf.

Inhabitat (2015). *Tenderlion's rehabilitated 'Prision Park' taps into San Francisco's geothermal energy*. 5 Kasım 2017, <https://inhabitat.com/tenderloins-rehabilitated-prison-park-taps-into-san-franciscos-geothermal-energy/wrns-boeddeker-park-6/>.

İzmir Büyükşehir Belediyesi, (b.t.). *Örnekköy kentsel dönüşüm ve gelişim projesi*. 10 Ocak 2017, https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/file/KENTSEL_DONUSUM/konut_proje/ornekkoy_22mb.pdf.

Kalaycı, N. (2013). Farklılıkların temsili sorunu ve kamusal alan. *Amme İdare Dergisi*, 46, (4) 1-25. 05 Nisan 2017, Todaie veritabanı.

Karşıyaka Belediyesi (b.t.). *Cumhuriyet Mahallesi'nde dönüşüm zamanı*. 10 Ocak 2017, <http://www.karsiyaka.bel.tr/tr/haberler/cumhuriyette-muhtesem-donusum>.

Karşıyaka Belediyesi (2007). *Yalı Mahallesi fotoğraflar*, Karşıyaka Belediyesi arşivi.

Karşıyaka Belediyesi (2016). *Karşıyaka yerleşim planı*. Karşıyaka Belediyesi arşivi.

Kaya, E. (2015). Türkiye'de Halk Eğitim Merkezleri, *International Journal of Science Culture and Sport*, 3. 13 Ocak 2017, http://www.iscsjournal.com/Makaleler/1961223300_si3_23_289.pdf.

Kaya, Ş. (2015). *Sosyal yaşam merkezlerinin sosyalleşmeye etkisi (Karabük Belediyesi örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük.

Kaygalak, İ. (2006). *İzmir'de Karşıyaka-Çiğli aksının kentsel gelişim süreci ve bu gelişimi etkileyen faktörler*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Körfezköy Sitesi (b.t.). *Foto galeri*. 10 Ocak 2017, <http://www.korfezkoysitesi.com/>.

Le Republican Lorrain (2013). *Soigner sa sortie*. 26 Şubat 2016, <http://www.republicain-lorrain.fr/actualite/2013/12/01/soigner-sa-sortie>.

Mavişehir1 (b.t.). *Foto galeri*. 10 Ocak 2017, <http://www.mavisehir1.com/fotogaleri/mavisehir-1-etap>.

Metalocus (2011). *Shibaura House in Tokyo by Kazuyo Sejima*. 5 Kasım 2017, <https://www.metalocus.es/en/news/ii-shibaura-house-tokyo-kazuyo-sejima>.

Metalocus (2014). *Opening of Victor Gelez Community Center by Dumond Legrand Architects*. 5 Kasım 2017, <https://www.metalocus.es/en/news/opening-victor-gelez-community-center-dumont-legrand-architectes>.

Nick Milkovich Architects Inc., (b.t.). *Creekside Community Center*. 23 Kasım 2017, <http://www.milkovicharchitects.com/projects/cultural-creekside-community-centre.php>.

Oyak Yamaç Evler (b.t.). *Foto galeri*. 10 Ocak 2017, <http://oyakyamacevler.net/galeri/>.

Pinterest (b.t.). *The architecture of senstaion for reforming prisions*. 26 Şubat 2016, <https://tr.pinterest.com/pin/420101471476625197/>.

Poulin+Morris Inc., (b.t.). *Sephardic Community Center*. 21 Kasım 2017, http://www.poulinmorris.com/projects/environmental/Sephardic_Community_Center.html

Ritzer, G. (2011). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek* (2. Baskı). (Ş. Süer Kaya, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (orijinal çalışma basım tarihi 1999)

Roundhouse (b.t.). *Facilities & rentals*. 5 Kasım 2017, <http://roundhouse.ca/facilities-rentals/>.

Roundhouse.Ca, (b.t.). *Roundhouse Turntable Project*. 23 Kasım 2017, <http://roundhouse.ca/programs/projects/turntable-project/>.

SABMag (2011). *2011 SAB award winner – Creekside Community Center*. 5 Kasım 2017, <http://www.sabmagazine.com/blog/2011/08/10/2011-sab-award-winner-creekside-community-centre/>.

SABMag, (2017). *Wesbrook Community Center*. 23 Kasım 2017, <http://www.sabmagazine.com/blog/2017/04/04/wesbrook-community-centre/>.

SDÜ köy enstitüleri araştırma ve uygulama merkezi (b.t.). *Köy enstitüleri fotoğraflar*. 13 Ocak 2017, <http://keeaum.sdu.edu.tr/tr/foto-galeri/goster/koy-enstituleri-fotograflar/19>.

Sennett, R. (2013). *Kamusal insanın çöküşü* (4. Baskı). (S. Durak ve A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (orijinal çalışma basım tarihi 1977)

Sesli Özsoy, M. (2002). *Yeni konut alanlarında gelişebilecek sosyokültürel aktiviteler için gerekli merkezlerin mimari analizi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Shibaura house, (b.t.). *Concept & Story*. 21 Kasım 2017, http://www.shibaurahouse.jp/en/about/concept_story.

Staedte klamotten (b.t.). *Gemeinschaftshaus Gropiusstadt*. 3 Ocak 2018, <http://www.staedte-klamotten.com/439-0-Gemeinschaftshaus-Gropiusstadt.html>.

Sustainable sites initiative (b.t.). *Boeddeker park*. 5 Kasım 2017, <http://www.sustainablesites.org/boeddeker-park>.

TBMM Başkanlığı. (b.t.). *CHP Halkevleri ve Halk odaları 1932-42*. 7 Mayıs 2016, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=197404024.

Tekeli, İ. (2010). *Gündelik yaşam, yaşam kalitesi ve yerellik yazıları* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2014). Bir modernleşme projesi olarak Türkiye’de kent planlaması. S. Bozdoğan ve R. Kasaba, (Ed.), *Türkiye’de modernleşme ve ulusal kimlik* (4. Baskı) içinde (155-172). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2015). İzmir’in farklılığı üzerinde düşünmenin değişik yolları. *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm* (2.Baskı) içinde (170-179). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Toprak, Karaman, Z. (2014). *Yönetişimin felsefesi, anlamlandırma ve uygulama*. 15 Ağustos 2017, http://kisi.deu.edu.tr/zerrin.toprak/yonetisim_governance__2014.pdf.

TUİK merkezi dağıtım sistemi (2016). *Belediye, köy ve mahalle nüfusları*. 22 Kasım 2016, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>

Türkoğlu, A. ve Uça, s. (2011). Türkiye’de Halk Eğitimi: Tarihsel Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (2). 23 Aralık 2016, http://www.dergi.adu.edu.tr/egitimbilimleri/arsiv/2011_c2/2011_aralik/21_2001_s_uca/21_2011_s_uca.pdf.

Ünverdi, H. (2002). *Sosyo-ekonomik ilişkiler bağlamında İzmir gecekondularında kimlik yapılanmaları: Karşıyaka Onur Mahallesi ve Yamanlar Mahallesi örnekleri*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Vancaf (b.t.). *Floor Plans*. 5 Kasım 2017, <http://www.vancaf.com/floor-plan/>.

Wallpaper (2011). *Karakida Community Center by Chiaki Arai in Tokyo*. <https://www.wallpaper.com/architecture/karakida-community-center-by-chiaki-arai-in-tokyo>.

Xroads Virginia (b.t.). *Hull-House Incorporated*. 15 Aralık 2016,
<http://xroads.virginia.edu/~hyper/incorp/hull-house/hullinfra.html>.

Yeşilkaya, Gurallar, N., (2003). III. Örgüt Olarak Halkevleri. *Halkevleri: İdeoloji ve mimarlık* (2.Baskı) içinde (61-109). İstanbul: İletişim Yayınları.

